

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS TEZİ

PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ

AYŞIN AKYARLI SAVATLI

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ. DR. EMRE CUMALIOĞLU

İZMİR, 2016

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK YÜKSEK LİSANS TEZİ

PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ

AYŞIN AKYARLI SAVATLI

DANIŞMAN:
YRD. DOÇ. DR. EMRE CUMALIOĞLU

İZMİR, 2016

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Emre Cemelkoğlu

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Meral Sıngurtekin Özkan

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Alp Limençoğlu

Doç. Dr. Çağrı BULUT

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/05/2016

Adı SOYADI: Aşım AKYARLI SAVATLI

İmza:

ÖNSÖZ

Patent hakkının tüketilmesi konulu yüksek lisans tezimi hazırlayıp bir eser haline getirme sürecinde beni yönlendiren, konuya farklı açılardan yaklaşmamı teşvik eden tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Emre CUMALIOĞLU'na; Avrupa Birliği hukuku konusunda yetkinleşmemi ve ayrı bir vizyon kazanmamı sağlayan Prof. Dr. Meral SUNGURTEKİN ÖZKAN'na; sınav jürime katılarak çalışmama geliştirici katkılarda bulunan Yrd. Doç. Dr. Alp LİMONCUOĞLU'na en içten saygılarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Değerli hocalarım varlıkları ile çalışmama değer kattılar.

Yaklaşık üç yıl süren uzun soluklu çalışma sürecimde her türlü maddi ve manevi desteği ile yanımda olan, başarılarımı başarısı sayan, her gün el ele kalp kalbe, beraber yol aldığımız sevgili eşim, hayat ortağım Hikmet SAVATLI'ya; süreç içinde beraber geçirdiğimiz zamanlardan fedakarlık yapmam gereken, büyüdüğünde gurur duymasını dilediğim canım oğlum Aren Ege SAVATLI'ya, kızım Mocha'ya; çalışma sürecimi en konforlu şekilde geçirmem için her türlü çabayı gösteren, manevi desteği ile beni her zaman güçlendiren canım annem Aytülü AKYARLI'ya; tezimin teslim sürecinde yurt dışında bulunduğum zamanlarda bürokratik aşamalarla ilgili bilgilenmemi sağlayan, hayat başarıları ile akademik çalışma yapma hedefimde bana yol gösterici ve örnek olmuş canım babam Prof. Dr. Adnan AKYARLI'ya; çalışma konuma ekonomi açısından da yaklaşabilmemi sağlayan İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde İşletme Yüksek Lisans eğitimimi, birbirimizi destekleyerek tamamladığımız ablam Ayşegül AKYARLI GÜVEN'e sonsuz teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız ve ailemsiniz. Her zaman olun. Sizleri çok seviyorum.

AYŞİN AKYARLI SAVATLI

ÖZET

Yüksek Lisans

PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ

Ayşın AKYARLI SAVATLI

Yaşar Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı

Gelişim ve ilerleme aracı olan patentler, patent hakkı sahibine, inhisari yetkiler vermektedir. Bu yetkiler uyarınca, patent konusu ürünün üretilmesi, satılması, dağıtılması, kullanılması, ithal edilmesi veya bu amaçlar için kişisel ihtiyaç dışında bir sebeple elde bulundurulması patent hakkı sahibi tarafından önlenmektedir.

Patent sahibinin yetkilerinin sınırsız olması patentin bir tekelleşme aracına dönüşmesine neden olabilecektir. Bu durumun önlenmesi için patent hakkının tüketilmesi ilkesi geliştirilmiştir. Patent hakkının tüketilmesi ilkesi ile bir yandan patent hakkı sahibinin yaratıcı çabalarının ödülünü alması sağlanırken; diğer yandan patentlerin serbest ticarete engel olmaları önlenmektedir. Patent hakkı sahibi, patentle korunan ürününü, kendi rızası ile piyasaya sunduktan sonra, aynı ürünün, tekrar ticarete konu edilmesine müdahale edememektedir. Tüketilmenin konusu somut olarak piyasaya sunulan ürünlerdir. Patentin kendisi tüketilmenin konusu olmamaktadır.

Tüketilme ilkesi, seçilen coğrafi rejimlere göre farklı sonuçlar doğurmaktadır. Çalışmada, üç temel coğrafi tüketilme rejimi olan ülkesel, bölgesel ve uluslararası tüketilme coğrafi rejimleri ile sonuçları incelenmiştir. Ülkesel veya bölgesel tüketilme coğrafi rejiminde, hakkın tüketilmesi ilkesi, sadece o ülkede veya bölgede piyasaya sunulan ürünler için söz konusu olmaktadır. Ülkesel ve bölgesel tüketilme coğrafi rejimlerinde, patent sahibi, paralel ithalatlara engel olabilmektedir. Uluslararası tüketilme coğrafi rejiminde ise, ürünün dünyanın herhangi bir yerinde piyasaya sunulması ile birlikte, piyasaya sunulan bu ürünler bakımından patent hakkı tüketilmektedir. Uluslararası coğrafi tüketilme rejiminde patent hakkı sahibi paralel ithalata engel olamamaktadır.

Ülkeler, coğrafi tüketilme rejimi tercihlerini ekonomik ve politik kararlarla yapmaktadırlar. Patent hakkının tüketilmesi için kabul edilen ülkesel coğrafi tüketilme rejimi, Türkiye için en doğru tercih görülmektedir. Her ne kadar, bu rejimde, paralel ithalat engelleniyorsa da; patent sahiplerini koruma yoluyla patent sisteminin özendirilmesi, gelişim ve yenileşim için daha yerinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Patent, Patent Hakkı, Hakkın Tüketilmesi, Paralel İthalat

ABSTRACT

Master Thesis

PATENT EXHAUSTION

Ayşın AKYARLI SAVATLI

Yaşar University

Institute of Social Sciences

Master of Private Law

Patent, which is a tool of development and improvement, supplies the owner with a monopoly right within the territory of a state where it had been issued. The monopoly supplies the owner with two fundamental rights. One is the right to put the patented product on the market for the first time. The other is to prohibit others from infringement or the right to prohibit others from making use of the product without permission. The monopoly also endows the patent owner with the right to object to parallel trade.

If these rights had no restrictions, it would become a barrier to fair trade and competitiveness. The tool to reconcile these two situations is patent exhaustion principle. By means of this principle patent owner's rights are protected at the first sale but he can not control over the sold product any more. It is the product, not the patent, which is the subject of exhaustion.

The three types of application of the exhaustion all take place in the thesis. Through the territorial/regional application of exhaustion, patent rights are exhausted within the territory of a state where the product had been put on the market on the consent of the patent owner. In this case, patent owner can stop parallel import. In international exhaustion, after putting the product on market anywhere in the world, the patent owner's rights about this product exhaust and there will be no barrier to parallel import.

The decision of type of the application of exhaustion is based on the economic and politic needs of the countries. Although parallel import is not possible, the territorial exhaustion seems the most appropriate type for Turkey, because it supports patent owners and would be useful for improvement and innovation.

Key Words: Patent, Patent Right, Exhaustion Principle, Parallel Import

İÇİNDEKİLER

PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ

ONAY SAYFASI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xiii
TABLO LİSTESİ	xv
GİRİŞ	2

BİRİNCİ BÖLÜM

PATENT VE PATENT HAKKI

A. GENEL OLARAK	3
B. TARİHÇE	7
C. TÜRK HUKUKUNDA PATENTLER İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER	9
D. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA PATENTLER İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER	14
E. PATENTLER İLE İLGİLİ TARAF OLUNAN ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR	16
1. SINAİ MÜLKİYET HAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN PARİS SÖZLEŞMESİ	17

2.	STOCKHOLM ANTLAŞMASI	18
3.	ULUSLARARASI PATENT SINIFLANDIRMA ANTLAŞMASI STRASBURG ANTLAŞMASI (IPC)	18
4.	PATENT İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMASI (PCT)	19
5.	GATT – TRIPS METNİ	20
6.	AVRUPA PATENTİ SÖZLEŞMESİ (THE CONVENTION ON THE GRANT OF EUROPEAN PATENTS - EPC)	22
7.	LÜKSEMBURG ANTLAŞMASI – TOPLULUK PATENTİ ANTLAŞMASI	23
F.	PATENT VE PATENT HAKKI	24
G.	PATENT HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ	33
H.	PATENT VERİLEBİLİRLİK ŞARTLARI	37
1.	YENİLİK	37
2.	BULUŞ BASAMAĞININ GERÇEKLEŞMESİ	39
3.	SANAYİYE UYGULANABİLİR OLMA	40
I.	PATENT VERİLEMEYECEK KONU VE BULUŞLAR	41
J.	PATENT ÇEŞİTLERİ	43
1.	ÜRÜN PATENTİ / USUL PATENTİ	43
2.	İNCELEMELİ PATENT / İNCELEMESİZ PATENT	45
3.	EK PATENT	46
4.	GİZLİ PATENT	46
K.	PATENT HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI	46
L.	PATENT HAKKININ KAPSAMI VE SINIRLARI	48

İKİNCİ BÖLÜM

HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ

A.	GENEL OLARAK	53
B.	HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	54
C.	COĞRAFİ REJİMLERE GÖRE HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ	55
1.	ÜLKESEL TÜKETİLME COĞRAFİ REJİMİ	57
2.	BÖLGESEL TÜKETİLME COĞRAFİ REJİM	61
3.	ULUSLARARASI TÜKETİLME COĞRAFİ REJİMİ	63
4.	TÜRKİYE İÇİN COĞRAFİ TÜKETİLME REJİMİ ÖNERİSİ	66
D.	HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİNİN HUKUKİ SONUCU PARALEL İTHALAT KAVRAMI	67
1.	GENEL OLARAK PARALEL İTHALAT KAVRAMI	67
2.	PARALEL İTHALAT İLE BENZER DİĞER KAVRAMLAR	69
	2.1. TEKRAR İTHALAT	69
	2.2. GRİ İTHALAT	70
E.	HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE SERBEST TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİ	71
F.	REKABETİN KORUNMASI HUKUKU BAĞLAMINDA HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ	73
G.	HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE HAKSIZ REKABET İLİŞKİSİ	77
H.	PATENT DIŞINDAKİ DİĞER SINAİ HAKLARDA	

HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ	79
1. MARKA HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	79
2. ENDÜSTRİYEL TASARIM HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	81
3. YENİ BİTKİ ÇEŞİTLERİNE İLİŞKİN ISLAHÇI HAKLARININ TÜKETİLMESİ	83
4. ENTEGRE DEVRE TOPOĞRAFYALARINDA HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ

A. GENEL OLARAK	87
B. PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİNİN KOŞULLARI	89
1. PATENT HAKKININ VARLIĞI	90
2. ÜRÜNÜN TEKRAR TİCARİ FAALİYETE KONU OLABİLECEK NİTELİK TAŞIMASI	91
3. ÜRÜNÜN PİYASAYA SUNULMASI	92
4. ÜRÜNÜN PİYASAYA SUNUMUNUN PATENT HAKKI SAHİBİNCE VEYA İZİNİ İLE YAPILMASI	93
5. TÜKETİLMENİN PİYASAYA SUNULAN ÜRÜNLERLE SINIRLI OLMASI	97
C. TÜRK HUKUKUNDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	98
1. TARİHSEL GELİŞİM	98
2. 551 SAYILI PATENT HAKKININ KORUNMASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN	

HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE İLGİLİ DÜZENLEMESİ	100
3. PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ BAKIMINDAN TÜRK HUKUKUNDA KABUL EDİLEN COĞRAFİ REJİME İLİŞKİN DOKTRİN TARTIŞMALARI	101
4. YARGITAY KARARLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRİLMELER	105
5. SINAİ MÜLKİYET KANUN TASARISINDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	111
D. DİĞER HUKUK SİSTEMLERİNDE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	113
1. GENEL OLARAK	113
2. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	114
2.1 AVRUPA BİRLİĞİNİN AMACI ÇERÇEVESİNDE KABUL EDİLEN BÖLGESEL COĞRAFİ TÜKETİLME REJİMİ	114
2.2 AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANI TARAFINDAN YARATILAN HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	118
2.2.1 HAKKIN VARLIĞI – HAKKIN KULLANIMI	119
2.2.2 HAKKIN ÖZÜ KAVRAMI	121
2.3 AVRUPA BİRLİĞİ İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	126
3. ABD HUKUKUNDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	131
4. DİĞER BAZI ÜLKELERDE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	137

4.1	JAPONYADA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	138
4.2	İSVİÇREDE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	140
4.3	UMMANDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	141
4.4	ÜRDÜNDE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ	142
	SONUÇ	144
	KAYNAKLAR	147

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
1. Uluslararası Tüketilme Coğrafi Rejimi Uygulanmasına Yönelik Tercihler	53
2. Coğrafi Tüketilme Rejimi İlkelerinin Hukuki Sonuçları	68

KISALTMALAR CETVELİ

AB:	Avrupa Birliği
ABA:	Avrupa Birliği Antlaşması
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ABİHA:	Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma
AEA:	Avrupa Ekonomik Alanı
ARGE:	Araştırma Geliştirme
ATA:	Avrupa Topluluğu Antlaşması
BENELÜKS:	Belçika Hollanda Lüksemburg
Bkz.:	Bakınız
C.:	Cilt
DEÜHF:	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
E.:	Esas
EC:	European Commision (Avrupa Komisyonu)
EFTA:	Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması
EPC:	The Convention on The Grant of European Patents (Avrupa Patent Sözleşmesi)
EPC:	Avrupa Patent Antlaşması
EPO:	European Patent Organisation (Avrupa Patent Ofisi)
E. T.:	Erişim Tarihi
FMR: Dergisi	Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku
FSEK:	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
GATT:	Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Antlaşması
HD.:	Hukuk Dairesi
ICC:	International Chamber of Commerce

	(Milletlerarası Ticaret Odası)
IPC:	International Patent Classification (Uluslararası Patent Sınıflandırması)
İÜHFM:	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
K.:	Karar
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
m.:	Madde
OECD:	Organisation For Economic Co-Operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
OKK:	Ortaklık Konseyi Kararı
Pat. Yön.:	551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelik
PCT:	Patent İşbirliği Antlaşması
PLT:	Patent Kanunu Antlaşması
RKHK:	Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
s.:	Sayfa
S.:	Sayı
T.C.:	Türkiye Cumhuriyet
TDK:	Türk Dil Kurumu
TLT:	Marka Kanunu Antlaşması
TMK:	Türk Medeni Kanunu
TPE:	Türk Patent Enstitüsü
TRIPS:	Trade Related Aspect of Intellectual Property (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları)
vd.:	Ve devamı
WIPO:	World Intellectual Property Organisation (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü)
WTO:	World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)

Y.:	Yıl
551 sayılı KHK:	Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname
554 sayılı KHK:	Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname
556 sayılı KHK:	Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükümünde Kararname

GİRİŞ

Patentler, yaratıcılığı ve yeniliği teşvik ederek insanlığın ilerleyip gelişmesine zemin hazırlarlar. Bir taraftan sahibinin yaratıcı çalışmalarını ödüllendirirken diğer taraftan toplumundan bu gelişmelerden faydalanmasına imkan sağlamaktadırlar. Yaratılan fayda bireysel olduğu kadar toplumsal etkiler de içermektedir. Isaac Newton, “*Daha uzağı görebilmişsem eğer; bu, devlerin omuzları üzerinde durduğum içindir.*” demekle, bilgi birikiminin önemine işaret etmiştir. Patentler, bilginin yaygınlaştırılıp geliştirilmesine hizmet eden araçlardır.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesi, patent sahibinin yaratıcı çaba ve çalışmalarının karşılığını alması; ancak patenti bir tekel yaratma aracı olarak kullanmasını engelleme işlevini taşımaktadır ve denge görevini haizdir.

Patent ve patent hakkını incelediğimiz çalışmamızın birinci bölümünde patent haklarının Türk hukuku ve Avrupa Birliği hukuku başta tarihsel gelişimi, patentlerle ilgili ulusal düzenlemeler ve taraf olunan uluslararası antlaşmalar, patentin ve patent hakkının tanımı, hukuki niteliği, sınıflandırılması, patent verilebilirlik şartları ve patent olarak korunamayacak konu ve buluşlar, patentlerin çeşitleri konuları işlenmiştir. Patent hakkı sahibinin yetkileri incelenmiştir ve bu yetkileri sınırlandıran durumlar açıklanmıştır.

Hakkın tüketilmesi ile ilgili ikinci bölümde öncelikle ülkesel, bölgesel ve uluslararası coğrafi tüketilme rejimleri ve tercih edilen coğrafi rejimlere göre hakkın tüketilmesi ilkesinin durumu ele alınmıştır. Böylelikle hangi coğrafi rejimde hangi durumlarda hakkın tüketilmiş sayılacağı belirlenmiştir. Bu tespit sonrası, hakkın tüketilmesi ilkesinin hukuki sonucu olan paralel ithalat kavramı açıklanmıştır.

Coğrafi tüketilme rejimleri ile paralel ithalat kavramı, tüm sınai haklar bakımından ortak konular oldukları için; çalışmada, bu kavramlar, tüm sınai haklar ile ilgili olarak değerlendirilmiştir. Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısında, hakkın tüketilmesi bakımından, tüm sınai haklar için ortak bir düzenleme öngörüldüğü için, bu konulardaki mevcut durumun ortaya konulması yararlı görülmüştür.

İlkenin serbest ticaret, haksız rekabet ve rekabetin korunması hukuku ile etkileşimine değinilmiştir. Son olarak, Türkiye için coğrafi tüketilme rejimi tercihine yönelik önerilere yer verilmiştir.

Patent hakkının tüketilmesi başlıklı, çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise, spesifik olarak patent hakkının tüketilmesi ilkesi incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle patent hakkının tüketilmesinin koşullarından ve ilkenin Türk hukuk sistemindeki tarihçesi ve gelişiminden bahsedilmiştir.

Patent hakkını tüketilmesi ilkesinden bahsedilebilmesi için, öncelikle bir patent hakkına sahip olunmalıdır. Münhasır hak ve yetkilerle donatılmayı sağlayan bu patent, ilk olarak patent hakkı sahibi veya izni olması halinde üçüncü kişiler tarafından piyasaya sunulmuş olmalıdır. Bu koşulları sağlayan, somut olarak piyasaya sunulmuş bu ürünlerin daha sonraki ticari hareketlerine patent hakkı sahibince engel olunamamaktadır.

Hakkın tüketilmesi ilkesinin konusu olacak ürünlerin hangileri olduğunu yanıtı ülkesel, bölgesel ve uluslararası coğrafi tüketilme rejimlerinde farklı olmaktadır.

Ülkesel tüketilme coğrafi rejiminde, hakkın tüketilmesinin konusu olan ürünler o ülkede piyasaya sunulan ürünlerle sınırlıdır. Bölgesel tüketilme sistemde, tüketilmenin konusu olan ürünler bölgede piyasaya sunulmuş olan ürünlerle sınırlı olmaktadır. Uluslararası tüketilme rejiminde ise dünyanın herhangi bir yerinde piyasaya sunulma koşulu yeterli kabul edilmektedir.

İnceleme, mevcut hukuki düzenlemeler ışığında yapılmıştır. Dolayısıyla ana kaynağımızı halen yürürlükte olan 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname oluşturmuştur. Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısında, tüm sınai haklar bakımından ortak hüküm şekline düzenlenmiş olan, hakkın tüketilmesi ilkesi ile ilgili yeni düzenlemeye de gerekçeleri ile birlikte yer verilmiştir.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesinin hukuki sonucu olan paralel ithalat kavramı, konuyu ekonomi ile doğrudan ilişkilendirmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmada, bu boyuta da yer vermeye çalışılmıştır.

İncelenen konu ile ilgili mevcut durum açıklanırken, patent hukukunun genel hükümleri ile bu alanda yapılan benzer çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu bağlamda, patent hakkının tüketilmesi konusunda, özellikle Türk hukukunda sınırlı çalışma olduğundan, hakkın tüketilmesi ilkesi konusunda markalarla ilgili benzer çalışmalara da, niteliğine uygun düştüğü ölçüde, yer verilmiştir. Ayrıca, patent hakkının tüketilmesi konusunda herhangi bir kararı bulunmayan Yargıtay'ın, markalar bakımından hakkın tüketilmesi ilkesinin yorumlandığı kararları, konumuz ile niteliği uyduğu ölçüde çalışmamızda yer almaktadır.

Çalışmamızda patent hakkının tüketilmesi ilkesi Türkiye, Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya başta olmak üzere değişik hukuk sistemleri ve farklı coğrafi tüketilme rejimleri karşılaştırılarak incelenmiştir. Bunun bir nedeni, Türk hukukundaki kısıtlı uygulamanın aksine sözü edilen hukuk sistemlerinde patent hakkının tüketilmesi ilkesinin yaklaşık yüz elli yıldır var olması ve her geçen gün geliştirilmesidir. Diğer bir neden ise, serbest piyasa ekonomisinin günden güne güçlendiği günümüzde uluslararası ticaret ve bu bağlamda uluslararası hukuka hakim olma gerekliliğidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

PATENT VE PATENT HAKKI

A. GENEL OLARAK:

Aydınlanma çağı özgür düşünce ortamının doğmasına yol açmış; bağnaz, tutucu ve dogmatik yargıları olan toplumların dönüşüm ve gelişim süreci başlamıştır. Bu ortam bilgi teknolojilerinin hızlanmasını sağlamış; bilgi çağına ışık tutmuştur. Bir zamanların olmak ya da sahip olmak paradoksu; bilmek ve kendini gerçekleştirmek şeklinde evrimleşmiştir.

Akıl ve bilim önem kazandıkça insanlar yeni, yaratıcı, özgün fikri ürünler meydana getirmeye başlamıştır. İnsanlığın ulaştığı refah düzeyi, edebiyat, sanat, bilim, teknoloji, inovasyon alanlarındaki ilerlemeler sorgulayıcı, araştırmacı, yaratıcı faaliyetlerin sonucudur. Bu gelişmelerle paralel olarak fikri ve sınai hakların önemi doğmuştur. Böylesi faaliyetlerinin korunması ve özendirilmesi; sürdürülebilir gelişme ve ilerleme; tüm insanlığın, tüm insanların yararınadır.

İnsanlar, özgür düşünce yetileri ve yaratıcılıkları sayesinde fikri ürünler meydana getirmektedirler. Fikri ürünlerin hukuki korunması fikri haklarca sağlanmaktadır. Fikri haklar, fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar ile sınai haklar şeklinde iki kategoriye ayrılabilir. Bu bağlamda, fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklar dar anlamda fikri haklar; fikir ve sanat eserleri üzerindeki haklara ek olarak sınai haklar da düşünüldüğünde ise geniş anlamda fikri haklar, anlaşılmaktadır¹.

Patentler, geniş anlamda fikri haklar içinde değerlendirilebilmekteyse de; dar anlamda fikri haklara dahil olmaması sebebiyle, herhangi bir anlam karmaşasına yol açmamak amacıyla sınai haklar çatısı altında ifade edilmeleri daha yerinde bir yaklaşım olacaktır.

¹ HIRSCH, Ernst: Fikri ve Sınai Haklar, Ankara, 1948, s.6; AYİTER, Nurşin: İhtira Hukuku, Ankara, 1968, s.1; KENT, Penelope: European Community Law, London, 1992, s.235

Patentlerin de dahil olduğu sınav haklar için fikri çaba ürünü olup olmama açısından ikili bir ayırım yapılmaktadır.

Buna göre, patentler, endüstriyel tasarımlar, entegre devre topografyaları ve yeni bitki çeşitleri ıslahçı hakları fikri çaba sonucu doğmaktadır.

Diğer sınav haklardan olan markalar, coğrafi işaretler, işletme adı, ticaret unvanı, alan adları ile fikir ve sanat eserlerine ilişkin ad ve işaretler ise ayırt edici işaretler ve adlar üzerindeki haklardandır. Bu sayılanlar bakımından, fikri çaba sonucu yaratılan bir ürün, üretim tekniği söz konusu olmayıp işletmeyi veya tacirleri ayırt etmeye yarayan işaret ve ad söz konusudur.

Hukuk doktrininde fikri ve sınav haklar; fikri hukuk, fikri haklar, fikri mülkiyet, fikri ve sınav mülkiyet şeklinde birçok kavramla ifade edilmektedir².

Fikri mülkiyet veya fikri hak terimlerinin üst kavram olduğu; hem fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları hem de sınav mülkiyet haklarını içerdiği belirtilmektedir³.

Kanaatimce, yabancı hukukta kullanılan terminolojinin, Türkçeye birebir çevirisinin yapılması, Türk hukuk doktrini tarafından, genellikle fikri mülkiyet kavramının kullanılmasına neden olmuştur.

Gerçekten de İngilizce'deki "*Intellectual Property*", Fransızca'daki "*Propriété intellectuelle*" ve Almanca'daki "*geistiges eigentum*" terimlerine karşılık olarak çokça yazar tarafından fikri mülkiyet kavramı kullanılmaktadır.

Bu kavramlarla ifade edilmek istenen, fikir ve sanat eserleri ile patent, marka, endüstriyel tasarım gibi ticari değer taşıyan fikir ürünleri üzerindeki hak sahipliği olsa da, kelimelerin tek tek anlamlandırılması halinde, kavramın içeriği yanlış bir algı oluşturmaya müsait hale gelmektedir⁴. İfade edilen hak sahipliği, fikri ürünün

² TEKİNALP, Ünal: Fikri Mülkiyet Hukuku, Arıkan Yayınları, 4. Bası, İstanbul, 2005, s. 1

³ HIRSCH, s. 6

⁴ ÖZDEMİR, Saibe Oktay: Fikri Nitelikteki Sınav Değerler Üzerindeki Haklar ile Bunlara İlişkin Verilen Lisansın Hukuki Niteliği, Prof. Dr. Ergun Özsunay'a Armağan, (Ergun Sunay'a Armağan), Vedat Kitapçılık Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2004, (s. 571- 598), s. 571

cisimleştiği eşyaya ilişkin olmayıp ondan ayrı bir hukuki varlığa sahip olan fikri ürünlere yöneliktir⁵.

14 Haziran 1967’de Stockholm’de imzalanan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) Kuruluş Sözleşmesi’nin 2. maddesinde, fikri mülkiyet: edebi, sanatsal ve bilimsel çalışmalar; icracı sanatçıların eserleri, fonogram ve radyo yayınları; insan emeğinin tüm alanlarındaki buluşlar; bilimsel buluşlar; endüstriyel tasarımlar; ticari markalar, hizmet markaları, ticari unvan ve isimler; haksız rekabete karşı koruma; sınai, bilimsel, edebi ya da sanatsal alanda fikri mülkiyet faaliyetlerinden kaynaklanan tüm haklarla ilişkili olarak tanımlanmıştır⁶.

Fikri mülkiyet kavramını kullananlar tarafından mülkiyetin; fikrin sahipliği, şeklinde anlaşılması gerektiği belirtilmektedir⁷. Ancak mülkiyet kavramı, özellikle eşya hukuku ile bağlantılı şekilde düşünüldüğünde, fikri hakları ifade etmekte yanıltıcı olabilecektir. Hak üzerindeki sahiplik ile bir şeye malik olma anlamı taşıyan mülkiyetin birbirinden ayrı tutulması gerekir⁸.

Kaldı ki, patentlere ilişkin mevzuatlardan gerek 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin yürürlüğe girdiği 24.06.1995 tarihine kadar yürürlükte olan 10 Mart 1926 tarihli İhtira Beratı Kanunu’nda gerekse 551 sayılı KHK’da mülkiyet kelimesi kullanılmamaktadır. Bugün halen yürürlükte olan 551 sayılı KHK’nın “Amaç ve Kapsam” başlıklı 1. maddesinin 2. fıkrasında açıkça KHK’nın kapsamının sınai hakkın tesisine uygun buluşlara patent veya faydalı model belgesi verilerek, bunların korunması ile ilgili esas ve şartlar olduğu belirtilmektedir. Görüldüğü gibi, 551 sayılı KHK’da mülkiyet yerine hak kelimesi kullanılmıştır⁹.

⁵ DURAL, Mustafa / SARI, Suat: Türk Özel Hukuku Cilt 1, Temel Kavramlar ve Medeni Kanununun Başlangıç Hükümleri, Filiz Kitapevi, 9. Baskı, İstanbul, 2014, s. 161

⁶ Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü: World Intellectual Property Organisation (WIPO), Birleşmiş Milletlerin 16 uzman kuruluşundan biri olup; ama görevi ülkeler arasında işbirliği sağlanarak fikri mülkiyet haklarının dünyada korunmasını sağlamaktır.

⁷ TEKİNALP, s. 1 vd.; KILIÇOĞLU, Ahmet: Sınai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar, Turhan Kitapevi, Ankara, 2013, s. 2-3

⁸ HIRSCH, s. 4

⁹ İhtira Beratı Kanunu için de aynı yönde açıklama geçerlidir. Bkz. HIRSCH, s. 5

Mülkiyet hakkı; sahibine tam ve en geniş yetkiler veren bir ayni haktır¹⁰. Ayrıca mülkiyet hakkının konusunu da sadece maddi mallar; yani eşyalar oluşturmaktadır. Fikri ve sınai mülkiyet kavramında geçen “mülkiyet” ifadesi, Medeni Kanunun bir ayni hak türü olarak eşya üzerinde tanıdığı ve özelliklerini belirlediği hukuki anlamda değildir¹¹. Fikri ve sınai haklar üzerinde mülkiyet hakkı söz konusu olamamaktadır¹². Bunlar üzerinde mülkiyetten farklı bir hak çeşidi olan fikri haklar söz konusudur.

Bu açıklamaları destekler şekilde, eşya hukuku anlamındaki mülkiyet hakkından farklı olarak patentlerin korunması ülkesellik ilkesi çerçevesinde mümkündür.

Ülkesellik ilkesine göre, patent kural olarak hangi ülkede talep ediliyorsa, o ülke mevzuatına göre, farklı koruma şartlarına ve sürelerine tabi olarak korunmaktadır¹³. Patent hakkına verilen korumanın kapsam ve sınırları da bu ülke yasalarına göre belirlenmektedir.

Ülkesellik ilkesine göre patent, sadece tescil edildiği ülke sınırları içinde hak ve yetkiler verir; koruma sağlar. Tescil edildiği ülke sınırları dışında piyasaya sürüldüğünde, bu ülkelerde tescil koruması olmadığı taktirde tescilden doğan haklardan faydalanamaz. Bu haklardan yararlanabilmek için bu ülkelerde de patentin tescilli olması gerekmektedir¹⁴.

Diğer bir farklılık ise sınai hakların süreye tabi olmalarıdır. İncelemeli patentler 20 yıl, incelemesiz patentler 7 yıl, faydalı modeller 10 yıl süreyle korunmaktadır. Markalar ise, 10 yılda bir yenilenmek kaydıyla süresiz; tasarımlar 5'er yıl dönemler halinde yenilenmek kaydıyla en çok 25 yıl süreyle korunmaktadır. Süreler dolunca kural olarak bu haklar kamuya mal olur ve yararlanılmaları serbest hale gelir.

¹⁰ OĞUZMAN, Kemal / SELİÇİ Özer: Eşya Hukuku, Filiz Kitapevi, 9. Bası, İstanbul, 2015, s.219

¹¹ ÖZDEMİR, s. 571

¹² ERTAŞ, Şeref: Yeni Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Eşya Hukuku, Seçkin Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2004, s. 48

¹³ Uluslararası antlaşmalarla ülkesellik (mülkiyet) ilkesinin etkileri asgari düzeye indirilmeye çalışılmaktadır. Ülkesellik ilkesinin BENELÜKS Marka Tescil Sistemi, Topluluk Marka Sistemi, Topluluk Tasarım Sistemi gibi istisnaları bulunmaktadır.

¹⁴ Bu konuda EPO ve EPC gibi istisnai durumlar oluşturan uluslararası sözleşmeler ve sistemler bulunmaktadır. Ancak bu sistemler, ortak bir patent kabulü anlamında olmayıp; patent tescil işlemlerinin üye ülkelerde ortak prosedürlerle ve eş zamanlı yürütülmesi anlamına gelmektedir.

Fikri ve sınai haklar mali yönleri ile mamelek (malvarlığı) hakları grubuna girmektedirler. Mamelek, bir insanın sahip olduğu tüm malvarlığı haklarını, para ile ölçülebilen değeri bulunan tüm hakları içeren bir kavramdır.

Patent hakkı, sahibine maddi ve manevi menfaatler sağlayan özel hukuka ilişkin mutlak bir haktır¹⁵. Fikri çaba ürünlerini devlet otoritesiyle korumayı hedeflemektedir. Herkese karşı ileri sürülebilmektedirler. Patent hakkı bakımından koruma süreleri sınırsız olmayıp patent hakkının çeşidine göre değişmekle birlikte mutlaka belli bir süre için öngörülmüştür.

B. TARİHÇE

Sınai hakların korunması anlayışının ilk olarak başladığı yer 1443 yılında Venedik olmuştur. İlk patent kanunu da 19.03. 1474 tarihinde Venedik'te uygulamaya koyulmuştur¹⁶.

İlk patent kanununun ortaya çıkmasının sebebi, Venediklilerin Osmanlı İmparatorluğu ile savaştıkları Eğriboz savaşını kaybetmeleridir. Savaş sonucunda Doğu Akdeniz'de ticari güçlerini kaybeden Venedikliler, üretime ağırlık vermeye başlamışlardır. Üretimi teşvik amacıyla buluş yapılması özendirilmeye çalışılmıştır. Buluşçulara on yıl süre ile patent koruması sağlanmış; bu patentlerin miras ile intikali kabul edilmiş; kullanılmadıkları takdirde devlet lehine zorunlu lisansa dahi konu edilebilmişlerdir¹⁷.

Patent sisteminin geliştirilmesinde ise İngiltere öncü olmuştur. Önceleri kraliyet imtiyazları ile düzenlemeler yapılırken; imtiyazlar, zaman içinde kötüye

¹⁵ ERDEM, B. Bahadır: Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 47

¹⁶ YALÇINER, Uğur: Sınai Mülkiyetin İlkeleri, Ankara, 2000, Metal Ofset Matbaacılık, s.6; SOYAK, Alkan: Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Önemi, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, s.14

¹⁷ VAVER, David: Intellectual Property Rights Critical Concepts in Law, Cornwall, MPG Books, 2006, s. 8

kullanılmaya başlandığından; bu durumdan rahatsız olan kişiler, patent alınması için gerekli koşulları belirleyen bir kanunun kabulünü sağlamışlardır.

1623 tarihli İngiliz Tekel Kanunu'nda, buluşun İngiltere açısından yeni olması ve devlete yönelik faydalar barındırması gibi koşullar belirlenerek buluşların korunmasına yönelik nitelikler ortaya konmuştur. Bu kanunla “mülklik” ilkesi kabul edilmiştir. Bunun anlamı, korumanın yalnızca İngiltere ile sınırlı olmasıdır. Ayrıca patent hakkının süreli olması kabul edilmiştir¹⁸.

İngiliz sistemi etkisi ile oluşturulan Amerikan patent sistemi ilk olarak 1787 tarihli Amerikan Anayasası'na konan bir hükümle ve sonrasında 1790 yılında Patent Kanunu'nun kabulü ile kurulmuştur.

Kuruluş tarihi itibarıyla oldukça yeni bir devlet olarak sayılabilecek Amerika Birleşik Devletleri'nin, kuruluşundan çok kısa süre sonra, patentler konusunda yasal düzenlemeler yapıp; bu alanda da öncü devletlerden oluşu, bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşmasını sağlayan vizyonun bir yansıması olmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'ni birçok Avrupa ülkesi izlemiştir. 1791'de Fransa'da, 1815'de Rusya'da, 1864 yılında İtalya'da ve 1877 yılında Almanya'da Patent Kanunları yürürlüğe girmiştir. Japonya'da ise 1885 yılında “Patent Tekeli Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

Fransa'da 18. Yüzyıl başından itibaren, patent vermek kralın yetkisinde olmuştur. 1699 yılında Paris İlimler Akademisi, kralın emriyle, yeni ve faydalı makinelerin buluş sahiplerine, buluşları ile ilgili belgeler verme görevi verilmiştir¹⁹. İmtiyaz hakları 1789 Fransız İhtilali ile son bulmuştur. “Özgürlük Eşitlik Kardeşlik” ilkeleri rehber alınarak bireysel hak ve özgürlükler konusunda köklü değişiklikler meydana getirilmeye başlamıştır. Bu gelişmeler ışığında, 1791 tarihli Patent Yasası yürürlüğe girmiştir. 1791 tarihli Fransız Patent Yasası ile inceleme yapılmaksızın patent verilmesi kuralı kabul edilmiştir. Ardından 1844 yılında, Fransa'da yeni bir Patent Yasası yürürlüğe konmuştur.

¹⁸ Koruma süresi 14 yıl olarak belirlenmiştir.

¹⁹ HİRSCH, s. 28; AYİTER, s. 16

1877 tarihli Alman Patent Kanunu'nda incelemeli patent sistemi benimsenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ise, 1844 tarihli Fransız Patent Kanunu tercüme edilerek 23.03.1879 tarihinde İhtira Beratı Kanunu yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği uyum sürecinde kabul edilen, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın bir sonucu olarak, 24 Haziran 1995 tarihinde kabul edilen 551 sayılı Patentlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde kararname 27 Haziran 1995 tarihinde yürürlüğe girinceye kadar, İhtira Beratı Kanunu, küçük bazı değişiklikler yapılarak yürürlükte kalmıştır.

C. TÜRK HUKUKUNDA PATENTLER İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1871 tarihli Alamet-i Farika Nizamnamesi ile markalarla ilgili ilk düzenleme yapıldıktan sonra mevzuata belli bazı eklemeler ve değişiklikler yapılması dışında sınai haklarla ilgili Cumhuriyete kadar önemli bir gelişme olmamıştır.

Cumhuriyet ile birlikte sınai haklar konusunda gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. İlk olarak, 1930 yılında Sınai Mülkiyetin Uluslararası Korunması Hakkında Birlik Oluşturan Paris Sözleşmesi'nin 1925 tarihli La Haye Metni kabul edilmiştir.

1931 yılında Sınai Mülkiyet Gazetesi Hakkında Talimatname yürürlüğe girmiştir. 2 Nisan 1932'de ise 1939 sayılı Kanun ile İhtira Beratı Kanunu'na madde ilaveleri yapılmıştır.

21 Mayıs 1955 tarihli 6563 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyeti'nin, Milletlerarası Patent Enstitüsü'ne girişi onaylanmıştır.17 Ağustos 1955 tarih ve 4/5709 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Milletlerarası Patent Enstitüsü'ne üyelik sağlanmıştır. Bu Kanunla, patent başvurularının yenilik niteliğinin incelenmesi görevinin İktisat ve Ticaret Vekaletine devrine ilişkin hükümete verilen yetki çerçevesinde, 15 Şubat 1956 tarih ve 4/6723 sayılı, İcra Vekilleri Heyeti

Kararnamesi yürürlüğe konulmuş ve patent başvurularının yenilik incelemelerinin La Haye'deki Milletlerarası Patent Enstitüsü'ne yaptırılması işlemleri başlatılmıştır²⁰.

21 Eylül 1955 tarihinde Sınai Mülkiyet Mevzuatının Uygulanmasına İlişkin Talimatname, 1965 yılında ise patent ve markaların Resmi Sınai Mülkiyet Gazetesinde yayını ile ilgili Sınai Mülkiyet Hakları Hakkındaki Hususlar Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Sınai haklarla ilgili yasal düzenlemelerin hızlanması ancak 1990'lı yıllara gelindiğinde başlamıştır. 24 Haziran 1994 tarihinde 544 sayılı KHK ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı, idari ve mali özerkliğe sahip bir kurum olarak Türk Patent Enstitüsü kurulmuştur. Böylece, 1994 yılına kadar Sanayi ve Ticaret Bakanlığı "Sınai Mülkiyet Dairesi Başkanlığı" tarafından yürütülmüş olan patent ve markalara ilişkin iş ve işlemlerin yürütülmesi görevi de Türk Patent Enstitüsü'ne verilmiştir.

Avrupa Birliği (AB) ile Türkiye arasında malların serbest dolaşımını sağlamak, gümrüklerin eşit düzeyde olması amacıyla kurulan Gümrük Birliği nedeniyle mevzuat uyumlaştırılması ve eş etkili önlemlerin eşit düzeye getirilmesi gerekmiştir.

AB ile Türkiye arasındaki Gümrük Birliğinin nasıl işleyeceğine ilişkin ilkelerin de belirlendiği Ortaklık Konseyi'nin 06 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı kararı ile yasal düzenlemelere hız verilmiştir. Söz konusu Ortaklık Konseyi Kararı'nın 29. maddesi uyarınca, her iki taraf, fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının etkin biçimde korunmasına önem verdiklerini ve Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi adına eş düzeyde bir fikri mülkiyet korumasının olması gerektiğini kabul etmişlerdir. Ortaklık Konseyi Kararının 8. maddesi gereği, Türkiye ulusal mevzuatını Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumlu hale getirmeyi ve kararın yürürlüğe girişinde itibaren 5 yıl içinde ticaretin önündeki teknik engellerin kaldırılması konusundaki düzenlemeleri yapmayı taahhüt etmiştir.

Yapılan en önemli düzenleme 27 Haziran 1995 tarih ve 551 sayılı "Patent Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname" olmuştur.

²⁰ YALÇINER, s. 12

551 sayılı KHK'nın hazırlık çalışmaları incelendiğinde, İhtira Beratı Kanunu üzerinde reform çalışmalarının ilk olarak 1950'li yıllarda başladığı görülmektedir. 1988 itibariyle Devlet Planlama Teşkilatı çalışmalarını hızlandırmış ve yeni bir Patent Kanunu Taslağı hazırlanmasına gayret etmiş; ancak sonuç alınamamıştır. Mevzuatta değişiklik yapılabilmesi ve 551 sayılı KHK'nın yürürlüğe girmesi AB uyum sürecinin zorlayıcılığı ile gerçekleşebilmiştir.

551 sayılı KHK, Avrupa Patent Antlaşması (Münih Antlaşması) etkisinde hazırlanmıştır. Avrupa Patent Antlaşması dışında, KHK'nın hazırlanmasında, işçi buluşları konusunda Alman İşçi Buluşları Kanunu, faydalı modeller konusunda Alman Faydalı Model Kanunu ve lisanslar konusunda ise İspanyol Patent Kanunu dikkate alınmıştır²¹.

Ulusal mevzuatın yanı sıra, ülkemizin sınai haklarla ilgili taraf olduğu birçok uluslararası antlaşma bulunmaktadır²². Bu antlaşmalar aşağıda sıralanmaktadır²³:

- Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı (WIPO) Kuruluş Sözleşmesi²⁴
- Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Kuruluş Antlaşması²⁵
- Sınai Mülkiyetin Korunması ile İlgili Paris Sözleşmesi²⁶
- Milletlerarası Bir Beratlar Bürosu Kurulmasına Dair La Haye Antlaşması²⁷
- Patent İşbirliği Antlaşması (PCT)²⁸ ve ilgili Yönetmelik
- Uluslararası Patent Sınıflandırılması İle İlgili Strasbourg Antlaşması (IPC)²⁹

²¹ YILDIRIM, Nevhis Deren: Türkiye'nin Gümrük Birliğine Girişinin Fikri ve Sınai Haklar Üzerindeki Etkileri, Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.13, S.1-2, İstanbul, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Yayını, 2005, (s.29-46), s.36

²² Bu antlaşmalar içinde, patentler ile ilgili olanlara ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

²³ Türk Patent Enstitüsü'nün sitesinden yararlanılmıştır

<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/resources/temp/6E44B1F4-1827-4CA7-8208-47958FB5B17E.pdf> (E.T.:18.11.2014)

²⁴ İlk imza tarihi 1967'dir. Türkiye 184 taraf ülkeden biri olup, yürürlük tarihi 12.05.1976'dır.

²⁵ 1995 yılında imzalanmış olup, 150 ülke taraftır. Türkiye'de 26.03.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

²⁶ İlk imza tarihi 1883 yılı olup, üye devlet sayısı 171'dir. Türkiye 10.10.1925'den beri taraftır. Sözleşmenin Stockholm değişikliğinin 13-30 maddeleri 16.05.1976 tarihinde, ilk 12 maddesi ise 01.02.1995 tarihinde kabul edilmiştir.

²⁷ 21.05.1955 tarih ve 9011 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 6563 sayılı Kanun ile 1947 metni; 19.06.1971 tarih ve 13870 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 1048 sayılı Kanun ile metnin 1961 değişikliği Türkiye tarafından kabul edilmiştir.

²⁸ İlk imza tarihi 1970 yılıdır. 136 devlet antlaşmaya taraftır. 01.01.1996 tarihinden itibaren Türkiye'de yürürlüktedir.

²⁹ İlk imza tarihi 1971 yılı olup, 57 devlet üyedir. Türkiye'de 01.01.1996 tarihinden itibaren yürürlüktedir.

- Patent İşlemleri Amacıyla Mikroorganizmaların Tevdi Edilmesinin Uluslararası Kabulü Konusunda Budapeşte Antlaşması³⁰
- Avrupa Patentlerinin Verilmesi İle İlgili Avrupa Patent Antlaşması (EPC)³¹ ve İlgili Andlaşmanın Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelik
- Madrid Antlaşması³²
- Patent Kanunu Antlaşması (PLT)³³
- Marka Kanunu Antlaşması (TLT)³⁴
- Tasarımların Uluslararası Tesciline İlişkin LAHEY Antlaşması (Cenevre Metni)³⁵
- Tasarımların Sınıflandırılmasına İlişkin Locarno Antlaşması³⁶
- Marka Tescilinde Eşyaların ve Hizmetlerin Uluslararası Sınıflandırılmasına İlişkin Nice Antlaşması³⁷
- Markaların Figüratif Elemanlarının Sınıflandırılmasına İlişkin Viyana Antlaşması³⁸

Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısında patent hakkının tüketilmesi ilkesi bakımından ülkesel coğrafi rejimin kabulü devam ettirilmektedir. Kanun Tasarısının³⁹ genel gerekçesine göre, *551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede yapılan değişikliklerle Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalarla getirilen yükümlülükler de gözetilerek ülkemizin gerçeklerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak, uygulamada ortaya çıkan sorunlara çözüm getirilmesi ve mevcut durumda Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan düzenlemenin tamamının kanunla düzenlenmesi amaçlanmıştır.*

Sınai mülkiyetlerin kanunla düzenlenmesinin bir diğer gerekçesi olarak, *551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile 556 sayılı Faydalı Modeller Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin bazı maddelerinin, "gayri maddi mallar kapsamında bulunan fikri ve sınai mülkiyet haklarının Anayasa'nın ikinci kısmının "Kişinin Hakları ve Ödevleri" başlıklı ikinci*

³⁰ İlk imza tarihi 1977 olup, 66 devlet üyedir. Türkiye'de 30.11.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³¹ İlk imza tarihi 1973 yılıdır. Türkiye 31 taraf ülkeden biridir. 01.11.200 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³² 1989'da imzalanan andlaşmaya 72 devlet taraftır. 01.01.1999 tarihinde Türkiye'de yürürlüğe girmiştir.

³³ 2000 yılında imzalanmıştır. 14 ülke taraftır. 02.06.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁴ 1994 yılında imzalanmıştır. 38 ülke taraftır. 01.01.2005 tarihide yürürlüğe girmiştir.

³⁵ 1999 yılında imzalanmış olup 45 ülke taraftır. Türkiye'de 01.01.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁶ İlk imza tarihi 1968 olup 48 ülke taraftır. Türkiye'de 30.11.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁷ 1957 yılında imzalanmıştır. 80 ülke taraftır. 01.01.1996 tarihinde Türkiye'de yürürlüğe girmiştir.

³⁸ İlk imza tarihi 1973'tür. 23 üye devletten biri olan Türkiye'de 01.01.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁹ <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0699.pdf> (E. T. 31.05.2016)

bölümünün 35. maddesinde yer alan mülkiyet haklarından olduğu; Anayasa'nın 91. maddesinin 1. fıkrasında ise "Sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ve dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevlerin kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemeyeceği belirtildiği" gerekçesiyle Anayasa'nın 91/1 maddesine aykırılıktan iptaline karar verildiği; sınai mülkiyet haklarının, temel haklardan olan mülkiyet hakları kapsamında olduğu belirtilmiş ve bu itibarla sınai mülkiyet haklarının tamamının kanunla düzenlenmesi yoluyla Anayasa Mahkemesi iptallerinin önüne geçilmesi amaçlandığı açıklanmıştır⁴⁰.

Öncelikle, patent hakları ve diğer tüm sınai hakların kanunla düzenlenmesinin hukuk devletleri açısından olması gereken bir tercih olduğunu düşünmekteyiz.

Kanun hükmünde kararnameler, 1971 yılında 1488 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile hukukumuzda girmiştir. 1982 Anayasası'nın 87. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu'na belli konularda kanun hükmünde kararnama çıkarma yetkisi vermek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin görev ve yetkilerindedir. Anayasa'nın 91. maddesine göre: *"Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu'na kanun hükmünde kararnama çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez."* Kanun hükmünde kararnama çıkarma yetkisi bu konuda kendisine TBMM tarafından yasa ile yetki verilen Bakanlar Kurulu'ndadır. Yetki yasası, çıkarılacak KHK'nın amacını, kapsamını, ilkesini, süresini, bu sürede birden çok KHK çıkarılıp çıkarılamayacağı gibi hususları içerir.

Patent hukuku gibi, ülkenin gelişim ve ilerlemesi ile doğrudan ilişkili bir alanın, yaklaşık 21 yıldır, kanuni düzenlemeye sahip olmaması eleştirilmesi gereken bir durumdur. Bu nedenle sınai mülkiyet alanında kanuni düzenleme yapılması olumlu bir adım olarak görülmektedir. Ayrıca, Anayasamızın "Bilim ve Sanat Hürriyeti" başlıklı 27/1 maddesine göre, *"Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir."*

⁴⁰ Sınai Mülkiyet Kanun Tasarı Taslağı Genel Gerekçe ve Madde Gerekçeleri, www.tpe.gov.tr (E. T.: 12.04.2016)

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 27.⁴¹; ikinci kuşak hakların kabul edildiği 1966 tarihli Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Anlaşmasının 4. ve 15. maddelerinde de bilim ve sanat özgürlüklerine değinilmiştir⁴².

Dolayısıyla, anayasal bir temel hak olan patent hakkının kanuni düzenlemeye kavuşturulması yerinde olmuştur, diye düşünmekteyiz.

Kanun tasarısının genel gerekçesinde, patent haklarının mülkiyet haklarından olması nedeniyle kanunla düzenlenmesi gerektiğine dair açıklamaya ise katılmak mümkün değildir. Tezin birinci bölümünde detayları ile açıklandığı üzere patent hakkı bir mülkiyet hakkı değildir; patent hakkı sahibine maddi ve manevi menfaatler sağlayan mutlak haklar kategorisinde bir sınai haktır.

Kanun tasarısında, patent verilme işlemlerinin hızlandırılması, incelemesiz patent sisteminin kaldırılması, patentlere tescil sonrası itiraz edilebilme yolu açılması, üniversite öğretim üyelerinin buluşlarının hak sahipliğinin yükseköğretim kurumlarına verilmesi gibi düzenlemeler yapılmıştır.

D. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA PATENTLER İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Avrupa Patent sistemi üç ana sütun üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan ilki 1973 tarihli, patent başvuru, inceleme ve belge verilmesi işlemlerini tek bir başvuru ile mümkün kılan Madrid Antlaşması (Avrupa Patent Sözleşmesi); ikincisi, Avrupa Birliği patenti hedefi içeren 1975 Lüksemburg Antlaşması (Topluluk Patenti Sözleşmesi), üçüncüsü ise üye ülkelerin ulusal hukuk kurallarıdır.

⁴¹ Maddeye göre, “Herkes toplumun kültürel faaliyetlerine serbestçe katılmak, güzel sanatların lezzetine varmak, bilim alanındaki ilerleyişe katılmak,ve bundan yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin sahip bulunduğu her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserlerinden doğan manevi ve maddi haklarının korunmasını isteme hakkı vardır”.

⁴² CUMALIOĞLU, Emre: Konusu Ahlaka Aykırı Fikir ve Sanar Eseri Olan Sözleşmelerin Geçerliliği, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 115-116, s. 47-70, s. 11

Üye ülkelerin ulusal hukuklarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle, Lüksemburg Sözleşmesi henüz kabul edilmediğinden mevcut durum itibariyle Avrupa Birliği patent sistemi üye ülkelerin ulusal uygulamaları ile Avrupa Patenti Sözleşmesine (EPC) dayanmaktadır.

Avrupa Birliği Hukukunda, patentlerle ilgili, genellikle, tüzük, tavsiye, karar gibi ikincil mevzuat hükümleri çerçevesinde düzenlemeler yapılmaktadır. Mevzuat uyumlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir⁴³.

Komisyon tarafından, 1997 yılında, Topluluk Patenti ve Avrupa Patent Sistemine İlişkin Yeşil Kitap⁴⁴ çıkarılmıştır. Bu Yeşil kitapta, Avrupa Patent Sisteminin karmaşıklığı ve yüksek maliyetli oluşu eleştirilerek, Avrupa Birliği genelinde geçerli olacak bir Avrupa Patentinin önemine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, patent tarifnamelerinin tüm üye devletlerin resmi dillerine çevirisinin maliyetleri yükselttiğinden bahisle, çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Bu yöndeki çözümlerin ortak noktası çevirilerin Avrupa Patent Ofisinde merkezileştirilmesidir.

Yeşil Kitap'ta dikkat çekilen diğer konu ise, üye ülkelerin ortak bir patent hukukuna sahip olmamalarının yarattığı olumsuzluklardır. Avrupa Birliği Adalet Divanı çerçevesinde kurulacak merkezi bir Topluluk Hakemler Kurulu ile yargı sistemine yeknesaklığın sağlanabileceği belirtilmiştir.

Birliğin tümünde aynı etkiye sahip olacak bir ortak patentin iptal edilmesi veya sona ermesi gibi işlemler, tüm birlik genelinde hüküm doğuracaktır.

Topluluk Patenti, ulusal patentleri de ortadan kaldırmamakta ve onlara bir nevi alternatif oluşturmaktadır. Başvuru sahipleri, ulusal patent korumasını da tercih edebilecek; bu alanda seçimlik bir hakka sahip olacaktır.

⁴³ Üye ülkelerdeki yasal düzenlemeler arasındaki farkları ortadan kaldırmak amacıyla çıkarılan bir diğer düzenleme 2004/48 sayılı direktiftir. (Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the Enforcement of Intellectual Property Rights)

⁴⁴ Green Paper on the Community Patent and The Patent System in Europe COM/97/0314; White Paper ve Green Paper kavramları, Birleşik Krallıkların hukuk literatüründen AB Hukukuna dahil olmuştur. White Paper, hükümet tarafından hazırlanan kanun tasarısı, Green Paper ise, kanun tasarısına son şeklini vermeden önce kamuoyunda tartışılması için hazırlanan taslaktır.

Yukarıda sözü edilen Yeşil Kitaptaki tartışmalar sonucunda Komisyon tarafından Topluluk Patentine İlişkin Tüzük Tasarısı hazırlanmıştır⁴⁵. Tasarı ile planlanan patent sistemi, var olan ulusal patent sistemleri ile mevcut Avrupa Birliği patent sistemlerine alternatif oluşturmaktır. Patent başvuru sahipleri kendileri için en avantajlı olan patent sistemini seçmekte özgür olmaktadır. Ayrıca, patent koruması ile ilgili, Birlik genelinde hukuki ve yargısal birliği sağlamak adına, merkezi bir “Topluluk Fikri Mülkiyet Mahkemesi (Topluluk Patenti Mahkemesi)” kurulması öngörülmektedir.

Topluluk Patenti Mahkemeleri, Topluluk Patentinin geçersizliği veya ihlali gibi ihtilaflarda özel yetkiye sahip olacaktır. Üye ülkelerin ulusal mahkemeleri ise, Topluluk Patenti mahkemelerinin münhasıran yargılama yetkisinde olmayan konularda yargılama yetkisine sahip olacaktır⁴⁶.

E. PATENTLER İLE İLGİLİ TARAF OLUNAN ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR

Sanayi devrimi ile birlikte artan teknolojik gelişmeler, çok sayıda buluş yapılmasını sağlamıştır. Bu buluşlardan ekonomik fayda sağlama ihtiyacı, küreselleşen dünya ile birlikte, uluslararası platformlarda koruma sağlanmasını gerektirmiştir. Bu nedenler, çok taraflı uluslararası antlaşmaların akdedilmesine zemin oluşturmuştur.

Patentin tarihsel gelişimine bakıldığında, kapitalizm ve liberal ekonominin gelişimine paralel bir çizgide hareket ettiği değerlendirilmesi yapılabilmektedir. Liberal ekonominin gelişimi ile birlikte, sınır ötesi ekonomilerin önemi artmış, sınır ötesi ekonomiler, yani uluslararası ticaret uluslararası hukukun oluşturulması zeminini gerektirmiştir. Böylelikle, patent hukukunun da uluslararası boyutunun

⁴⁵ Commission Proposal of 1 August 2000, for a regulation of The Council on the Community Patent (O.J. C 337/E/45, 28.11.2000)

⁴⁶ ARIÖZ, Ahsen: Avrupa Birliğine Uyum Süreci İçerisinde Patent Hakları, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Avrupa Birliği Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2008, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, www.yok.gov.tr (E. T.:20.11.2014)

oluşturulmasına ihtiyaç doğmuştur. Sanayileşme ile gelişen ülkeler, sınai mülkiyet hakları ve özellikle patent hakları açısından uluslararası sözleşmeler kabul etmeye başlamıştır.

1. SINAİ MÜLKİYET HAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN PARİS SÖZLEŞMESİ

20 Mart 1883 tarihli Paris Sözleşmesi, sınai mülkiyetin korunmasına yönelik ilk uluslararası patent sözleşmesi niteliğindedir. Sözleşmenin konusu, patentler, faydalı modeller, sınai resim ve modeller, fabrika veya ticaret markaları, ticaret unvanları, haksız rekabet ve coğrafi ad ve işaretlerdir.

Sözleşme, 1891'de Madrid'de yorumlayıcı bir protokolle tamamlanmıştır. 1900 Brüksel, 1911 Washington, 1925 La Haye, 1934 Londra, 1958 Lizbon ve 1967 Stockholm değişiklikleri yapılmıştır⁴⁷.

Türkiye, Paris Sözleşmesi'ne katılmayı Lozan Barış Antlaşması'nın eki olan Ticaret Mukavelesinin 14. maddesi ile kabul etmiş ve 1925 yılında bu yükümlülüğünü yerine getirmiştir. Paris Sözleşmesi'nin 1925 La Haye Metni kabul edilmiştir. 1934 Londra Metnini onaylamış⁴⁸; 1967 Stockholm Metnine ise çeşitli çekinceler koyarak katılmıştır. Tüm çekinceler 29.07.1994 tarih ve 94/5903 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kaldırılmıştır.

Paris Sözleşmesi'nde kabul edilen önemli ilkeler: korunmanın asgari koşulları, eşitlik (eşit işlem), milli muamale ve rüçhan hakkı ilkeleridir⁴⁹. Paris Sözleşmesi'ne üye ülkeler, birbirlerinin vatandaşlarına kendi vatandaşları ile eşit işlem görme ilkesine uygun davranmakla yükümlüdür. Sözleşmeye üye olmayan ülkelerin vatandaşı olan kişiler, sözleşmeye üye devletlerden birinde ikamet etmeleri

⁴⁷ TEKİNALP, s. 65; ŞEHİRALİ, Feyzan Hayal: Patent Hakkının Korunması, Ankara, Turhan Kitapevi, 1998, s. 29

⁴⁸ R. G. 07.02.1957 T. ve 9529 S.

⁴⁹ TEKİNALP, s. 65; GÜNEŞ, İlhami: Son Yasal Düzenlemelerle Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 27

veya bu ülkelerden birinde bir işletmeye sahip olmaları koşuluyla aynı haktan yararlandırılacaklardır. Paris Sözleşmesi'ne taraf devlet vatandaşları, ilgili diğer taraf devlet vatandaşları ile patent hakkının kazanılması ve kullanımı konularında eşit sayılacaklardır. Paris Sözleşmesi ile kabul edilen rüçhan hakkı ilkesi uyarınca, üye ülkelerden birinde patent başvurusunda bulunmuş bir kişi 12 ay içinde herhangi diğer bir üye ülkede başvuruda bulunup koruma talep etmektedir. İkinci başvuru birinci başvurunun tarihinden yapılmış sayılacaktır. Aynı ilke farklı sürelerle diğer faydalı model, marka ve endüstriyel tasarımlar içinde geçerli kabul edilmiştir. Korunmanın asgari koşulları ilkesine göre, sözleşme ile düzenlenen alanlar dışında üye ülkeler serbest olacaklardır. Milli muamele ilkesi ise, sözleşmenin temel kurallarına aykırı olmama şartıyla her ülkenin kendi ulusal mevzuatına göre davranma serbestliği içinde olduğu anlamı taşımaktadır.

2. STOCKHOLM ANTLAŞMASI

1967 tarihli Stockholm Antlaşması ile Bern Sözleşmesi'ne taraf ülkeler WIPO'yu (World Intellectual Property Organisation) kurmuşlardır. 1974 yılında Birleşmiş Milletler'in uzman kuruluşu olma niteliği kazanan WIPO, üye ülkelerinde, fikri ve sınai hak sahiplerini etkin koruyacak uluslararası kurallar geliştirmektedir.

3. ULUSLARARASI PATENT SINIFLANDIRMA ANTLAŞMASI - STRASBURG ANTLAŞMASI (IPC)⁵⁰

IPC Antlaşması, 1971'de yürürlüğe girmiş ve 1979'da yenilenmiştir. Paris Sözleşmesi'ne taraf ülkelerin katılımına açık bir antlaşmadır.

⁵⁰ International Patent Classification

IPC teknolojiyi 8 ana bölüme ve 67000 alt bölüme ayırmış uluslararası bir patent sınıflandırması öngörmektedir⁵¹.

Türkiye, 12.07.1995 tarih ve 95/7094 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Strasbourg Antlaşması'na katılmış ve antlaşma 01.10.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4. PATENT İŞBİRLİĞİ ANTLAŞMASI (PCT)⁵²:

PCT Antlaşması, 19 Haziran 1970 tarihinde imzalanmıştır. Aynı buluşun korunması ile ilgili farklı ülkelerde yapılacak başvurular merkezleştirilmiştir. Tek bir uluslararası başvuru ile başvuru formunda belirtilen ülkelerde koruma elde edilebilir, başvuru sahibinin istediği üye ülkelerde geçerli olmak üzere patent verilebilmesi mümkün hale gelmiştir.

Ulusal patent ofislerine ya da Avrupa Patent Kurumuna başvuru yapılabilmektedir. PCT Antlaşması, Paris Sözleşmesi'ne taraf olan bütün ülkelerin katılımına açıktır.

PCT başvurusu üye ülkenin ulusal patent ofisine yapılabileceği gibi, WIPO⁵³, nun uluslararası patent ofisine de yapılabilmektedir. Antlaşma ile patent başvurusu ve yenilik araştırması üye ülkelerde yeknesaklaştırılmaktadır.

Uluslararası patent başvurusunu takiben uluslararası araştırma raporu⁵⁴ düzenlenir. Bu rapor WIPO tarafından yayınlanarak başvuruda belirtilen koruma talep edilen ülkelerin ulusal patent ofislerine gönderilir. Başvuru sahibi uluslararası başvuru veya rüçhan hakkı tarihinden itibaren 20 ay içinde⁵⁵ koruma istediği ülkelerin resmi dillerinde hazırlanmış patent başvurusunu sunar ve belirlenmiş

⁵¹ IPC Antlaşması, 13.08.1995 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁵² Patent Cooperation Treaty

⁵³ World Intellectual Property Organisation – Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü

⁵⁴ Bağlayıcılığı olmayan, patent verilebilirliğe dair hazırlanmış rapordur.

⁵⁵ Başvuru sahibinin ön inceleme talebi olması durumunda 20 aylık süreye 10 ay daha eklenir.

başvuru ücretini yatırır. Böylelikle, tek bir başvuru ile birden çok ülkede patent koruması elde edebilmektedir.

Türkiye, 07.07.1995 tarihli ve 4115 sayılı Kanun'la 01.01.1996 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere PCT Antlaşması'na katılmıştır⁵⁶.

5. GATT⁵⁷ – TRIPS⁵⁸ METNİ:

Ülkeler arası ticarete güven oluşturmak ve uyulması gereken ticari yaklaşımları tespit etmek amacıyla 1947 yılında Cenevre'de Genel Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Antlaşması (GATT) imzalanmıştır. 1994 Uruguay Toplantısında ise Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuş ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) Antlaşması imzalanmıştır⁵⁹.

TRIPS Antlaşması, Dünya Ticaret Örgütünü (DTÖ) Kuran Antlaşma'nın⁶⁰ eki niteliğindedir⁶¹. 15.04.1994 tarihinde Marrakech'te imzalanmış olan TRIPS antlaşması 01.01.1995 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Türkiye TRIPS Antlaşmasını 26.03.1995 tarihinde onaylamıştır.

TRIPS Antlaşması'na taraf devletler, fikri mülkiyet haklarının korunması konusunda gerekli yasal düzenlemeleri yapmayı taahhüt etmişlerdir. TRIPS Antlaşması, DTÖ'ye üye ülkelerin fikri ve sınai hakların korunmasına ilişkin gereken

⁵⁶ PCT Antlaşması, 22.08.1997 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁵⁷ General Agreement on Tariffs and Trade (Uluslararası ticaret ve gümrük kuralları ile ilgili Genel Antlaşma) 1 Ocak 1948 tarihinde yürürlüğe girmiş olup, Türkiye 1951 yılından itibaren antlaşmaya taraftır.

⁵⁸ Trade Related Aspect of Intellectual Property (Ticaretle Bağlantılı Fikri ve Sınai Haklar) 1994 yılında imzalanmıştır.

⁵⁹ ASLAN, Adem: Türk ve AB Hukukunda Fikri Mülkiyet Haklarının Tükenmesi (Mukayeseli), Beta Yayınları, İstanbul, 2004, s. 40

⁶⁰ Dünya Ticaret Örgütünü (World Trade Organisation) Kuran Antlaşma, 26.01.1995 tarihli ve 4067 sayılı kanunla onaylanması uygun bulunan ve 31.12.1994 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere onaylanması Bakanlar Kurulunun 03.02.1995 tarihli ve 95/6526 sayılı kararı ile kararlaştırılan antlaşmadır.

⁶¹ TRIPS Antlaşması (DTÖ)'nin 1/C numaralı ekidir. Türkiye TRIPS Antlaşmasına 1995 yılında 4067 sayılı kanun ile katılmıştır. 29.05.1995 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

asgari standartlar belirleyen, uluslararası metinler içinde en kapsamlı düzenlemeleri içermektedir.

TRIPS Antlaşması sırasında, gelişmekte olan ülkeler, uluslararası tüketilme ilkesinin benimsenmesini ve paralel ithalatın serbest bırakılmasını talep etmişlerse de, Pazar bölünmesinden yana gelişmiş ülkeler ile uzlaşma sağlanamamıştır. Bu nedenle, antlaşmada coğrafi tüketilme ilkesinin belirlenmesi mümkün olmamıştır.

TRIPS Antlaşması'nın 6. maddesinde, hakların tüketilmesi ilkesi ile ilgili hüküm bulunmaktadır. Maddede, "*Sözleşmede yer alan hiçbir husus, fikri mülkiyet haklarının tüketilmesi konusunu ele almakta kullanılmayacaktır*", hükmü yer almaktadır. Böylece TRIPS Antlaşması'na üye ülkeler ulusal hukuklarında geçerli olacak hakkın tüketilme ilkelerini belirlemek konusunda serbest bırakılmışlardır. Ancak Antlaşmada, 3. madde ile düzenlenen ayrımcılık yasağı ve 4. madde ile düzenlenen en çok kayırılan ülke ilkelerinin kabulü sayesinde, üye devletler tarafından, gerek kendi ülkelerinin vatandaşlarına gerekse diğer başka ülkelere, antlaşmaya üye devletlerden farkı ayrıcalıklar tanınamayacaktır.

Ayrımcılık yasağına göre, sözleşmeye taraf devletler, kendi vatandaşlarına sağladıkları her türlü avantajı sözleşmeye taraf diğer tüm devletlerin vatandaşlarına da sağlamakla yükümlüdürler. Ayrımcılık yasağı ulusal muamele kuralı olarak da anılmaktadır.

En çok kayırılan ülke prensibine göre ise, sözleşmeye taraf bir devletçe başka bir devletin vatandaşına herhangi bir hak, ayrıcalık, avantaj sağlanır ya da istisna uygulanır ise; antlaşmaya taraf olan diğer tüm devlet vatandaşlarına aynı hak, ayrıcalık, avantaj sağlanacak veya istisna uygulanacaktır. Dolayısıyla antlaşmaya üye devletlerden herhangi biri, bir başka ülke ile antlaşma yaparak farklı bir coğrafi tüketilme ilkesi belirleyecek olursa, 4. madde gereğince, antlaşmaya üye diğer tüm ülkeleri de aynı coğrafi tüketilme ilkesinden yararlandırmakla yükümlü hale gelecektir⁶².

⁶² Bu duruma istisna olarak GATT'İN 24. maddesi uyarınca çalışan serbest ticaret bölgeleri ve gümrük birlikleri belirlenmiştir. Bkz. PINAR, Hamdi: Marka Hukukunda Hakların Tükenmesi, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan, İstanbul, 2000, s. 855-915, s. 876

6. AVRUPA PATENTİ SÖZLEŞMESİ (THE CONVENTION ON THE GRANT OF EUROPEAN PATENTS - EPC)

Avrupa patentlerinin tescil edilmesine ilişkin Avrupa Patent Sözleşmesi, 5 Ekim 1973 tarihinde imzalanıp 7 Ekim 1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Münih Sözleşmesi olarak da anılmaktadır.

Amacı, üye ülkeler arasında işbirliğini arttırarak, üye ülkelerin hepsinde geçerli bir patent verme sistemi kurulmasının ve ortak bir patent hukuku oluşturulmasının sağlanmasıdır. Böylelikle düşük maliyet ve az zamanla patent koruması elde edilmesine hizmet edilecektir.

Başvuru usulleri ve tescil işlemleri ile ilgili üye devletlere ortak hükümler getirmişse de; patent hakkının sağladığı korumanın her ülkenin kendi milli mevzuatı çerçevesinde olacağı kabul edildiğinden mülklik etkisinin kaldırıldığı söylenememektedir. Avrupa Patentinin geçerlilik süresi, koruma çevresi ve geçerlilik şartları gibi konular üye ülkelerin ulusal hukuk kurallarına bağlı bırakılmıştır.

Patent İşbirliği Antlaşması'nın (PCT) aksine antlaşmaya taraf olabilmek için devletlerin, antlaşma ile ilgili Hükümetler Konferansına katılmış veya davet edilmiş olmaları gerekmektedir.

EPC ile Avrupa Patentine başvurulabilmektedir. Avrupa Patenti, Avrupa Patent Ofisi (European Patent Organisation-EPO⁶³) tarafından verilmektedir. Başvuruda EPC üyesi tüm ülkelere birden başvuru yapılması imkanı bulunduğu gibi, bir veya birkaçı da seçilebilmektedir. Bu şekilde birden fazla ülkede kazanılan koruma eş nitelikli olmamaktadır. Her ülke ulusal patent mevzuatlarına uygun şekilde patentin geçerliliği veya koruma süreleri gibi konuları birbirlerinden bağımsız olarak karara bağlamaktadır. Ancak Avrupa Patentinin, o ülke tarafından verilen ulusal patentlerle aynı etki ve koruma şartlarına sahip olması, taraf ülkelere şart olarak getirilmiş bir husustur.

⁶³ Merkezi Almanya Münih'te bulunmaktadır. Berlin ve La Haye'de şubeleri vardır. Ofis bünyesinde Almanca, İngilizce ve Fransızca resmi dil olarak kabul edilmektedir.

Türkiye, 27.01.2000 tarih ve 4504 sayılı Kanuna dayanarak 07.06.2000 tarihinde sözleşmeyi onaylamıştır. Türkiye yönünden Avrupa Patent Sözleşmesi'nin yürürlük tarihi 01.11.2000'dir.

Avrupa Patenti Sözleşmesi'nde işçi buluşlarına yer verilmemiş, konuyla ilgili düzenlemeler, üye ülkelerin ulusal mevzuatlarına bırakılmıştır.

7. LÜKSEMBURG ANTLAŞMASI – TOPLULUK PATENTİ ANTLAŞMASI:⁶⁴

15.12.1975 tarihinde imzalanan bu antlaşma, henüz yürürlüğe girmeden 1989 yılında yeni bir metin hazırlanmıştır.

Topluluk Patenti Antlaşması'nda Avrupa Topluluğu Patenti ile tüm Avrupa Birliği genelinde geçerli olacak tek bir patent verilmesi ve EPO bünyesinde patent mahkemeleri oluşturulması, üye ülkelerde yeknesak bir hukuk yaratılması hedeflenmiştir.

Topluluk Patenti Antlaşması'nın oluşturulmasının temel amacı Avrupa Birliği içerisinde haksız rekabetin önlenmesi ve malların serbest dolaşımının sağlanmasıdır. Ancak Antlaşmaya katılmak için Avrupa Birliği'ne üye devletlerden olma şartı aranmamaktadır. Avrupa Patent Sözleşmesi'ne üye olan ve gümrük birliği veya serbest ticaret birliği kurmuş olan devletler, Topluluk Patenti Antlaşması'na katılabilmektedirler⁶⁵. Topluluk Patenti Antlaşması ile maddi hukuka ait birçok alanda düzenleme yapılarak, mülkiyet ilkesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Hangi durumlarda patent hakkının ihlal edilmiş sayılacağı açıkça belirtilmiştir. Antlaşmanın 25. maddesi uyarınca, patent hakkı sahibi kişi, izni olmaksızın üçüncü kişiler

⁶⁴ Aslan, kitabında 1975 tarihli Topluluk Patent sözleşmesinin yürürlüğe girmediğini belirtmeden, söz konusu antlaşmadaki tükenme ilkesi ile ilgili 28. Madde ile patent hakkının tükenmesinin ilk kez yasal düzenlemeye dönüştürüldüğünü söylemektedir. Bkz. ASLAN, s. 144-145; Saraç tarafından da Avrupa Birliği açısından hakkın tüketilmesi ilkesinin Topluluk Patent Sözleşmesi'nin 28. Maddesi ile resmi nitelik kazandığı söylenmektedir. Bkz. SARAÇ, Patentten Doğan Hak, s. 132

⁶⁵ ÖZÇELİK, Anıl: Avrupa Birliği Hukukunda Patent Hakkı ve Korunması, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Avrupa Birliği Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2009, s. 85, www.yok.gov.tr (E. T.: 18.11.2014)

tarafından patent hakkına konu bir ürünün üretilmesi, teklif edilmesi, piyasaya sürülmesi, kullanılması veya belirtilen amaçlar için ithal edilmesi ya da zilyetlik tesis edilmesini engelleme hakkına sahiptir. Ayrıca patente konu bir usulün uygulanması ile doğrudan doğruya elde edilen ürünlerin de teklifi, piyasaya sürülmesi veya bu amaçlarla ithali ya da üzerinde zilyetlik tesisi de hak sahibince engellenebilmektedir.

Antlaşmanın 28. maddesinde “hakkın tüketilmesi ilkesi” düzenlenmiştir. 28. maddeye göre, patent hakkı sahibi ya da onun rızasıyla üçüncü kişiler tarafından topluluk sınırlarında piyasaya sunulan mallar bakımından, haklı sebepler olmadıkça, topluluk patentinden doğan haklar bir daha ileri sürülemez; topluluk patenti korumasından yararlanılamamaktadır.

Bu antlaşma üye devletlerden İtalya ve İspanya'nın imzalamaması nedeniyle yürürlüğe girememiştir; ancak Avrupa Konseyi'nin 28-29 Haziran 2012 tarihinde yaptığı toplantılar sonunda, İtalya ve İspanya hariç olmak üzere Avrupa Birliği Patentinin Avrupa Birliği üyesi olan diğer tüm ülkelerde geçerli olacak biçimde kabul edilmesi konusunda adımların atıldığı açıklanmıştır⁶⁶.

F. PATENT VE PATENT HAKKI

Buluşların patentle korunması, buluş sahibinin zaman, emek ve para harcayarak yaptığı araştırma geliştirme faaliyetlerini ödüllendirme amacı taşır. Patent hakkı tanınması, yeni buluşlar yapılması özendirilmekte, teknolojinin ilerlemesini, tekniğin bilinen durumlarının aşılmasını sağlamaktadır. Patent korumasına sahip buluşun kamu ile paylaşımı, tekniği geliştirilmesine hizmet eder. Her yeni buluş, bir öncekinden faydalanarak daha nitelikli olabilecek; insanlığın gelişimine hizmet edilecektir.

⁶⁶ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/131388.pdf (E. T.: 27.11.2014)

Patent sisteminin küresel anlamda olumlu etkiler yaratacağını belirten 1997 tarihli Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)⁶⁷ raporunda, patent sisteminin temel amacı: “*Patent sisteminin temel amacı, bir buluşun tamamen açığa çıkmasını sağlamada bir teknolojik çözüm üzerine mucidin sınırlı bir tekel gücü kazanması yoluyla teknolojinin yaratılması ve yayılmasını teşvik etmektir. Patent başvurularında buluşun açığı çıkması, patent bilgisinin biricik kaynağıdır ve veri, bir teknoloji alanındaki gelişme düzeyini ölçmede küresel bir araç görevi üstlenir. Patentler bir mucide ya da yeni bir teknolojinin ilk kullanıcılarına belirli bir bölgede yeni teknolojiyi kullanma hakkını vermekte ve böylelikle ARGE çalışmalarını ve yenilikle ilgili faaliyetleri uyarmaktadır.*” şeklinde özetlenmiştir⁶⁸.

Kısacası patent korumasının buluş sahibine sağladığı menfaat patent korumasından yararlanmak, belli bir süre tekel hakkına sahip olmak iken; topluma yönelik yararı, patent dokümanlarının mükemmel bilgi kaynakları olması ve patentle korunan buluşun açıklanması ile yeni teknolojilerin yaratılmasına hizmet edilmesidir. Patentler nihai olarak topluma ve insanlığa mal olma işlevini haizlerdir.

Patent terimi Latince kökenli *patere* fiilinden gelmekte olup açık, mühürle kapatılmamış olmak anlamını taşımaktadır⁶⁹. Bu terim ilk olarak İngiltere’de 14. Yüzyılda, *letters patent*, yani mühürle kapatılmamış mektup, berat anlamlarında kullanılmıştır. Bir kimse, örneğin yüksek bir makama atandığında veya bir buluş gerçekleştirdiğinde, kral tarafından, kendisine mühürlenip rulo haline getirilen ve rulo haline geldikten sonra tekrar mühürlenemediği için açık mektuplar olarak anılan belge verilmekteydi. Başlangıçta sadece kral tarafından verilen *Latters patent* belgeleri, yeni bir teknolojiyi bulan veya ithal eden kişiye, işlerini kurabileceği yeterli bir süre için, ilgili teknolojiyi münhasıran kullanma hakkı sağlayan belge anlamına gelmeye başladı⁷⁰. Kralların yerini devletlerin aldığı yeni yönetim şekillerinde kavram kısalarak patent adını aldı.

Patent, Türk Dil Kurumu’nun (TDK), iktisat terimleri sözlüğünde: buluş belgesi; tıp terimler sözlüğünde: açık; kimya terimleri sözlüğünde: her hangi bir

⁶⁷ Organisation For Economic Co-Operation and Development

⁶⁸ SOYAK, s. 26

⁶⁹ KAYA, Arslan: Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, S. 4, 1997, 174 vd.

⁷⁰ SOYAK, Alkan: Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Önemi, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi 1/2015, Yıl:1, Sayı:1, (s.11-31), s.14

proses, yöntem veya aletin patent ofisi tarafından yeni icat edilmiş olduğu kabul edilip yasalar ile korunması şeklinde tanımlanmıştır⁷¹.

Doktrinde patent, “Teknik bir ilerleme meydana getiren ve bir netice halinde somutlaşmış olan fikir”⁷²; “buluş sahibinin yaratıcı düşüncesinin belirli bir zaman dilimi içinde yasal hükümler çerçevesinde koruma altına alındığını gösteren belge”⁷³; “endüstri alanındaki bir buluşun sahibine belirli bir süre için buluşunun başkalarınca imali, kullanılması, satımı ve ithalini önleme hakkı”⁷⁴ gibi ifadelerle tanımlanmıştır.

Türk Hukukunda ilk defa patent korumasını düzenleyen 13 Mart 1879 (10 Mart 1926) tarihli İhtira Beratı Kanunu’nda patent kavramı, ihtira beratı şeklinde kullanılmıştır⁷⁵. Arapça kökenli bir sözcük olan ihtira, TDK sözlüğünde türetme olarak tanımlanmaktadır. Berat ise bir buluştan, bir haktan yararlanmak için devletçe verilen belge, patent şeklinde ifade edilmektedir. İhtira Beratı Kanunu’nda geçen berat sözcüğü, İngilizce’deki “letters patent” kavramını ifade etmekteydi. Letters patent, buluşçulara verildiği için terim bir süre sonra buluş üzerindeki mutlak hakkı saptayan ve kanıtlayan resmi belge ile özdeşleşmiştir⁷⁶.

İhtira, benzeri görülmemiş bir şey icat etme; berat ise imtiyaz verildiğini gösteren ferman anlamını taşımaktadır⁷⁷. İhtira Beratı TDK tarafından, “bilinen araç gereçlerle ve yaratıcı güç ile yeni bir şey bulana, bulduğu şeyden bir süre sadece kendisi yararlanması için devletçe verilen belge” olarak tanımlanmıştır. İhtira belgesi için, kısaca buluş belgesi anlamındadır diyebiliriz.

Avrupa Birliği (AB) ile imzalanan 6 Mart 1995 tarihli 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca çıkarılan 551 sayılı KHK ile uluslararası terminolojiye de uygun olarak patent kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Kanaatimizce, ihtira beratı kavramının kullanılması bırakılıp patent kavramının kullanılmaya başlanması doğru

⁷¹ www.tdk.gov.tr (E.T.:25.11.2014)

⁷² AYİTER, s. 31

⁷³ KAYA, Arslan, s.173

⁷⁴ ŞEHİRALİ, Patent Hakkının Korunması, s.7

⁷⁵ AYİTER, s. 30

⁷⁶ BOZBEL, Savaş: Fikri Mülkiyet Hukuku, XII Levha, İstanbul, Eylül 2015, s. 680

⁷⁷ KARAHAN / SULUK / SARAÇ / NAL, (Suluk/Nal), s. 162

bir yaklaşım olmuştur. Patent, ihtira beratının taşıdığı anlamdan daha geniş bir anlamı taşımaktadır.

Patent hem patent sahibinin mutlak hakkını hem de patent sahibinin patent hakkını kanıtlayan belgeyi ifade etmektedir. Dar anlamda patent, buluşu belgeleyen maddi unsur, patent verilebilme koşullarına uygun olan buluşa verilen yazılı metindir. Geniş anlamda patent ise, hem bu belgeyi hem de buluş yapanın buluşun üzerindeki inhisari yetkisini ifade etmektedir. Hakkın tüketilmesi ilkesi ile ilgili olan patentten doğan haklar da geniş anlamda patent kavramına dahildir.

551 sayılı KHK ve Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Uygulama Şeklini Gösterir Yönetmelikte (Pat. Yön.)⁷⁸ patentin tanımı yapılmamıştır. Keza Sınai Mülkiyetin Korunması Kanun Tasarısında da patentin tanımı yapılmamıştır.

551 sayılı KHK'nın ikinci bölümünün "Patent Verilebilirlik Şartları" başlığı taşıyan 5. maddesinde patent verilerek korunacak buluşlar düzenlenmiştir. Buna göre, "*Yeni, tekniğin bilinen durumunu aşan ve sanayiye uygulanabilir olan buluşlar, patent verilerek korunur.*"

Patent tanımının yapılabilmesi için mevzuattaki yöntemden de anlaşılacağı üzere, öncelikle buluş kavramının açıklaması yapılmalıdır.

Patent kavramı gibi buluş kavramının da gerek yasalarımızda gerekse uluslararası antlaşmalarda tanımı yapılmamıştır. Diğer ülkelerin ulusal mevzuatlarında da çoğunlukla bu tanımlamalar bulunmamaktadır. Japon Patent Kanunu, bu konuda ender örneklerden biridir⁷⁹.

Japon Patent Kanunu'na göre, buluş: "*doğa kanunları kullanılarak son derece gelişmiş teknik fikirlerin yaratılması*" olarak tanımlanmaktadır⁸⁰.

⁷⁸ Kısaca Pat. Yön. olarak anılacaktır.

⁷⁹ TIIMANN, Tiit: Legal Definition of The Term Invention as The Primary Substance of Patent Law, s.4 <http://ssrn.com/abstract=2034683> (E. T.: 27.11.2014)

⁸⁰ Japan Patent Act, Act No: 121 of 1959, madde 2: "*Invention, in this Act means the highly advanced creation of technical ideas utilizing the laws of nature.*" <http://www.cas.go.jp/jp/seisaku/hourei/data/PA.pdf> (E. T.: 27.11.2014)

1979 tarihli WIPO Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Buluşlar Hakkında Model Kanun'da da buluşun tanımına yer verilmiştir. Buna göre, “*Mucidin (buluş sahibinin), teknoloji alanındaki belli bir problemin pratik çözümüne izin veren fikrine, buluş denir*”⁸¹.

Doktrinde, buluşa yönelik çeşitli tanımlar yapılmıştır. Buna göre, buluş “*genel olarak sanayide, zanaatte, ticarete ve ziraatte faydalanması kabil olan ve yeniden bulunan her netice, eser ve usul*”⁸²; “*yeni, aşikar olmayan ve sanayiye uygulanabilen bir usul, makine, cihaz ya da ürün ortaya konulması veya bu sayılanlar üzerinde anılan nitelikte bir gelişme sağlanması*”⁸³ olarak tanımlanmaktadır. Teknik bir meseleye ilişkin yeni bir sonuç veren ve sırf teorik alanda kalmayıp tatbik kabiliyeti olan vasıta, usul veya madde niteliğinde fikirlerdir⁸⁴.

Kısaca buluş, insanın düşünme yetisinin ve zekasının bir ürünü olarak teknik bir problemin çözümüne yarayan, yeni fikirler olarak tanımlanabilir. Her buluş patent korumasından yararlanamamaktadır.

Buluş sahibi olmak ile patent sahibi olmak farklı hukuki statülerdir. Buluşun gerçekleşmesinden sonra, patent başvurusunda bulunulmasındaki önceki aşamadaki hakka “*genel anlamda buluşçu hakkı*”⁸⁵ adı verilmektedir⁸⁶. Bu hak, 551 sayılı KHK uyarınca korunmamakta; genel hükümlere göre koruma altındadır. Bu nedenle, buluş sahibi, üçüncü kişilere karşı buluşu üzerindeki haklarını başta ve sıklıkla Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) madde 54 ve devamındaki haksız rekabet hükümleri olmak üzere, Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) haksız fiile ilişkin 49 vd. ile haksız rekabete ilişkin 57. maddeleri uyarınca koruyabileceklerdir.

⁸¹ WIPO Model Law For Developing Countries on Inventions (1979) ‘*Invention*’ means an idea of an inventor which permits in practice the solution to a specific problem in the field of technology.”, WIPO Introductory Seminar on Intellectual Property, Muscat, 19 Nisan 2004, s. 4, www.wipo.int/edocs/mdocs/.../wipo.../wipo_ip_mct_apr_04_2.doc (E. T.: 27.11.2012) Kısaca WIPO Model Kanunu olarak kullanılacaktır.

⁸² HIRSCH, s. 78

⁸³ ÖZTÜRK, Özgür: Türk Hukukunda Patent Verilebilirlik Şartları, Arıkan Yayınları, İstanbul, Haziran 2008, s. 73

⁸⁴ SAYHAN, s. 128

⁸⁵ ŞEHİRALİ, Patent Hakkının Korunması, s. 54

⁸⁶ Ayiter “muhteri hakkı” ifadesini kullanmaktadır. Bkz. AYİTER, s. 64; HIRSCH, s. 96

Patent yasaları ile buluşçuya tanınmış haklara ise “*dar anlamda buluşçu hakları*”⁸⁷ denir. Dar anlamda buluşçu hakları: patent verilmesini isteme hakkı⁸⁸, buluşçu olarak isminin belirtilmesini isteme hakkı⁸⁹, haksız şekilde patent başvurusunda bulunmuş veya patent almış kişilere karşı devir ve temlik davası açma hakkıdır⁹⁰.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, her buluş patentle korunamamaktadır. Bu nedenle patent verilebilir buluşların ayrıca incelenmesi, patent verilebilirlik şartlarının irdelenmesi gerekmektedir⁹¹.

Patent haklarını, hak çeşitleri açısından inceleyecek olursak öncelikle hakların niteliğine göre yapılan ayırım olan mutlak hak ve nispi hak ayırımını değerlendirmeliyiz. Mutlak hak ile nispi hak ayırımı hakkın ileri sürülebileceği, hakkı ihlal etmeme yükümlülüğü bulunan kimseler dikkate alınarak yapılmaktadır.

Mutlak hak, hak sahibince herkese karşı ileri sürülebilen haklardır. Herkes bu haklara uyma, bu hakları ihlal etmeme yükümlülüğü altındadır. Mutlak haklar herkese karşı ileri sürülebilir olma özelliklerini kanundan alırlar. Bir hakkın mutlak hak niteliği taşıması bu konuda kanuni bir düzenleme olması koşuluna bağlıdır⁹². Nispi haklar ise genellikle alacak ilişkisinden doğmuş olup sadece belirli kimselere karşı ileri sürülebilen haklardır. Nispi haklara uyma, bu hakları ihlal etmeme yükümlülüğü altında olanlar sadece bu belirli kişilerdir.

⁸⁷ ŞEHİRALİ, Patent Hakkının Korunması, s. 54’den naklen: BLUM / EDRAZZİ: Das Schweizerische Patentrecht, Band I, Art. 1-16, Bern, 1957, s. 154 vd.

⁸⁸ Berat verilmesini isteme hakkı: Bkz. AYİTER, s. 96; Berat verilmesini istemenin en önemli etkisi rüçhan hakkını doğurmasıdır. Rüçhan hakkı, Paris Sözleşmesinin 4. maddesi uyarınca, sözleşmeye taraf devletlerde hüküm ifade edecektir. Patent isteme hakkı ilke olarak buluş sahibine bağlı bir hak olmakla beraber iradeye bağlı olarak veya bazı durumlarda hizmet ilişkisi nedeniyle kanundan doğan devredilebilir bir haktır. Patent isteme hakkı, 551 sayılı KHK’nın 11. maddesinde düzenlenmiştir.

⁸⁹ Buluş yapmanın isminin belirtilmesini isteme hakkı 551 sayılı KHK’nın 15. maddesinde düzenlenmiştir.

⁹⁰ 551 sayılı KHK’nın 12. ve 13. maddelerinde düzenlenmiştir.

⁹¹ Çalışmamızın devamında incelenecektir.

⁹² DURAL, Mustafa / SARI, Suat: Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri, 4. Baskı Filiz Kitapevi, İstanbul, 2009, s. 123 vd.; Mutlak haklar, eşya üzerindeki mutlak haklar ve kişi üzerindeki mutlak haklar olarak ikili bir ayırma tabi tutulabilirler. Eşya üzerindeki mutlak haklar, maddi eşya üzerindeki mutlak haklar, aynı haklar olabileceği gibi maddi olmayan eşya üzerindeki mutlak hak olarak da tanımlanan, fikri haklar olabilmektedir. Bkz. DURAL / SARI, s. 132

Doktrindeki temel görüş patent hakkının mutlak hak olduğu şeklindedir⁹³. Patent hakkının mutlak karakteri, kanunlarca tanınmış ve düzenlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır⁹⁴. Patent hakkı, hak sahibine patent hakkının izinsiz olarak kullanımını herkese karşı önleme yetkisi vermektedir. Herkes bu hakkı ihlal etmeme, bu hakka uyma yükümlülüğü taşımaktadır.

Mutlak haklardan olan patent hakkının hem mali hem manevi yönü bulunmaktadır. Mali yönü ile malvarlığı hakları arasında yer almaktadır ve patent sahibine iktisaden yararlanma hakkını vermektedir. Yararlanma hakkının içinde bu hakkı ekonomik bir getiriye dönüştürme kararı ve bu yönde tasarrufları yapma hakkı bulunmaktadır⁹⁵. Bu hakların devredilmesi veya kullanımının devredilmesi mümkündür. Manevi yönü güçlü olmamakla beraber, buluş sahibinin adının belirtilmesini isteme hakkı ve buluşun itibarının korunması hakkı kişilik haklarına yaklaşmaktadır.

Patent hakkının aynı hak olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin tespiti için mülkiyet sistemi incelenmelidir.

Mülkiyet hakkı Anayasa'nın 35. maddesinde temel hak olarak yer almakta olup; herhangi bir tanımlaması yapılmış değildir. Ayrıca Türk Medeni Kanunu'nda da mülkiyet hakkın tanımlanmamış; ancak içeriği belirtilmiştir.

TMK.'nin 683. maddesinin 1. fıkrasına göre: *“Bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde o şey üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir.”*

Maddede mülkiyet hakkının kapsamı belirlenmiştir. Mülkiyet hakkı, sahibine kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkileri veren; eşya üzerinde en geniş yetki sağlayan aynı bir haktır⁹⁶. Mülkiyet hakkı bir mutlak hak olup, aynı hak niteliğindedir. Ayrıca parasal değer taşıdığı için malvarlığı hakları arasındadır⁹⁷.

⁹³ TEKİNALP s. 13; EREL s. 23; KILIÇOĞLU s.2

⁹⁴ ÖZDEMİR, s. 576

⁹⁵ ÖZDEMİR, s. 574

⁹⁶ OĞUZMAN, Kemal / SELİÇİ Özer / OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: Eşya Hukuku, Filiz Kitapevi, 18. Bası, İstanbul, Kasım 2015, s.272

⁹⁷ Fikri hakların mali yönleri ile malvarlığı haklarından olduğu görüşü için Bkz. OĞUZMAN / BARLAS, s. 153

Mülkiyet hakkının konusunu sadece maddi mallar; yani eşyalar oluşturmaktadır. Eşya, maddi bir varlığı olan, üzerinde hakimiyet kurmaya elverişli, kişi dışı, sınırlanabilen, iktisadi bir değer taşıyan herşey olarak tanımlanabilmektedir⁹⁸. Şey (nesne) kelimesinin çoğuludur⁹⁹. Cismani niteliği olmayan ve eşya niteliği bulunmayan nesnelere, gayri maddi mallar üzerinde mülkiyet hakkı söz konusu değildir.

Patent hakkı bir mutlak hak olmakla beraber ve belirli bir eşyada cisimlenebildiği halde cisimlendiği eşyadan ayrı ve onu aşan bir varlığa sahiptir¹⁰⁰. Mülkiyet hakkına konu eşyanın üçüncü kişiye devredilmesi ile devreden eşya üzerinde herhangi bir hakkı kalmazken; buluşu yapanın, buluş başvurusunu gerçekleştiren ya da patent sahibinden buluşu yapan olarak tanınmasını ve patentte isminin belirlenmesini isteme hakkı devam etmektedir.

Patent hakkı maddi bir varlıkta tecessüm edebilir; ancak bu onun maddi bir varlık olduğu anlamına gelmez; onun soyut olma niteliğini ortadan kaldırmaz¹⁰¹.

Mülkiyet hakları süre ile sınırlı değildir; oysa patent hakkı belirli bir süre ile sınırlıdır. Ayrıca patent hakkının varlığı somutlaştığı nesneden bağımsızdır. Fikri üründe hak somutlaştığı madde üzerinde değil onun üretimini sağlayan fikirden kaynaklanmaktadır¹⁰².

Patent hakkının mülkiyet hakkı olmadığı bir diğer kanıtı ise maddi mallar üzerinde sadece maddi hakların; gayri maddi mallar üzerinde ise hem maddi hem manevi hakların mümkün olmasıdır. Mesela mülkiyet hakkının üçüncü kişiye devri durumunda devreden kişinin herhangi bir tasarruf yetkisi kalmadığı halde; gayri maddi malını devreden kişinin, devirden sonra manevi hakları devam etmektedir.

⁹⁸ ERTAŞ, s.42; OĞUZMAN / SELİÇİ / ÖZDEMİR OKTAY, s. 8; 24.06.2004 tarihli 5199 sayılı Kanun gereği hayvanlar da eşya tanımının dışında kalmaktadır.

⁹⁹ AYBAY/HATEMİ, Eşya Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 12

¹⁰⁰ DURAL/SARI, s. 151

¹⁰¹ ATEŞ, s. 10

¹⁰² KILIÇOĞLU, s. 3

Özetle, fikri ve sınai mülkiyet kavramında geçen “mülkiyet” ifadesi, Medeni Kanunun bir aynı hak türü olarak eşya üzerinde tanıdığı ve özelliklerini belirlediği hukuki anlamda değildir¹⁰³.

Aynı hak, kanundaki istisnalar dışında, eşyalar üzerinde söz konusudur. Medeni Kanun m. 704 gereği bağımsız ve sürekli haklarla, m. 762 uyarınca doğal güçler, yani enerji eşya olmadığı halde, üzerlerinde aynı hak kurulabilen istisnalardandır. Kanun açık olarak izin vermedikçe, maddi niteliği olmayan değerler üzerinde aynı hak söz konusu olamaz¹⁰⁴. Gayri maddi mallar¹⁰⁵ kapsamında olan fikri ve sınai haklar üzerinde mülkiyet hakkı söz konusu olamamaktadır¹⁰⁶.

Patent hakkı ile ilgili irdelenmesi gereken diğer bir konu bu hakkın şahıs varlığı hakları kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususudur.

Şahıs varlığı hakları, malvarlığı dışında kalan, değeri para ile ölçülemeyen, şahsın daha çok manevi dünyası ile ilgili olan haklardır¹⁰⁷. Başlıcaları, bir şahsın hayatı, sağlığı, vücut tamlığı, şeref ve haysiyeti, ismi, sırları, resmi gibi manevi varlıklarını kapsayan kişilik hakları gelmektedir. Bu hakların kural olarak, devredilmesi, haczedilmesi, rehin edilmesi veya mirasçılara intikali mümkün değildir.

Her ne kadar patent başvurusunda buluş sahibinin isminin belirtilmesi hakkı vazgeçilemez nitelikte ise de patent hakkı, buluşu yapan kişiden bağımsız şekilde varlığını sürdürebilmektedir¹⁰⁸. Ayrıca patent hakkı devir, rehin, haciz, miras yoluyla intikal gibi hukuki işlemlere konu olabilmektedir. Patent hakkı sahibinin ölmesi halinde dahi patent hakkı varlığını devam ettirmektedir. Patent hakkı mali ve ekonomik yönü ile malvarlığı hakları içinde yer alır. Patent hakları bu yönleri nedeni ile şahıs hakları kapsamına sokulamamaktadır.

Haklar, sağladıkları yetkinin içeriğine göre, yararlanma hakları ve düzenlenme hakları olarak ikiye ayrılmaktadır. Düzenleme hakkı ise hak sahibine,

¹⁰³ ÖZDEMİR, s. 571

¹⁰⁴ ÖZDEMİR, s. 575

¹⁰⁵ Gayri maddi mallar, menkul ve gayrimenkul mallar dışında, üzerinde somutlaştığı mallardan ayrı bir hukuki varlığa ve ekonomik değere sahiplerdir. Bkz. EREL, s. 4

¹⁰⁶ ERTAŞ, s. 48; OĞUZMAN / SELİÇİ s. 6

¹⁰⁷ OĞUZMAN / BARLAS, s. 162

¹⁰⁸ TEKİNALP, s.16

başkaları ile olan ilişkilerini biçimlendirme yetkisi tanımaktadır¹⁰⁹. Düzenleme hakları, yararlanma haklarının doğumuna, değiştirilmesine veya sona erdirilmesine ilişkindir¹¹⁰. Düzenleme haklarında, yararlanma haklarından farklı olarak hak sahibinin karşısında belli bir davranışta bulunma yükümlülüğü bulunan bir kişi bulunmamaktadır. Düzenleme haklarının muhatabı sadece düzenleme hakkının kullanılması sonucu oluşan hukuki duruma uymakla yükümlüdür.¹¹¹ Hukuk düzeninde yer alan bazı haklar, belirli bir değer veya menfaate ilişkin olup, bu değer veya menfaatten yararlanma yetkisi verirler. Hukuk düzeni hak sahibine belirli bir değer veya menfaatten yararlanma yetkisi verirken başkalarına da bu yararlanmayı mümkün kılacak yükümlülükleri öngörür. Bu haklar, sahibine başkalarına karşı ileri sürülebilecek talep yetkisi içerirler. Patent hakkı yararlanma hakkıdır¹¹².

G. PATENT HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Patent hakkının hukuki niteliğini belirleyebilmek için ilk olarak hak kavramının tanımlanması gerekmektedir. Doktrinde hak kavramını açıklamak için üç görüş ortaya atılmıştır¹¹³.

İlk görüşü “İrade Teorisi” oluşturmaktadır. İrade teorisi, hakkı, irade temeline dayandırmakta; hak sahipliğini ise başkalarını kendi iradesine göre hareket etmeye zorlayabilmek olarak tanımlamaktadır. Hak, hukuk düzeni tarafından bireylere

¹⁰⁹ DURAL / SARI, s. 149

¹¹⁰ EREN, s. 57

¹¹¹ DURAL / SARI, s. 149, 150; Düzenleme haklarının tipik örneği yenilik doğuran haklardır. Kullanılmaları ile yeni bir hukuki durumu ortaya çıkaran haklara yenilik doğuran haklar denir. Yenilik doğuran haklar, prensip olarak nispi hak niteliğinde olmakla beraber yasal önalım hakkı gibi kanundan kaynaklanan bazı yenilik doğuran haklar ileri sürülebilecekleri çevre bakımından mutlak hakka yaklaşan özellikler gösterebilmektedir. Yenilik doğuran haklar kanundan doğabileceği gibi sözleşmeden de doğabilmektedir. Yenilik doğuran haklar, içeriklerine göre kurucu, değiştirici ve bozucu yenilik doğuran haklar olarak üçe ayrılır. Kullanılmaları ile yeni bir hukuki ilişki kuran veya bir hak kazandıranlara kurucu; mevcut bir hakkı veya hukuki ilişkiyi değiştiren haklara değiştirici, bir hakkı veya hukuki ilişkiyi ortadan kaldıranlara ise bozucu yenilik doğuran haklar denir. Bozucu yenilik doğuran haklar, kullanılmaları ile bir hakkı veya hukuki ilişkiyi ortadan kaldıran haklardır. Bkz. EREN, s. 58 vd;

¹¹² DURAL / SARI, s. 148; EREN, s. 45

¹¹³ OĞUZMAN, M. Kemal / BARLAS, Nami: Medeni Hukuk Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar, 20. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014, s. 136; TEKİNAY, Selahattin Sulhi: Medeni Hukuka Giriş Dersleri, 5. Baskı, İstanbul, 1987, s. 126 vd.

tanınan bir irade hakimiyeti veya irade gücü anlamındadır. Kişinin hak sahibi olabilmesi için başkalarını kendi iradesi yönünde hareket etmeye zorlayabilmesi gerekmektedir. Kişi, ancak bu halde hak sahibi olarak kabul edilmektedir. İrade teorisi, hakkın sadece dış görünüşünü esas aldığı ve hakkın içeriği konusunda yetersiz kaldığı için eleştirilmiştir¹¹⁴. Ayrıca teori, akıl hastası kişiler ile ayırt etme gücünden yoksun küçükler bakımından da eksiklikler içerdiği; bu kişilerin haklarını açıklayamadığı gerekçeleriyle de yetersiz bulunmuştur¹¹⁵.

İrade teorisinin yetersizliği nedeniyle “Menfaat Teorisi” adı verilen bir başka görüş oluşturulmuştur. Buna göre, hak, hukuken korunan menfaat olarak açıklanmaktadır. Önemli olan menfaatin hukuken korunup korunmadığıdır. Bu görüş iradeyi değil; menfaati dikkate almaktadır. Ancak, bazı menfaatler, hukuken korunur olduğu halde, bireylerin bu korumadan yararlanma yetkileri bulunmayabilmektedir. Bu noktada, menfaat teorisi hakkı belirlemede eksik kalmaktadır. Örnek vermek gerekirse, kaldırımlara araçların park etmemesi konusunda herkesin menfaati vardır; ancak aracını kaldırıma park etmiş bir kişiye doğrudan müdahale etmemiz mümkün değildir. Bu menfaat hukuken korunuyor olmakla birlikte bu korumadan yararlanabilme yetkimiz bulunmamaktadır. Yapılabilecek olan yetkili idari makamlara ihbar veya şikayet ederek durumu önlemektir. Bu bağlamda menfaat teorisi de hak kavramını açıklamakta eksik kalmaktadır.

Bu iki teorinin birbirini tamamlar şekilde değerlendirilmesiyle “Karma Görüş” ortaya çıkmıştır. Bu teori ile birlikte, hakkın, hukuken korunan ve sahibine korunmadan yararlanma yetkisi tanınan menfaat olduğu ifade olunmaktadır¹¹⁶. Karma görüşü destekleyenler de irade teorisine ağırlık verenler ile menfaat teorisine ağırlık verenler şeklinde ikiye ayrılmıştır. İrade teorisine ağırlık verenlere göre, hak, kişilerin hukukça korunan çıkarlarının sağlanması için hukuk düzeninin onlara tanıdığı egemenlik ve yetkililerdir. Menfaate öncelik verenlerin tanımına göre ise, hak,

¹¹⁴ OĞUZMAN / BARLAS s. 136

¹¹⁵ TEKİNAY s. 126

¹¹⁶ OĞUZMAN / BARLAS, s. 137 Yazarlar bu tanımlamanın sadece menfaat teorisi ile de mümkün olacağını söylemektedir. Örneğin eksik borçlarda menfaatin korunması sınırlı tutulduğu halde hukuken tanınan bir hak mevcuttur.; TEKİNAY s. 129

kişilerin hukuken korunan öyle çıkarlarıdır ki bu çıkarlar kişilere tanına irade egemenliğiyle gerçekleşmektedir¹¹⁷.

Hak, hukuken korunan ve bundan yararlanılması sahibinin ya da temsilcisinin iradesine bağlı bulunan toplum çıkarı ile sınırlı çıkar şeklinde tanımlanabilir¹¹⁸. Patentler de hukuken korunmaktadır ve sahiplerine bu korunmadan yararlanma yetkisi vermektedirler.

Patent hakkının hukuki niteliği ile ilgili çeşitli teoriler geliştirilmiştir.

Doğal hukuk etkisi ile fikri mülkiyet teorisi geliştirilmiştir. Günümüzde sıklıkla kullanılan fikri mülkiyet, sınai mülkiyet terminolojisi bu teorinin etkisiyle oluşturulmuştur¹¹⁹. Patent hakkı mülkiyet hakkı olarak nitelendirilememektedir. Öncelikle mülkiyet hakkından farklı olarak bir süreye tabidir. Mülkiyet hakkının devredilmesi halinde eski malikin mülkiyet konusu mal üzerinde yetkisi kalmamaktadır¹²⁰. Patent hakkının mülkiyet hakkı ile ortak yanı ise mutlak hak kategorisinde yer almasıdır. Teori patent hakkının hukuki niteliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Teorinin, hakkın kapsamını belirlemede izlenecek hukuk politikası açısından dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir¹²¹.

Gayri maddi mallar hakkı teorisine göre, patent hakkı, gayri maddi bir mal üzerinde mevcut olan malvarlığı hakkıdır. Teori, patent hakkının manevi yönünü, patent hukuku çerçevesinin dışına çıkardığı için eleştirilmektedir¹²².

Diğer bir teori olan sınırlandırılmış hak teorisine göre, patent hakkı üçüncü kişilere yönelik sınırlayıcı kuralların hak sahibi yararına doğurduğu vasıtalı sonuçlardan oluşmaktadır. Ayrıca hak sahibi, topluma karşı yükümlülükleri gereği yetkilerinin sınırlandırılmasına katlanmalıdır¹²³. Patent hakkı da kapsamı

¹¹⁷ ZEVKLİLER, Aydın / ACABEY, Beşir / GÖKYAYLA, Emre: Zevkliler Medeni Hukuk, Seçkin Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2000, s. 109

¹¹⁸ EREL, s. 4; ZEVKLİLER, Aydın / HAVUTÇU, Ayşe / ERTAŞ, Şeref / GÜRPINAR, Damla: Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk Temel Bilgiler, Turhan Kitapevi, Ankara, 2015, 9. Bası, s. 41

¹¹⁹ AKIN, Levent: Fikri Haklara Yönelik Tecavüzlere Karşı Hukuk Davaları, Prof. Dr. Turhan Esener'e Armağan, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi, Ankara, 2000, s. 105 – 146, s. 108

¹²⁰ EREL, s. 9

¹²¹ EREL, s. 11

¹²² HIRSCH, s. 70

¹²³ EREL, s. 10

yükümlülüklerle sınırlandırılmış yetkileri ifade etmektedir. Teori hakkı sadece yasaklayıcı ve sınırlayıcı etkisiyle açıkladığı için eksiklik barındırmaktadır.

Şahsiyet hakkı ve malvarlığı hakkı teorileri de patent hakkını tam olarak açıklayamamaktadır. Patent hakkı şahıs haklarından farklı olarak devir, rehin, miras yoluyla intikal gibi işlemlere konu olabilmektedir. Ayrıca mali yönleri bulunmaktadır. Malvarlığı hakkı teorisi de hakkın devrinden sonra patent sahibinin buluşun itibarının korunması hakkı gibi manevi nitelikli haklarını açıklayamamaktadır.

Bir başka teori olan eser sahipliği teorisine göre, patent hakkı buluş ile buluş sahibi arasında meydana gelen objektif bir hukuki durumdur. Eser sahipliği olarak ifade edilen bu durum, malvarlığına ve şahsiyete ilişkin çeşitli hak ve yetkilerin doğduğu bir hukuk kaynağıdır. Patent hakkı tek tek hakların toplamı olmayıp objektif bir durumdur¹²⁴. Teori, patent hakkını hak olarak değil; objektif hukuki durum olarak açıkladığı için eleştirilmektedir¹²⁵. Patent, hukuken korunduğu ve sahibine yararlanma yetkisi verdiği için hak olarak nitelendirilmelidir.

Monist teori savunucularına göre, patente ilişkin hak, çeşitli hakların toplamı olmayıp, niteliği gereği birbirinden farklı birden çok yetki doğuran tek bir haktır¹²⁶. Patent hakkı, subjektif hak ve yetkilerin kaynağını oluşturmaktadır¹²⁷. 551 sayılı KHK'nın 142. Maddesindeki "Buluşun İtibarı" düzenlemesinin kaynağını monist teori oluşturmaktadır. Buna göre, patent konusu buluş kötü şekilde üretilir veya uygun olmayan bir şekilde piyasaya sunulursa ve bu nedenlerle patent konusu buluşun itibarı zarara uğrarsa, patent sahibinin ayrıca tazminat isteme hakkı doğacaktır. Patent sahibinin manevi yetkisine dair olan itibarın zedelenmesinin mali etkilerinin de bulunduğu görülmektedir. Diğer bir teori olan, düalist teori taraftarlarına göre, gayri maddi haklar, şahsiyet hakları ve mülkiyet hakları olarak ikiye ayrılmalıdır¹²⁸. Teoriye göre, fikri ürün ile hak sahibi arasında üçüncü kişinin aracılığını gerektirmeyen bir ilişki bulunmaktadır. Oysa patentlerin TPE nezdinde

¹²⁴ HIRSCH, s. 24, EREL, s. 13

¹²⁵ EREL, s. 13

¹²⁶ AYİTER, s. 9

¹²⁷ HIRSCH, s. 73

¹²⁸ TEKİNALP, s. 87

tescili gerekmektedir¹²⁹. Trialist teoriye göre, patent hakkının korunabilmesi için hakkın cisimleştiği malın rekabet piyasasına girmesi gerekmektedir.¹³⁰ Trialist teori, patent haklarının niteliğini belirleyemediği için eleştirilmektedir; ancak rekabet unsurundan hakkın kapsamını belirlemede faydalanabileceği belirtilmektedir¹³¹.

H. PATENT VERİLEBİLİRLİK ŞARTLARI

Patent verilebilirlik şartları, bir buluşa patent verilebilmesi için gerekli olan şartlardır. 551 sayılı KHK'nın 5. maddesinde: “*Yeni, tekniğin bilinen durumunu aşan ve sanayiye uygulanabilir olan buluşlar, patent verilerek korunur.*” denilmektedir. Maddede sayılan şartları sırasıyla incelemek doğru olacaktır.

1. YENİLİK

Yenilik şartı, tekniğin bilinen durumuna dahil olmama olarak anlaşılır. 551 sayılı KHK'nın 7. maddesinde, “*tekniğin bilinen durumuna dahil olmayan buluş yenidir.*” şeklinde ifade edilmiştir.

Tekniğin bilinen durumunun, patent başvurusunun yapılmasından önce, buluş konusunda, dünyanın herhangi bir yerinde, toplum tarafından erişilebilecek yazılı veya sözlü tanıtım, kullanım veya başkaca yollarla açıklanan bilgilerden oluştuğu belirtilmektedir. Ayrıca patent başvurusu yapıldıktan sonra veya yapıldığı sırada, daha önceki bir tarihli Türk patent veya faydalı model¹³² başvurularının yayınlanan

¹²⁹ Teori doktrinde eleştirilmektedir. Bkz. AYİTER, s. 10

¹³⁰ AYİTER, s. 10

¹³¹ HIRSCH, s. 72

¹³² Faydalı model, yeni, sanayiye uygulanabilir olan ancak buluş basamağı olarak adlandırılacak nitelikte teknolojik ilerlemeyi sağlayamayan buluşlara verilmektedir ve patentte oranla daha kısa süre koruma sağlamaktadır. 551 sayılı KHK.'da bu süre 7 yıl olarak belirlenmiştir. Tekniğin bilinen durumunun aşılması koşulu faydalı modeller için aranmamaktadır.

ilk metinlerinin tekniğin bilinen durumuna dahil kabul edileceği hüküm altına alınmıştır.

Tekniğin bilinen durumu, patent başvurusu yapıldığı tarihten önceki bir tarihte, dünyanın her hangi bir yerinde, o buluş konusunda, toplum tarafından erişilebilir biçimde yazılı veya sözlü tanıtım yoluyla ortaya konulmuş veya kullanım ya da başkaca yollarla açıklanmış olan tüm bilgileri kapsamaktadır¹³³.

551 sayılı KHK’da “dünyanın hiçbir yerinde açıklanmamış olma” şartının aranmasının “mutlak yenilik ölçütü” olarak nitelendirilmesi mümkündür¹³⁴. Buna göre, dünyanın herhangi bir yerinde kamuya açıklamış olan bir buluş için Türkiye’de patent koruması mümkün olmayacaktır. Bir görüşe göre ise burada aranan bir açıdan mutlak anlamda yenilikken, diğer bir açıdan mutlak anlamda yenilik değildir¹³⁵. Bu görüşe göre, bilgi eğer kamuya açıklanmamışsa, bazı kimselerce biliniyor olması yeni olmayı engellememektedir; dolayısıyla bu açıdan mutlak anlamda yenilik aranmamaktadır. Mutlak yeniliğin arandığı alan ise buluş konusunda dünyanın herhangi bir yerinde açıklanan bilgiler yönündendir. Bu tip bilgiler, buluş sahibince ulaşıp ulaşılmadığının bir önemi olmaksızın, yenilik ölçütünü sona erdirir nitelikte kabul edilmektedir.

551 sayılı KHK’nın 8. maddesinde, buluşun yenilik koşulunu taşımasına engel olmayan açıklamalar belirtilmiştir. Kural olarak buluşa patent verilmesine engel olacak bazı açıklamalar hakkında istisnai durumlar öngörülmüştür.

Buna göre, öncelikle ön koşul olarak açıklamanın patent başvurusu tarihinden veya rüçhan hakkı talep edilmiş ise rüçhan hakkı tarihinden önceki on iki ay içinde yapılmış olması gerekmektedir. Bu durumda açıklamanın buluş sahibi tarafından yapılmış olması yeterlidir.

Açıklama buluş sahibi dışında bir kişi veya kurum tarafından yapılmış ise ek olarak açıklamanın kimin tarafından yapıldığına göre bazı koşullar aranmıştır.

¹³³ TEKİNALP, s. 503

¹³⁴ ŞEHİRALİ, Patent Hakkının Korunması, s. 10; YALÇINER, s. 123

¹³⁵ TEKİNALP, s. 456

Açıklama bir merci tarafından yapılmış ise açıklanan bu bilginin buluş sahibinin bir başka başvurusunda yer alıyor olması ve merciinin bu başvuruyu açıklamaması gerektiği halde açıklamış olması gerekir.

Mercii açıklamalarının istisnaen yenilik koşulunu engellemediği ikinci durum ise, buluş sahibinden doğrudan veya dolaylı olarak bilgi edinmiş üçüncü kişinin buluş sahibinin bilgisi veya izni olmadan yaptığı bir başvuruda yer alması oluşturur. Son olarak açıklama, buluş sahibinden doğrudan veya dolaylı şekilde bilgi edinen üçüncü kişi tarafından yapılmış olduğunda da bu açıklama yenilik koşulunun gerçekleşmesine engel olmayacaktır¹³⁶.

2. BULUŞ BASAMAĞININ GERÇEKLEŞMESİ

Buluş basamağının gerçekleşmesi koşulu tekniğin bilinen durumunun aşılması şeklinde de ifade edilmektedir. 551 sayılı KHK'nın 9. maddesi uyarınca, tekniğin bilinen durumunun aşılmasının kabulü için, buluşun, ilgili olduğu teknik alandaki ortalama nitelikteki bir uzman¹³⁷ tarafından tekniğin bilinen durumundan aşikar şekilde çıkarılamayan bir faaliyet sonucu gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

Yenilik, toplum (kamu) tarafından bilinmeyen bir durumu nitelerken; buluş basamağının gerçekleşmesi, buluşun gerçekleştirildiği alandaki uzmanların açık şekilde çıkaramayacakları bir faaliyet sonucu oluşma durumunu ifade etmektedir.

WIPO Model Kanunu'nun 115. bölümünde, buluşun ilgili olduğu teknoloji alanında, buluştan önceki durumun hakkında normal deneyime sahip olan kimse

¹³⁶ 2009 tarihli Patent Kanun Tasarısı'nın 7. maddesinin 3. fıkrasında tekniğin bilinen durumunun, uluslararası veya bölgesel antlaşmalar yolu ile yapılan patent ve faydalı model başvuruları ile patent ve faydalı model belgelerini de kapsayacağı belirtilmiştir. Benzer bir hüküm, Avrupa Patenti Antlaşması'nın 54. maddesinde de bulunmaktadır. TRIPS Antlaşması'nın 27. maddesinde de "yenilik" patent verilebilirlik şartı olarak aranmaktadır. Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS)

http://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/t_agm3c_e.htm#Footnote5 (E. T.: 27.11.2015)

¹³⁷ TEKİNALP, s. 503

tarafından, buluşun açıkça anlaşılabilir olmasının, buluş basamağı için gerekli olduğu belirtilmiştir¹³⁸.

551 sayılı KHK'nın 56. maddesi uyarınca, TPE'ye patent başvurusunda bulunan ve ilgili ücretleri ödeyen bir kişi, başvuru tarihinden itibaren on beş ay¹³⁹ içinde tekniğin bilinen durumu ile ilgili araştırma yapılmasını talep etmek zorundadır. Aksi takdirde, patent başvurusu geri alınmış sayılacaktır. Rüçhan hakkına dayanılarak yapılan başvurularda on beş aylık süre rüçhan hakkı tarihinden itibaren başlar¹⁴⁰.

3. SANAYİYE UYGULANABİLİR OLMA

Patent korumasından yararlanabilir bir buluş üretebilmek için uzun zaman harcanan ve maliyetli yatırımlar gerektiren araştırma geliştirme (AR-GE) çalışmaları yapılmaktadır. Tüm bu çalışmalar sanayiye uygulanabilir oldukları ölçüde etkin olurlar. Buluş, teorik olmaktan öte sanayiye uygulanabilir pratikliği haiz olmalıdır¹⁴¹.

551 sayılı KHK'nın 10. maddesine göre, bir buluşun sanayiye uygulanabilir olduğunun kabulü için tarım dahil sanayinin herhangi bir dalında üretilebilir veya kullanılabilir nitelikte olması gerekir. Sanayi dalına girmemekle beraber, serbest meslek üyelerinin mesleklerini icra için kullandıkları araç gereçler; örneğin diş

¹³⁸ WIPO Model Law For Developing Countries On Inventions, Vol.1 Patents, s. 20 http://keionline.org/sites/default/files/Model_law_patents_vol1_1979.pdf, (E. T.: 27.11.2015)

¹³⁹ Tasarı'nın 37. maddesinde bu sürenin yönetmelik ile belirleneceği ifade edilmektedir.

¹⁴⁰ 2009 tarihli Patent Kanunu Tasarısı'nın 9. maddesinde düzenlenmiş olan buluş basamağı, 551 sayılı KHK'da yer almayan bir düzenlemeyi de içermektedir. Buna göre: *"Tekniğin bilinen durumu, 7. maddenin 3. fıkrasında tanımlanan başvuruları da kapsıyorsa, bu başvuruların içerikleri buluş basamağının olup olmadığına karar verilmesinde dikkate alınmaz."* Tasarı'nın 7. maddesinin 3. fıkrasında, başvuru tarihinde veya bu tarihten sonra yayımlanmış olup, başvuru tarihinde önceki tarihli ulusal patent ve faydalı model başvurularının ilk içeriklerini ve uluslararası veya bölgesel antlaşmalar yoluyla yapılan patent ve faydalı model başvuruları ile patent ve faydalı model belgelerin tekniğin bilinen durumuna dahil olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla söz edilen bu başvuru ve belgeler buluş basamağının olup olmadığı değerlendirilmesi yapılırken dikkate alınmayacaktır. Benzer düzenleme, Avrupa Patent Antlaşması'nın 56. maddesinde de bulunmaktadır.

¹⁴¹ AYİTER, s. 49; TEKİNALP, s. 452; ŞEHİRALİ, s. 12; ERDEM, s. 58

hekimi muayenehanelerinde kullanılan tıbbi cihazlar, sanayiye uygulanabilir olma ölçütünü yerine getirmiş sayılırlar¹⁴².

WIPO Model Kanun'un 116. bölümünde sanayi kavramının geniş yorumlanması gerektiği belirtilmiştir. Bağcılık, ormancılık faaliyetlerinin dahi sanayi kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiği örnek kabilinden belirtilmiştir¹⁴³.

I. PATENT VERİLEMEEYECER KONU VE BULUŞLAR

Patent verilebilirlik şartları bakımından eksiklik taşımayan buluşlar dahi, patent verilemeyecek konu ve buluşlardan iseler patent korumasından yararlanamazlar. Patent verilebilirlik şartlarını taşıdığı halde, patent verilemeyecek konu ve buluşlar aşağıda incelenmektedir.

Buluş, doğada var olan şeylerin farklı bir amaç için bir araya getirilerek, insanoğlunun katkısı ile ortaya çıkarılan çözümlerdir.

Bazı konular buluş niteliği taşımadığından patent korumasından yararlanamaz. Bazı buluşlar ise buluş niteliğini haiz olduğu halde patent verilemeyecek nitelikte olabilmektedir. 551 sayılı KHK.'nın 6. maddesinde¹⁴⁴ bu durumlar düzenlenmiştir. Buna göre, buluş niteliğine sahip olmadıkları için aşağıdakiler patent koruması kapsamının dışında kalmaktadır:

- Keşifler, bilimsel teoriler, matematik metotları: Keşif, aslında mevcut olan fakat bilinmeyen bir şeyin bulunması, ortaya çıkarılması anlamındadır. Bilimsel teoriler, bilinmeyi tespit etme yöntemleri; matematik metotları ise matematiksel yöntemleri ifade etmektedir¹⁴⁵.

¹⁴² 2009 tarihli Patent Kanunu Tasarısı'nın 10. maddesinde ve Avrupa Patent Antlaşması'nın 57. maddesinde de sanayiye uygulanabilir olma koşulu aranmaktadır.

¹⁴³ WIPO Model Kanun s. 61,

http://keionline.org/sites/default/files/Model_law_patents_vol1_1979.pdf, (E. T.: 27.11.2015)

¹⁴⁴ Benzer bir düzenleme Avrupa Patent Antlaşması (EPC) madde 52 ve 53 hükmünde de yer almaktadır.

¹⁴⁵ TEKİNALP, s. 462

- Zihni, ticari ve oyun faaliyetlerine ilişkin plan, usul ve kurallar: Bu tür plan, usul ve kurallar insani ihtiyaçları karşılamak gibi bir amaç taşımaksızın doğa gücünü ve maddelerini kullanmadan, belli bir yöntemin izlenmesi ile belli bir sonuca varılması amacını taşırlar¹⁴⁶.

- Edebiyat ve sanat eserleri, bilim eserleri, estetik niteliği olan yaratmalar, bilgisayar yazılımları: Teknik niteliği haiz olmadığından Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (FSEK) uyarınca korunmaktadırlar.

- Bilginin derlenmesi, düzenlenmesi, sunulması ve iletilmesi ile ilgili teknik yönü bulunmayan usuller: Bilginin derlenip düzenlenmesi, sunulması, iletilmesi işleyene özgü bir orijinallik taşıyor ise edebi bir eser sayılarak FSEK m.6/11 uyarınca korunmaktadır.

551 sayılı KHK'nın 6. maddesi gereği konusu kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olan buluşlar ile bitki veya hayvan türleri veya önemli ölçüde biyolojik esaslara dayanan bitki veya hayvan yetiştirilmesi usulleri ise buluş niteliğine sahip olmakla birlikte patent korumasından yararlanamamaktadırlar. Ancak buluş kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı¹⁴⁷ olmadığı halde aykırı şekilde kullanılabilme niteliğini haiz olduğu gerekçesi ile patent koruması kapsamı dışında bırakılmamaktadır.

İnsan veya hayvan vücuduna uygulanacak cerrahi ve tedavi usulleri ile insan, hayvan vücudu ile ilgili teşhis usulleri buluş olmakla birlikte patentle korunamamaktadır. 551 sayılı KHK'nın gerekçesinde düzenlemenin esasını, bu alanda tekel oluşmasını önlemek ve söz konusu usullerin sanayide uygulanma olanağı bulunmayışı olduğu belirtilmektedir. Ancak bu usullerin herhangi birinde kullanılan terkip ve maddeler ile üretim usulleri 551 sayılı KHK'nın 6/2 maddesi uyarınca bu kapsamın dışında tutulmuştur. Dolayısıyla teşhis ve tedavi usulünde kullanılan ilaçlar, kimyasal maddeler veya tıbbi cihazlar konusunda yapılacak

¹⁴⁶ ORTAN, İşçi Buluşları, s. 49

¹⁴⁷ Ahlakla uygunluğun korumada bir ölçüt olarak kabulü buluşun zamana, toplumdaki değişime göre korunması ya da korunması anlamına gelecek; hukuki nitelime zamana göre değişecek ve hukuki güvenlik ilkesini zedeleyecektir. CUMALIOĞLU, s. 10

buluşlar patent ile korunabilecektir¹⁴⁸. Kanaatimizce bitki veya hayvan türleri veya önemli ölçüde biyolojik esaslara dayanan bitki veya hayvan yetiştirilmesi usullerine ilişkin buluşların patent verilerek korunamamasının gerekçesi ise bu usullerin sanayiye uygulanabilirlikten kısmen veya tamamen yoksun oluşları ile ahlaken bitki ve hayvan üretimine müdahalede bulunulmasının doğru bulunmamasıdır¹⁴⁹.

J. PATENT ÇEŞİTLERİ

1. ÜRÜN PATENTİ / USUL PATENTİ

Ürün ve usul patenti, konularına göre yapılan patent ayırımında ortaya çıkmaktadır.

¹⁴⁸ DALOĞLU, Bülent: Patent ve Patent Bilgisinin Önemi, Neden Patent Alınmalı, Türkiye’de ve Dünyada Nasıl Patent Alınabilmekte, Buluşların Patente Korunabilmesinde Devletçe Teşvikler, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi, Cilt. 8, Sayı 29, 2012,s. 49 - 74, s. 53

¹⁴⁹ 2009 tarihli Patent Kanunu Tasarısı’nın 6. maddesinde aynı konu “patentlenebilirliğin istisnası” başlığı altında düzenlenmiştir. Bitki ve hayvan türleri ile üretimlerine yönelik biyolojik işlemlerden mikrobiyolojik işlemler ile bu işlemler sonucu elde edilen ürünlerin istisna tutulduğu görülmektedir. Tasarının gerekçesinde¹⁴⁹, bitki ve hayvan çeşitlerinin sırasıyla 5042 Sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait İslahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun ile 4631 Sayılı Hayvan İslah Kanunu ile korunduğu ve çifte koruma sağlanmaması amacıyla patent koruması kapsamı dışında tutulduğu belirtilmektedir. Kaldı ki üretimde esas olarak kullanılan biyolojik işlemlerin doğal süreçler olup buluş niteliğinde olmadığı belirtilmiştir. Mikrobiyolojik işlemler ve bunun sonucunda elde edilen ürünlerin istisna tutulmasının nedeni olarak TRIPS’in 27. maddesinin 3. fıkrasının (b) bendi gösterilmiştir.¹⁴⁹ Patent ve Faydalı Model Kanun Tasarısı Gerekçesi – Madde Gerekçeleri, madde 6

<http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/resources/temp/CE446603-71B5-4BA2-9EAE-9FF7E7A375C0.pdf;jsessionid=EDB3AF7718F26FC2C8E09A47E5A58CD2> (E. T.: 27.11.2015); TRIPS madde 27/3(b): mikro-organizmalar dışında bitki ve hayvanlar ile esas olarak, biyolojik olmayan ve mikrobiyolojik usuller dışında bitki veya hayvanların üretimi ile ilgili biyolojik usuller patent verilebilir buluşlar dışında bırakılabilirler. Ancak Üyeler patentlerle veya kendilerine özgü etkin bir sistemle veya bunların kombinasyonu ile bitki türlerinin korunmasını sağlayacaklardır. Bu alt-paragrafta yer alan hükümler DTÖ Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten dört yıl sonra gözden geçirilecektir. <http://www.muzikbir.org/download/mevzuat/trips.pdf> (E. T.: 27.11.2015)

İnsan veya hayvan vücuduna uygulanacak teşhis yöntemleri ve cerrahi de dahil olmak üzere tüm tedavi yöntemleri patentlenerek korunamamaktadır. Bu yöntemlerin herhangi birinde kullanılan ürünler ile özellikle madde ve terkipler ise ayrı tutulduğundan patent korumasından yararlanabilmektedirler.¹⁴⁹ Tasarı’nın 6. maddesi, Avrupa Patent Antlaşması’nın 52. ve 53. maddelerine benzer şekilde düzenlenmiştir. Maddenin amacı kamu sağlığının korunmasıdır. Tasarının gerekçesinde bu düzenlemenin TRIPS’in 27. maddesinin 3. fıkrasının (a) bendine¹⁴⁹ uyum sağlanması için getirildiği belirtilmiştir. TRIPS madde 27/3(a): insanların veya hayvanların tedavisinde kullanılan teşhis tedavi ve cerrahi usuller patent verilebilir buluşlar dışında bırakılabilirler. <http://www.muzikbir.org/download/mevzuat/trips.pdf> (E. T.: 27.11.2015)

Ürün patentlerinde buluş, bir ürün üzerinde somutlaşmaktadır. Ürün, belli bir değeri olan, belirli, makine, ilaç, kimyevi madde gibi somut bir cisimdir. Ayrıca değişik bölümler arasında bağlantıyı sağlayan veya başka bir üründen yararlanan araç ve gereç de ürün olabilir¹⁵⁰. Örneğin, otomobilin motorunu oluşturan parçalar pistonlar, valfler hep beraber motoru oluşturmalarına rağmen motor da söz konusu bu parçalar da ayrı ürünlerdir¹⁵¹.

Ürün patentlerinde, buluşun üzerinde somutlaştığı cisme ürün denmektedir¹⁵². Ürün patenti, neticeyi gerçekleştiren maddi varlığa verilmektedir¹⁵³. Ürün patenti, bir şeyin imali veya kullanılış biçimi için değil; bizzat şeyin nitelik ve oluşumu için verilmektedir¹⁵⁴.

Usul, fiziki bir varlığı bulunmayan; fakat faydalı sonuçlar meydana getiren bir eylem ya da bir dizi teşebbüs olarak değerlendirilebilir¹⁵⁵. Üzerinde uygulandığı şeyi başka bir şeye veya hale dönüştürmeye ya da indirgemeyen yarayan hareket veya hareketler serisidir. Bir usule patent verilebilmesi için söz konusu usulün bir madde üzerinde fiziksel etkiler meydana getirmesi gerekir¹⁵⁶.

Usul patentinde, bir ürün ve bazen yan ürünler de oluşturan veya ürün niteliği taşımayan sonuçlar meydana getiren teknik ve sıralı olguların düzeni ve bu düzende kullanılan maddeleri belirleyip içeren bir çözüm söz konusudur¹⁵⁷.

Usul patentlerinde, ürün patentlerinin aksine maddi bir varlık söz konusu olmayıp, korunan yöntemdir. Usul patentinde, bir sınai ürünü veya neticeyi meydana getiren sebep ya da bir ürünün veya bir durumun meydana getirilmesine, idamesine, yöneltilmesine, ortaya çıkmasına engel olunmasına taalluk eden teknik bilgiler esas unsuru teşkil ederler¹⁵⁸. Usul patentinde, bir ürün ve bazen yan ürünler de oluşturan gibi teknik ve sıralı olguların düzeni ve bu düzende kullanılan maddeleri belirleyip

¹⁵⁰ BOZBEL, s. 682

¹⁵¹ SARAÇ, s. 57

¹⁵² HİRSCH, s. 86-87; AYİTER, s. 40; TEKİNALP, s. 498; SARAÇ, Patentten Doğan Hakka Tecavüz ve Hakkın Korunması, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003 (Patentten Doğan Hak), s. 73

¹⁵³ AYİTER, s. 40; TEKİNALP, s.498; SARAÇ, Patentten Doğan Hak, s.73

¹⁵⁴ HİRSCH, s. 86

¹⁵⁵ ÖZTÜRK, s. 79

¹⁵⁶ ÖZTÜRK, s. 81

¹⁵⁷ TEKİNALP, s. 542

¹⁵⁸ BOZBEL, s. 717

içeren bir çözüm söz konusudur¹⁵⁹. Önemli olan kullanılan yöntem ve ortaya çıkan netice arasında bir nedensellik bağının bulunmasıdır¹⁶⁰.

Usul patentleri, üretim yöntemlerine ya da sonuç yöntemine yönelik olabilmektedir¹⁶¹. Üretime yönelik usuller kullanılarak katı, sıvı gibi maddelerde gerçekleştirilen değişimle yeni bir ürün oluşturulmaktayken, üretime yönelik olmayan usulde, ürünün asıl yapısında değişiklik olmamakta; ancak, nesnede istenilen bir durum veya özellik elde edilmektedir¹⁶². Ürünün su geçirmez hale getirilmesi üretime yönelik olmayan usul patentine örnek olarak verilebilir. Örneğin bir kimse denizden çıkan yosunları yakarak soda elde ederse bir sınai ürün elde etmiş olur; ancak aynı sodayı yosunu yakarak değil de kükürt yakarak elde edecek olursa yeni bir usul söz konusu olur¹⁶³.

Yeni bir usulün bulunması ve bu usule patent verilmesi bu usul kullanılarak elde edilen ürünleri kapsamaz. Üçüncü kişiler başka vasıtalar kullanarak aynı neticeyi elde edebilir ve aynı neticenin elde edildiği muhtelif vasıtalara patent verilmesi mümkün olacaktır¹⁶⁴.

2. İNCELEMELİ PATENT / İNCELEMESİZ PATENT

Başvuru sahibinin tercihinine göre patentler incelemeli ve incelemesiz olarak ikiye ayrılır. TPE tarafından patent verilebilirlik şartlarından olan yenilik incelemesi yapılmaksızın verilen patentler incelemesiz patenttir. İncelemesiz patentlerin koruma süresi 7 yıldır. Yenilik incelemesi yapılarak verilen patentler ise incelemeli patentlerdir. İncelemeli patentlerin koruma süresi 20 yıldır. Sınai Mülkiyetin Korunması Kanun Tasarısı'nda incelemesiz patentlerin kaldırıldığı sadece inceleme patent sisteminin devam ettiği görülmektedir.

¹⁵⁹ BOZBEL, s. 682

¹⁶⁰ SARAÇ, Tahir: Patentten Doğan Hak, s. 74

¹⁶¹ TEKİNALP, s. 498; SARAÇ, Patentten Doğan Hak, s. 74

¹⁶² AYİTER, s. 55

¹⁶³ HİRSCH, s. 87; AYİTER, s. 41

¹⁶⁴ AYİTER, s. 41

3. EK PATENT

Ek patent, asıl patenti geliştiren ve onunla bütünlük taşıyan patentlerdir. Bağımsız bir patent başvurusuna konu olamazlar. Gelişim ve iyileştirme asıl patentlerin üzerinde yapıldığı için, ek patentler bakımından tekniğin bilinen durumunun aşılması koşulu aranmamaktadır.

Ek patent başvurusunda bulunma hakkı, asıl patent sahibi veya patent başvuru sahibine aittir. Ek patentler, bağımlı oldukları asıl patentin koruma süresince korunmaktadırlar. Ek patentler için ayrı bir ödeme yapılmamaktadır; ancak ek patentin asıl patente dönüşmesi söz konusu olursa, yıllık patent ücreti ödemesine tabi olacaktır.

4. GİZLİ PATENT

Milli savunma menfaatleri gerektirdiği takdirde gizlilik usulüne uyularak verilen patentlerdir. Gizli patent siciline kaydedilirler ve kamunun erişimine bir yıl süreyle kapalı tutulurlar. Bu süre Milli Savunma Bakanlığı tarafından uzatılabilir. Gizli patentler için yıllık patent ücreti ödeme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Patent sahibi, patentin gizli tutulduğu süre için devletten tazminat isteyebilmektedir.

K. PATENT HAKLARININ SINIFLANDIRILMASI¹⁶⁵

Buluş sahibi, buluşu gerçekleştirilmesiyle birlikte kendiliğinden, herhangi bir işlem gerekmeksizin buluş sahibi olma hakkına sahip olur¹⁶⁶. Buluşun

¹⁶⁵ HIRSCH, s. 96 vd.; ŞEHİRALİ, s. 54

¹⁶⁶ Buna Ipso iure doğuş denmektedir. Bkz. TEKİNALP, s. 521; Buluş sahibi, adının patentte belirlenmesini isteme hakkını haizdir. (551 sayılı KHK m. 15) Buluş sahibinin bir diğer hakkı olan buluşu kamuya açıklayıp açıklamama hakkı 551 sayılı KHK'da düzenlenmemekle birlikte; bir kişilik hakkı olarak MK. m. 24 kapsamındadır. Kuralın istisnası gizli patentlerdir. Gizli patentlerde, milli

gerçekleşmesinden patent başvurusunda bulunulmasına kadar olan dönemde, patent başvurusunu yapmaya yönelik bir beklenen hakkı vardır. Genel anlamda buluşçu hakkı olarak da tanımlanmaktadır¹⁶⁷. Bu hak kanunen korunabilir olan buluşun gerçekleşmesi ile doğar¹⁶⁸. Bu dönemde buluş sahibi, haklarını 551 sayılı KHK ile değil; genel hükümler (Medeni Kanun m.24¹⁶⁹, Türk Borçlar Kanunu m. 49¹⁷⁰, Türk Ticaret Kanunu m.54-63) kapsamında koruyabilmektedir. Patent izni alınmasından önce buluş sahibinin hakları 551 sayılı KHK madde 11’de ‘patent isteme hakkı’ olarak düzenlenmiştir. Maddede patent isteme hakkı tanımlanmamıştır. Maddeye göre, patent isteme hakkı buluşu gerçekleştirenler veya hukuki halefleri tarafından kullanılabilmesi gibi başkalarına da devredilebilmektedir. Ayrıca patent başvurusunda bulunan kişinin aksi kanıtlanıncaya kadar patent isteme hakkı sahibi olduğu şeklinde bir karine mevcuttur.

Patent başvurusunda bulunulup patent alınca kadar geçen sürede, patentin verilmesine yönelik subjektif kamu hakkı bulunmaktadır. Patent başvurusunda bulunulma tarihi özellikle farklı kişiler tarafından aynı buluşun vücuda getirilmesinde önemlidir¹⁷¹.

Patent hakkının iki önemli etkisi bulunmaktadır. Patent hakkının olumlu etkisi, patent konusu buluşun sadece patent sahibince kullanılabilmesini; olumsuz etkisi ise, patent sahibinin üçüncü kişileri patentin konusu olan buluşu kullanmaktan men edebilmesini ifade etmektedir. Patent hakkına tecavüzün söz konusu olması için kullanılan buluşun patentte konu olmuş; patent tesciline sahip bir buluş olması gerekmektedir. 51 sayılı KHK’da tecavüz halleri tahdididir, sınırlı sayı (numerus clauses) ilkesine göre belirlenmiştir.

savunma yönünden önem taşıyan buluşlarla ilgili başvuru içeriği, buluş sahibinin görüşü alınmaksızın, iki ay gizli tutulabilmektedir. Buluş sahibinin mali hakları ise, başvuru hakkının devri ile buluşa konu oluşturan çözümün bir işletmede kullanılması ve kullandırılmasından oluşur.

¹⁶⁷ AYİTER s. 64; ORTAN, Ali Necip: İşçi Buluşları, s. 77; ŞEHİRALİ, Patent Hakkının Korunması, s. 54,

¹⁶⁸ HİRSCH, s.96

¹⁶⁹ Buluşun haksız olarak kötülenmesi kişilik haklarının hukuka aykırı olarak tecavüze uğraması demektir. Bu halde, MK m.24’de öngörülen davalar açılabilir. Ayrıca buluş, sahibinin rızası olmaksızın kamuya açıklanmışsa, MK m. 24’e dayanarak tazminat talebinde bulunabilir.

¹⁷⁰ Buluşu kamuya açıklayıp açıklamama hakkı ihlal edildiği takdirde BK uyarınca tazminat talep edebilir.

¹⁷¹ HİRSCH, s. 97; Başvuru tarihini belirlemede, Paris Antlaşması’nın 11. maddesinde düzenlenmiş olan ‘rüşhan hakkı’ da dikkat edilmesi gereken, önemli bir husustur. Paris Sözleşmesine taraf ülkelerden birinde sınai mülkiyet hakkına ilişkin bir başvuru yapıldığında on iki ay içinde sözleşmeye taraf başka bir devlette ayrı bir başvuru yapılacak olursa, ilk başvurunun yapıldığı devletteki başvuru tarihi, ikinci başvurunun da başvuru tarihi olarak kabul edilir.

L. PATENT HAKKININ KAPSAMI VE SINIRLARI

Patent sahibinin olumlu yön olarak değerlendirilen, sahibine kullanma¹⁷², ekonomik değerlendirme hakları¹⁷³ sağlaması, patent üzerindeki tasarruf yetkisinin yanında olumsuz yön olarak değerlendirilen üçüncü kişilerin belirli fiillerini önleme yetkisi bulunmaktadır.

Ürün patentlerinde, patent konusu ürünün üretilmesi, satılması, dağıtılması, kullanılması, ithal edilmesi veya bu amaçlar için kişisel ihtiyaç dışında bir sebeple elde bulundurulması patent hakkı sahibi tarafından önlenmektedir.

Üretim, ürünün kısmen veya tamamen hammaddeden mamul hale getirilmesi ve iktisadi değer olarak ortaya çıkarılmasıdır. Mamul bir ürünün hasara uğrayan ve kullanılamaz hale gelen kısmının yeniden inşası ile patent konusu ürünün eşdeğerinin oluşturulması da üretim kapsamındadır¹⁷⁴. Ürünün satılması sadece klasik satım sözleşmesi şeklinde değerlendirilmemelidir. Ürünlerin kiralanması, mülkiyeti muhafaza kaydı ile verilmesi, lisans veya ödünç verilmesi bu kapsamda değerlendirilmelidir. Her ne kadar 551 sayılı KHK'da sadece satım denilmişse de satış öncesi, piyasaya sunum da bu kapsamda sayılmalıdır¹⁷⁵.

Usul patentleri, korumanın kapsamının belirlenmesinde çeşitli özellikler göstermektedir. Yeni bir usul kullanılarak; bilinen, serbest veya patentli bir ürün elde edilebileceği gibi; usulün uygulanması ile birden çok yeni veya eski ürün oluşabilmektedir. Yeni bir usulün uygulanması ile eski ve serbest bir ürün elde edilmiş ise sadece usul korunmaktadır. Yeni bir usul ile eski ve koruması devam eden patentle korunan bir ürün elde edilmişse, sadece usul için patent verilmektedir

¹⁷² Patent kullanılması sanayi ve ticarete uygulanmasıdır. Patent sahibinin kullanma hakkı, ürün patentlerinde, patent konusu ürünün üretilmesi ve ticarete sunulması; usul patentlerinde, patent konusu usulün uygulanması, uygulanmasının başkasına önerilmesi ve usulün uygulanması ile doğrudan doğruya elde edilen ürünlerin ticarete konulmasıdır. Bkz. TEKİNALP, s. 546

¹⁷³ Ekonomik değerlendirme hakkı, sadece buluş idesi ile değil; bu idenin uygulandığı ürünlerle ilgilidir. Bkz. TEKİNALP, s. 546

¹⁷⁴ KAYA, s. 186

¹⁷⁵ KAYA, s. 186

ve ancak bu usul kullanılmamaktadır¹⁷⁶. Bir usul patentinin uygulaması ile eski veya yeni patentli veya patentsiz bir ürün elde ediliyorsa, buluş sahibince usul için patent alınmaktadır. Ürün, başka bir usulle yurt dışında da üretiliyorsa bu ürünün Türkiye'ye ithaline buluş sahibi engel olacaktır¹⁷⁷. Bir usul patenti ile birden fazla yeni ürün üretilmesi durumunda ise, buluş sahibi bunlardan birine patent almışsa, başkaları tarafından diğer ürünler için patent alınamayacaktır¹⁷⁸.

Usul patentlerinde, patent konusu olan bir usulün kullanılması; kullanılmasının yasak olduğu bilinen veya bilinmesi gereken usul patentinin kullanılmasının üçüncü kişiler tarafından başkalarına teklif edilmesi; patent konusu usul ile doğrudan elde edilen ürünlerin satışa sunulması veya kullanılması veya ithal edilmesi veya bu amaçlar için kişisel ihtiyaçtan başka bir nedenle elde bulundurulması, patent hakkı sahibince engellenebilmektedir. Usulün kullanılması fiili, doğrudan usulün kendisine yönelik olabileceği gibi, usul ile elde edilen ürünlere yönelik de olabilmektedir. Usulün doğrudan kullanılması, üçüncü bir kişinin patent konusu ürün veya usulü veya patent konusu usul aracılığıyla doğrudan elde edilen ürünleri, patent sahibinin inhisari haklarına tecavüz eder şekilde kullanmasıdır. Usulün kullanılmasının teklif edilmesi ise, patent konusu ürünün, ivazlı ya da ivazsız şekilde kullanımını sağlamak için usul patentinin kullanılmasının yasak olduğunu bilen veya açık biçimde bilmesi gereken üçüncü kişilerin talebine sunulmasıdır. Usul patentlerinde patentten doğan hak sadece usulün kendisi ile değil, usulün doğrudan sonucu olan ürünleri de kapsamaktadır. Patent konusu usul ile doğrudan elde edilen ürünlerin satışa sunulması veya kullanılması veya ithali veya bu amaçlarla kişisel ihtiyaçtan başka nedenle elde bulundurulması patent hakkı sahibince engellenebilmektedir. Elde edilen ürünün varlık sebebi doğrudan doğruya usul verilen patent ise ve usul patenti belirgin şekilde bu üründen anlaşılabiliriyorsa patent konusu usul ile doğrudan doğruya elde edilen üründen söz edilebilmektedir. Örneğin, bir boya maddesi üretim usulüne Türkiye'de patent alınması halinde, bu patentli usul ile yurtdışında üretilen boya maddesinin Türkiye'ye ithali, satışa sunumu yasaklanabilmektedir. Ancak bu boyama maddesi ile üretilen tekstil ürünlerinin ne ihlali ne de satışı yasaklanabilecektir. Ayrıca, usul patentleri

¹⁷⁶ 551 sayılı KHK'nın m. 101 (3) gereği zorunlu lisans alınması gerekecektir.

¹⁷⁷ Bu durum patent hakkının tüketilmesi ilkesinin gereğidir.

¹⁷⁸ TEKİNALP, s. 550; 551 sayılı KHK'nın 84. maddesine göre, başkaları tarafından o ürünlere patent alınabilmesi için, o ürünlerin o usulün doğal sonucu olmadıklarının ispatlanması gerekmektedir.

koknusunda tecavüzün ispatını kolaylaştıran bir hüküm bulunmaktadır. 551 sayılı KHK'nın 84/2 maddesine göre, patent konusunun yeni ürün veya maddeler elde edilmesine ilişkin bir usul olması durumunda aynı özellikleri taşıyan her ürün ve maddenin patentli usule göre elde edilmiş olduğu kabul edilip; aksinin savunanın ispatı gerekmektedir.

551 sayılı KHK'nın 136. maddesi uyarınca patent sahibinin izni olmaksızın buluşun kısmen veya tamamen üretilmesi yoluyla taklit edilmesi, sözleşmeye aykırı ve izinsiz olarak lisans haklarının genişletilmesi veya bunların devredilmesi, bütün bunlara iştirakin kolaylaştırılması, taklit yoluyla meydana getirildiğini bildiği veya bilmesi gerektiği halde, tecavüz yoluyla üretilen ürünlerin satılması, dağıtılması veya bu amaçlar için ithal edilmesi veya ticari amaçla elde bulundurulması veya uygulamaya konulmak suretiyle kullanılması, patent sahibinin izni olmaksızın buluş konusu olan usulün kullanılması veya buluş konusu usulle doğrudan doğruya elde edilen ürünlerin satılması, dağıtılması veya başka bir şekilde ticaret alanına çıkarılması veya bu amaçlar için ithal edilmesi veya uygulamaya konulmak suretiyle kullanılması, kendisinde bulunan ve haksız olarak üretilen veya ticaret alanına çıkarılan eşyanın nereden sağlandığının bildiriminden kaçınılması halleri patentten doğan hakka tecavüz halleridir.

Patent hakkı tecavüze uğrayan kimse, 551 sayılı KHK'nın 137-153 hükümlerinde belirtilen dava ve talepleri ileri sürebilmektedir. Buna göre, patentten doğan hakkı tecavüze uğrayan patent sahibi, patentten doğan haklara tecavüz fiillerinin durdurulmasını; tecavüzün giderilmesi ve maddi ve manevi zararın tazminini; patentten doğan haklara tecavüz yoluyla üretilen veya ithal edilen ürünlere, bunların üretiminde doğrudan doğruya, kullanılan araçlara ve patente bağlı bir usulün kullanımını sağlayan araçlara el konulmasını; mümkünse bu el konan ürün ve araçlar üzerinde kendisine mülkiyet hakkı tanınmasını; patentten doğan haklara tecavüzün devamını önlemek için tedbirler alınmasını; tecavüz eden kişi aleyhine mahkeme kararının masraflar tecavüz edene ait olacak şekilde ilgililere tebliğini ve kamuya ilan yoluyla duyurulmasını talep edebilmektedir.

Patent sahibinin izni olmaksızın, patentle korunan ürünü üreten, satan, dağıtan veya başkaca bir şekilde ticaret alanına çıkaran veya bu amaçlar için ithal eden veya ticari amaçla elde bulunduran veya patentli bir usulü kullanan kişi hukuka

aykırılığı gidermek ve sebep olduğu zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Patent sahibinin uğradığı zarar hem fiili kaybı hem de yoksun kalınan kazancı kapsamaktadır. Yoksun kalınan kazanç, 551 sayılı KHK'nın 140. maddesi uyarınca, patent sahibinin seçimine bağlı olarak patentten doğan hakka tecavüz edenin rekabeti olmasa patent sahibinin patenti kullanarak elde edebileceği muhtemel gelire göre; patentten doğan hakka tecavüz edenin patent konusu buluşu kullanmakla elde ettiği kazançta göre; patentten doğan hakka tecavüz edenin buluşu bir lisans antlaşması ile hukuka uygun şekilde kullanmış olması halinde ödemesi gereken lisans bedeline göre belirlenecek değerlendirme usullerinden birine göre hesap edilmektedir.

Patent hakkına tecavüz eden tarafından, patent konusu buluş kötü şekilde üretilir veya uygun olmayan bir tarzda piyasaya sunulacak olursa ve patent konusu buluşun itibarı zarara uğrarsa, bu durumda patent sahibi ayrıca tazminat isteyebilmektedir.

Patent hakları bazı durumlarda sınırlanmaktadır. Patent hakkı, zaman itibarıyla¹⁷⁹, ülkesellik ilkesi gereği¹⁸⁰, eylemlerin niteliği, özellikle kişisel deneme amaçlı seri üretim dışı kullanım ve Paris Sözleşmesi ile Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşmesinin araçlara dair istisnaları yönünden¹⁸¹, hakkın tüketilmesi nedeniyle¹⁸², ön kullanım hakkı nedeniyle¹⁸³, rüçhan hakkı gereği, patent konularının bağımlılığı nedeniyle¹⁸⁴, kanuna, genel ahlaka, kamu düzeni ve genel sağlığa aykırılık sebebiyle sınırlandırılmaktadır¹⁸⁵.

Özetle, patent hakkı, inhisari yetkiler sağlayan mutlak bir hak olup; sahibine, kendi izni olmaksızın başkalarının yararlanmalarına engel olma hakkı vermektedir. Üçüncü kişiler patent sahibinin izni olmaksızın patentli ürünü üretemezler,

¹⁷⁹ Patent hakları sürelidir. Sürenin dolmasıyla patent hakkı sona erer.

¹⁸⁰ Patent hakları kural olarak ülkesel niteliğe sahiptir. Paris Sözleşmesi'nde de ülkelerin patent koruması düzenlemelerinde serbest oldukları, ulusal mevzuatlarını diledikleri gibi düzenleyebilecekleri belirtilmektedir. Patentler tescil edildikleri ülke sınırlarında koruma sağlarlar.

¹⁸¹ Sınai ve ticari bir amaç taşımayıp, özel amaçlarla sınırlı kullanma ve uygulamalar, deneme amaçlı fiiller, eczanelerde reçetelere göre ilaç hazırlanması, uluslararası kara, deniz, hava ve uzay trafiği gereği araçların kullanılmasına patent hakkına dayanılarak engel olunamamaktadır. Paris Sözleşmesinde ve Milletlerarası Sivil Havacılık Sözleşmesinde bu konuda düzenlemeler bulunmaktadır.

¹⁸² Çalışma konumuz olan hakkın tüketilmesi ilkesi, ileri bölümlerde detayları ile incelenecektir.

¹⁸³ Bir buluş, buluş için patent başvurusu yapıldığı tarihte başkası tarafından iyiniyetle kullanılıyor veya bunun için ciddi hazırlıklar yapılıyorsa, ön kullanım hakkından yararlandırılmaktadır.

¹⁸⁴ Sonraki patentin kullanımı ancak önceki patentin kullanımı ile mümkün olmakta ise, aralarındaki bağımlılık sebebiyle önceki patente sınırlama getirilmesi söz konusu olur.

¹⁸⁵ TEKİNALP, s. 550

satamazlar, kullanamazlar, ithal edemezler veya bu amaçlar için kişisel ihtiyaçtan başka bir nedenle elde bulunduramazlar; usul patentinde ise usulü uygulayamazlar, patentli usulle elde edilen ürünü piyasaya sunamazlar, ticarete koyamazlar, kullanamazlar, elde bulunduramazlar, kullanılması yasak olduğu bilinen veya bilinmesi gereken usul patentinin başkaları tarafından kullanılmasını teklif edemezler¹⁸⁶.

Çalışma konumuz olan, patent hakkının tüketilmesi, patent hakkını sınırlandıran nedenlerden biridir.

¹⁸⁶ TEKİNALP, s. 14

İKİNCİ BÖLÜM

II. HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ

A. GENEL OLARAK

Fikri ve sınai hak sahiplerinin menfaatleri ile bu hakların somutlaştığı malları yeniden satmak için satın alanların menfaatlerini dengelemek amacı ile hakkın tüketilmesi ilkesi¹⁸⁷ geliştirilmiştir. İlke bir yandan serbest ticaretin diğer yandan fikri ve sınai hak sahiplerinin menfaatlerini dengeli şekilde koruması amacıyla yargısal içtihatlarla yaratılıp geliştirilmiştir.

Hakkın tüketilmesi ilkesi; patent, endüstriyel tasarım, marka veya telif hakkı gibi fikri veya sınai hak konusu bir ürünün, sayılan hakların sahibince veya onun izni ile üçüncü kişi tarafından piyasaya sunulduktan sonra, hakkın sahibi tarafından bu ürünün daha sonraki satış veya dağıtımına fikri veya sınai hakkına dayanarak müdahale edememesi anlamına gelmektedir.

İlke denge işlevini haizdir. Bu denge, yapılan yenilikçi çalışmalar ile bu çalışmalar sonucu elde edilen ürünlerin serbest ticaret anlayışı ile alım satımlarının engellenmemesini sağlamak amacını taşımaktadır. Söz konusu ilke ile fikri ve sınai hakların, serbest ticaretin engellenmesi amacıyla kullanımları önlenmeye çalışılmaktadır. İlke, sadece fiziki varlıklara uygulanabilmekte; fikri ve sınai hakların kendileri tükenmeye konu olmamaktadır. Sadece fikri ve sınai hakların üzerinde somutlaştıkları ürünlerin tüketilme ilkesine konu olması mümkündür¹⁸⁸. İlke, buluşun kendisi ile ilgili olmayıp patentle korunan ürünler hakkındadır¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Doktrinde, hakkın tükenmesi ilkesi şeklinde de kullanılabilir. Bkz. TEKİNALP, s. 551 vd.

¹⁸⁸ ARIKAN, Ayşe Saadet: Fikri ve Sınai Hakların Tükenmesi ve Rekabet Hukuku, Uluslararası Ticaret Hukuku Bakımından Değerlendirme, Kültür Bakanlığı İşbirliği ile Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, Ankara, 2002, C. 1, s. 767

¹⁸⁹ TEKİNALP, s. 552

B. HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Hakkın tüketilmesi ilkesi, yasal düzenlemeye kavuşmadan önce, malın sonraki satışını yapanlar tarafından bir savunma aracı olarak ileri sürülmeye başlamıştır. Bu savunma yargı tarafından kabul görmüş ve yargı kurumlarından alınan sonuçlar hakkın tüketilmesi ilkesinin normatif bir yapıya kavuşmasına zemin hazırlamıştır.

Hakkın tüketilmesi ilkesine ilk kez ABD’de Amerikan Yüksek Mahkemesi’nin Adams / Burke kararında¹⁹⁰ yer verilmiştir. Marka hakkının tüketilmesi konulu 1873 tarihli bu kararda, mahkeme, marka sahibinin markalı ürünü ABD içinde piyasaya sürerek markaya dair yaptığı yatırımların karşılığını aldığını, münhasır hakkını kullandığını; artık bu malların ABD içindeki dolaşımına marka hakkına dayanarak müdahale etmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir.

Almanya’da Alman İmparatorluk Mahkemesi tarafından verilen 28 Şubat 1902 tarihli Kölnisch Wasser kararı marka hakkının tüketilmesi için, 26 Mart 1902 tarihli Guajakol – Karbonat kararı patent hakkının tüketilmesi ile ilgilidir. İsviçre Federal Mahkemesi’nin 1952 tarihli Lux kararı; Hollanda’da 1957 tarihli Grundig kararı ve Avusturya’da 1971 tarihli AGFA kararı marka hakkının tüketilmesi ilkesi ile ilişkili ilk kararlardandır¹⁹¹.

Hakkın tüketilmesi ilkesi, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK’nın 76. maddesinde, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkındaki KHK’nın 24. maddesinde ve 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK’nın 13. maddesinde birbirine paralel olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle, sınai haklardan herhangi birisi ile ilgili yapılan bir açıklama, diğerleri için de çoğunlukla geçerli olacaktır¹⁹².

Bakanlar Kurulu tarafından sınai mülkiyete dair düzenlemeleri tek bir kanunda toplama fikri ile “Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısı” oluşturulmuştur. Söz konusu Tasarı’nın “Ortak Diğer ve Son Hükümler” başlıklı Beşinci Kitabının, “Ortak

¹⁹⁰ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/84/453/case.html> (E. T.: 24.04.2016)

¹⁹¹ PINAR, Hamdi: Oğuzman’a Armağan, s. 859

¹⁹² Doktrinde ve uygulamada tüketilme ilkesi çoğunlukla marka hukuku bakımından incelenmiştir.

Hükümler” başlıklı Birinci Kısımında yer alan “Hakkın Tüketilmesi” başlıklı 156. maddede, tükenme ilkesi, sınai haklar arasında herhangi bir ayırım uygulanmaksızın ortak biçimde, ülkesellik ilkesine göre düzenlenmiştir.

C. COĞRAFI REJİMLERE GÖRE HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ

Patent hakkının varlığı konusunda küresel ölçekte bir uzlaşma sağlanmış ve ülkesellik ilkesi uyarınca, patent haklarının ulusal mevzuatlar çerçevesinde tanınıp ulusal makamlar tarafından tescil ile korunması kabul edilmiştir.

Patent hakkının tüketilmesi bakımından ise uluslararası düzeyde bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bazı ülkeler bu hakkın, hakka konu ürünlerin dünyanın herhangi bir yerinde yasal olarak piyasaya sürülmesi ile tüketileceğini kabul ederken; bir kısım ülkeler sadece kendi ülke sınırları içinde piyasaya sürülen ürünler bakımından hakkın tüketildiğini; diğer bazıları ise dahil oldukları birlik sınırları içinde piyasaya sürülen ürünler için hakkın tüketildiğini kabul etmektedirler.

Patent hakkı sahibinin mutlak haklarını sınırlayan hakkın tüketilme ilkesi uygulandığı coğrafi alana göre farklı sonuçlar doğurmaktadır. Hakkın tüketilmesi ilkesi, kabul edildiği coğrafi rejimlere göre ülkesel, bölgesel ve uluslararası olmak üzere üç tanedir.

Tüketilme ilkesinin coğrafi olarak düzenleniş şekli, fikri ve sınai haklara koruma sağlayan devletin kendi ekonomik bölgesiyle ilgili olarak malın ülke piyasasına nasıl gireceğine, ülkede üretilen malların hangi şekilde başka ülke piyasalarına gönderileceğine ilişkin ekonomi ve ticari politikaları ile ilgilidir. Devletlerin ekonomi politikaları ile hakkın tüketilmesi ilkesinin coğrafi alanının belirlenişi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.

Arzı arttırarak fiyatların düşmesini politika olarak benimseyen devletlerde, paralel ithalata izin veren düzenlemeler kabul edilmekte ve hakkın tüketilmesi ilkesi geniş yorumlanmaktadır. Bu ülkelerde hakkın tüketilmesi ilkesi bakımından uluslararası coğrafi rejimi geçerli kılınmıştır. Buna karşılık, ülke içi üretimi ve

ihracatı öncelik gören devletlerde ise mal girişini kısıtlayan ve buna bağlı olarak paralel ithalatı engelleyici düzenlemeler yapılmakta; hakkın tüketilmesi ilkesi dar yorumlanmaktadır. Bu ülkelerde ise, hakkın tüketilmesi ilkesi bakımından ülkesel coğrafi rejim benimsenmiştir.

Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) tarafından, 2000 yılında düzenlenen bir ankette, 87 oda üyesine, patent haklarının coğrafi tüketilme sistemleri ile ilgili fikirleri sorulmuştur. Anket sonucuna göre, %67.8 patent hakkının uluslararası tüketilmesine karşı çıkmış; %20.7 patent hakkının uluslararası tüketilmesini desteklemiş; %11.5 ise tarafsız kalmıştır¹⁹³. Aşağıda, Çizelge 1’de ilgili sonuçlar görülmektedir.

	Patent Hakkının Tüketilmesi Konusunda Uluslararası Tüketilme Coğrafi Rejimi Uygulamasına Karşı Olanlar	Patent Hakkının Tüketilmesi Konusunda Uluslararası Tüketilme Coğrafi Rejimini Destekleyenler	Tarafsız Kalanlar
Genel Olarak	67.8	20.7	11.5
Avrupa	76.6	12.5	10.9
ABD	63.6	18.2	18.2
Güney Amerika	33.3	55.6	11.1
Asya	0	100	0

Çizelge 1: Uluslararası Tüketilme Coğrafi Rejimi Uygulanmasına Yönelik Tercihler

¹⁹³http://www.iccwbo.org/home/statements_rules/statements/2000/exhaustion_of_intellectual_property_rights_appendix.asp. (E. T. 10.05.2016)

1. ÜLKESEL TÜKETİLME COĞRAFI REJİMİ

Ülkesel tüketilme, patent korumasına sahip ürünlerin patent hakkının, patentin verildiği ve ürünlerin piyasaya sunulduğu ülke sınırları içinde tüketildiğini ifade etmektedir¹⁹⁴.

Hak, sadece ürünlerin piyasaya sunulduğu ülkenin sınırları içerisinde ve sadece piyasaya sürülen ürünler bakımından tüketilmektedir. Patent sahibinin, iki farklı ülkede patent tesciline sahip olduğu bir örneği düşünelim. Bu örnekte seçeceğimiz iki ülke olan ABD ve Türkiye’de ülkesel tüketilme rejimi uygulanmaktadır. Patent sahibi patentle korunan iki parti ürün üretmiş ve birinci parti ürünü ilk kez ABD’de; ikinci parti ürünü ise Türkiye’de piyasaya sunmuş ise; patent hakkı birinci parti ürünler bakımından sadece ABD’de; ikinci parti ürünler bakımından ise sadece Türkiye’de tüketilecektir. Dolayısıyla patent hakkı sahibi, ABD’de piyasaya sunduğu birinci parti ürünlerin Türkiye’ye; Türkiye’de piyasaya sunduğu ikinci parti ürünlerin ise ABD’ye paralel ithalatını önleyebilecektir. Hakkın tüketilmesi ilkesinin konusunu, somut olarak o ülkede piyasaya sunulan ürünler oluşturmaktadır.

Patent hakkı sahipleri için en avantajlı ve korumacı olan coğrafi sistem, ülkesel tüketilme rejimidir.

Ülkesel tüketilme rejimine göre, patent korumasına sahip ürünün, patent hakkı sahibi veya onun izni ile üçüncü kişi tarafından, ülke sınırları içinde piyasaya sunulmasıyla, patent hakkı bu ülke ile sınırlı olarak tüketilmiş olacaktır. Ancak, patent hakkı sahibi tarafından veya onun izni ile bu ülkede değil; başka ülkelerde piyasaya sunulmuş ürünler bakımından ise, patent hakları tüketilmeyecek ve patent hakkına dayanılarak ürünlerin ülkeye girişleri, paralel ithalatı engellenebilecektir.

¹⁹⁴ KEŞLİ, Ahmet: The Role Of Exhaustion of Intellectual Property Rights In The Integration; Application Of The Principle In The European Internal Market And Turkish Customs Union, Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu’na 65. Yaş Günü Armağanı, 2. Tıpkı Bası, İstanbul, 2001, s. 403- 437, s. 412; KAYHAN, Fahrettin: Türk Marka Hukuku Açısından Paralel İthalat ve Marka Hakkının Tükenmesi, FMR, Y. 1, C. 1, S. 1, s. 51-72, s. 61; ASLAN, Adem, Hakların Tükenmesi, s. 67; TEKDEMİR, s. 11

Patentle korunan ürünlerin ülke sınırları dışında, hak sahibinin rızası ile dahi olsa, piyasaya sunulması, diğer ülkelerde hakkın tüketildiği anlamına gelmez. Ülkesel tüketilme rejimini benimseyen hukukun ölçüt olarak aldığı tek pazar, kendi iç pazarı olmaktadır. Tüketilen hak ülkesel tüketilme ilkesini benimseyen ülkede piyasaya sunulan ürünlerle ilgili haktır. Ülkesellik rejimi uygulayan Türkiye’de patent koruması altındaki ürün, patent sahibi veya onun izni ile üçüncü kişi tarafından, Türkiye dışında piyasaya sunulmuş ise, ilgili ürünler bakımından patent hakları tüketilmeyecektir. Ülkesel tüketilme ilkesinin kabulü halinde, ürünün patent hakkı sahibi veya izniyle üçüncü kişi tarafından, ancak Türkiye’de piyasaya sunulması durumunda ve Türkiye’de piyasaya sunulan ürünlere ilişkin patent hakları tüketilecektir. Örneğin ülkesel tüketilmeyi benimseyen Türkiye’de, Almanya’da piyasaya sunumu yapılan orijinal nitelikli patent korumasına sahip ürünlerin paralel ithali, patent hakkı sahibi tarafından önlenebilecektir. Zira Almanya’da piyasaya sunumu yapılan patent korumasına sahip ürünler üzerindeki patent hakkı ülkesellik ilkesinin geçerli olduğu Türk hukukuna göre tüketilmemiş sayılacağından, patent hakkı sahibi paralel ithalatı önleyebilecektir.

Paralel ithalatın kabulü bakımından, ithalatçı ülkedeki coğrafi rejim dikkate alınmaktadır. Hakkın ihracatçı ülkede tüketilmiş olup olmaması önem taşımamaktadır. Önemli olan, ithalatçı ülkede hakkın tükenip tüketilmemesidir. İthalatçı ülke, ülkesellik rejimini benimsemişse, ithal edilen ürünler bakımından, iç pazarda piyasaya sunum şartı gerçekleşmediğinden, patent hakkı tüketilmemiş sayılmaktadır ve paralel ithalat engellenebilmektedir.

Ülkesellik rejiminin geçerli olduğu bir ülkede tekrar ithalatı önlemek ise mümkün olmamaktadır. Tekrar ithal edilen patent korumasına sahip ürünler söz konusu ülkesellik ilkesini benimseyen ülkeden ihraç edildiğinden, bu ihraç ile birlikte piyasaya sunum gerçekleşmiş ve patent hakkı tüketilmiş sayılmaktadır.

Ülkesel tüketilme ilkesinin kabul edilmesi durumunda, ülkede piyasaya sunma gerçekleşmedikçe, patent sahibi paralel ithalat, tekrar ithalat ve gri ithalat durumlarını önleyebilecektir.

Ülkede piyasaya sunum gerçekleştikten sonra ise ilgili ürünler bakımından patent hakkı sahibince tekrar ithalat engellenemeyecektir; paralel ithalat ise engellenebilecektir.

Patentle korunan ürün piyasaya sunulduktan sonra sadece o ürün üzerindeki hak tüketileceğinden, patent hakkı sahibinin başka bir ülkede dağıtım lisansı, imalat lisansı vermesi durumunda o ülkede bu lisanslar kapsamında üretilen ürünlerin ülkesel tüketilme rejiminin kabul edildiği bir ülkeye ithal edilmesi durumunda, söz konusu ülkedeki hak sahibi ithal edilen ürünlere; yani paralel ithalata müdahale edebilecektir.

Özetlemek gerekirse, ülkesel tüketilme coğrafi rejimine göre, sınır aşarak ikinci ülkeye giren patentle korunan ürün, geldiği ülkede patent sahibi aynı kişi olsa bile, kendisi üzerinde uygulanan tüketilme ilkesinin sonuçlarını o ülkede bırakır. İkinci ülkede hak, piyasaya giren yeni ürünü canlı biçimde karşılar. Bu ürün açısından bu durum; piyasasına girdiği ülkede, hak sahibinin rızaen orada piyasaya sürerek üzerlerinde patent hakkının tüketildiği diğer başka ürünlerin bulunmasından bağımsızdır¹⁹⁵.

Hak sahiplerinin, bu hakların kendilerine tanıdığı mutlak yetkilere dayanarak, paralel ithalatı önlemelerinin arkasında, bu hakların ülkeselliği yaklaşımından yola çıkılarak benimsenen ülkesel tüketilme ilkesi ve hakkın diğer ülkede o mal açısından yeniden canlanma ilkesi bulunmaktadır¹⁹⁶.

Ülkenin herhangi bir bölgesinde veya şehrinde patentle korunan ürünün piyasaya sunulması ile birlikte patent hakları tüketilmekte, ürünün ülke sınırları içinde dolaşımı, el değiştirmeleri, yeniden ticari faaliyete konu olmaları serbest hale gelmektedir.

Ülkesel tüketilme rejimi, paralel ithalatı engellediğinden uluslararası ticareti, serbest piyasa ekonomisini ve malların serbest dolaşımını destekleyen bir sistem olarak kabul edilmemektedir. Diğer yandan patent hakkı sahibinin lehine bir sistem olarak yorumlanmaktadır. Ülkesel tüketilme rejimi, hak sahibine uluslararası pazarı bölme imkanı vermektedir. Paralel ithalatı yapılan ürünlerin, patent hakkı sahibince

¹⁹⁵ ARIKAN, s. 157-158

¹⁹⁶ ARIKAN, s. 30

iç pazarda piyasaya sunulan ürünlerden daha ucuz olabileceği ve bu yönüyle ülkesellik rejimi, tüketicilerin aleyhine olduğu söylenerek eleştirilmektedir¹⁹⁷.

Ülkesel tüketilme ilkesinin arkasında en önemli iktisadi gerekçe olarak bedavacılık sorunu (free riding problem) yer almaktadır. Örneğin, bir ülkede yetkili lisans sahibi, ilgili ürünün tanıtım ve pazarlaması için önemli yatırım maliyetleri ile karşı karşıya kalırken; paralel ithalatçı, bu yatırım maliyetlerine katlanmadan, yatırımların yarattığı dışsallıktan yararlanarak paralel ithalat yoluyla ürünleri piyasaya sürme imkanına sahip olabilmektedir. Korumacı görüş sahipleri olarak da nitelendirilen ülkesellik rejimi savunucularına göre bu durum kabul edilebilir değildir¹⁹⁸.

Ülkesel tüketilme rejiminin uygulandığı ülkelerde, farklı gelir düzeylerine, farklı kültürel yapılar, farklı ihtiyaç ve taleplere göre oluşan talep elastikiyetleri, piyasa gücüne sahip işletmelere, ödeme oranlarını dikkate alarak fiyat farklılaştırması yapma imkanı tanınmaktadır. Böylelikle düşük gelire sahip tüketicilere dolaylı olarak fayda sağlanmış olmaktadır. Bu tür fiyat farklılaşmaları, sürümü ve pazar payını artırarak firmaların kar marjlarını yükseltmeye de yarayacaktır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından, ülkesel tüketilme rejiminin, toplumları üretim toplumu olma niteliğinden uzaklaştırıp sadece tüketime odaklı bir pazar şekline sokma ihtimalinin diğer coğrafi tüketilme rejimlerine göre çok daha düşük bir ihtimal taşıdığını ve bu yönüyle de uzun vadede tüketicilerin aleyhine nitelendirilemeyeceğini düşünmekteyiz. Ülkesel tüketilme rejimi, gerek patent hakkı sahibinin gerekse tüketicilerin lehine görülmektedir.

Ülkesel tüketilme rejimi, ülkelerin açık pazarlara dönüştürülmesini engelleyen; araştırma ve geliştirme faaliyetlerini arttıran, üretim odaklı hale getirilmeleri hedefine ilerlemek bakımından daha etkin bir araç olabilmektedir, düşüncesindeyiz. Bu bağlamda ülkesel tüketilme rejimi tercihinin, uzun vadede ekonomik ve sosyal açıdan daha faydalı olabileceği kanaatindeyiz.

¹⁹⁷ ARIKAN, s. 12

¹⁹⁸ TEKDEMİR, Yaşar: Marka Hakkının Tükenmesi İlkesi ve Paralel İthalat Sorununa İktisadi Bir Yaklaşım, 1. Farklı Tükenme Rejimleri, 2. Türkiye İçin Politika Önerisi, Rekabet Dergisi, Sayı 13, Ocak Şubat Mart 2003, s. 3-29, s. 17

2. BÖLGESEL TÜKETİLME COĞRAFİ REJİMİ

Bölgesel tüketilme rejimi, çeşitli ülkelerin uluslararası veya uluslararası bir anlaşma ile belirledikleri bölgeyi tek bir pazarmış gibi kabul etmeleri halinde söz konusu olmaktadır. Birkaç ülke anlaşarak tek bir bölge, tek bir ülkeymişcesine hareket etmektedir¹⁹⁹.

Bölgesel tüketilme rejimi, ülkesel tüketilme rejimi ile paralel olarak belirlenen bölgenin dışında piyasaya sunumu yapılan patent korumasına sahip ürünler üzerindeki patent hakkı sahibinin patent hakkını, piyasaya sunum hak sahibinin rızası ile dahi yapılmış olsa, tüketilmemiş kabul etmektedir. Bölgesel tüketilme rejiminde belirlenen bölge, tıpkı ülkesellik rejimindeki ülke gibi algılanmalıdır. Tüketilmenin söz konusu olacağı yer, ülke sınırları ile değil; bölge sınırları ile belirlenmektedir.

Bölgesel tüketilme rejiminin geçerli olduğu bir ülkede patentle korunan bir ürün piyasaya sunulmamış; ancak bölge dışındaki üçüncü bir ülkede piyasaya sunulmuş ise, sözü edilen ilk ülke bakımından patent haklarının tüketilmediği kabul edilmektedir. Bu durumda patent hakkı sahibi, ilk ülkeye, ürünün paralel ithalinin gerçekleştirilmesini patent hakkına dayanarak engelleyebilecektir.

Bölgesel tüketilme rejiminin geçerli olduğu bir ülkede tekrar ithalatı önlemek ise mümkün olmamaktadır. Tekrar ithal edilen patent korumasına sahip ürünler söz konusu bölgesel tüketilme ilkesini benimseyen ülkeden ihraç edilmiş, bu ülkelerde piyasaya sunum gerçekleşmiş ve patent hakkı tüketilmiş sayılmaktadır.

Bölgesel tüketilme rejiminin kabul edilmesi durumunda, bölgede piyasaya sunma gerçekleşmedikçe, patent sahibi paralel ithalat, tekrar ithalat ve gri ithalat durumlarını engelleyebilecektir. Bölgede piyasaya sunum gerçekleştikten sonra ise ilgili ürünler bakımından patent hakkı sahibince sadece tekrar ithalat engellenemeyecektir.

¹⁹⁹ KAYHAN, s. 63; KEŞLİ, s. 412; ARSLANOĞLU, Anıl / DAĞCI, Aksu: Marka Hakkının Korumasına Getirilen Sınırlamalar Kapsamında Marka Tescilinden Doğan Hakların Tükenmesi İlkesi, İlk Satış İlkesi, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi, Y. 1, S. 3; s. 671 – 685, s. 677; YILDIZ, s. 593

Bölgeyi oluşturan ülkeler arasında patent korumasına sahip ürünlerin paralel ithalata veya tekrar ithalata konu olması halinde, bu ürünlerin piyasaya sunumu patent hakkı sahibince veya rızası ile yapılmış olduğu sürece patent hakkına dayanılarak önlenemeyecektir. Zira bu durumda patent hakkının tüketildiği kabul edilecektir.

Bölgesel tüketilme rejimi, Avrupa Birliği'nde ve daha geniş olarak Avrupa Birliği ülkeleri ile Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkeleri Norveç, İzlanda ve Lihtenştayn'da uygulanmaktadır. Tüm bu ülke gruplarına, Avrupa Ekonomi Alanı adı verilmektedir.

Patentle korunan bir ürün patent sahibince veya izni ile Avrupa Ekonomi Alanı sınırları içinde piyasaya sunulduktan sonra diğer bir Avrupa Ekonomi Alanı üye ülkesine ithal edilmek istenirse, patent hakkı sahibi paralel ithalatı engelleyemeyecektir. Ancak ürünlerin piyasaya ilk sunumu Avrupa Ekonomi Alanı sınırları dışında gerçekleşirse patent hakkı sahibi bu ürünlerin Avrupa Ekonomi Alanı'na paralel ithalatını engelleyebilecektir; zira patent hakkı sahibinin bu ürünler üzerindeki patent hakkı tüketilmemiştir. Örneğin Avrupa Ekonomi Alanına'na üye ülkelerden Almanya'da piyasaya sunulan ürünler, diğer bir üye ülke olan Fransa'ya ithal edilmek istenirse patent hakkı sahibi bunu engelleyemeyecek; ancak ürünler ilk olarak Avrupa Ekonomi Alanı dışında kalan bir ülkede, mesela Türkiye'de ilk olarak piyasaya sunulmuş ise, bu ürünlerin Avrupa Ekonomi Alanı'na paralel ithalatına patent hakkı sahibi engel olabilecektir.

Avrupa Birliği bakımından Avrupa Birliği Antlaşması'nda bölgesel tüketilme ilkesine ilişkin bir hüküm bulunmama ile birlikte, Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından verilen kararlarla Avrupa Birliği için bölgesel tüketilme ilkesi geçerli hale gelmiştir.

ABAD'ın Silhouette kararı bölgesel tüketilme ilkesinin tüm üye ülkelerde kabul edilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu karara kadar, üye devletlerde bölgesel tüketilme ilkesinin asgari bir düzey olarak belirlendiği; uluslararası tüketilme ilkesinin uygulanabileceği gibi düşünceler bulunmaktaydı. ABAD, Silhouette kararı

ile bölgesel tüketilme ilkesinin üye devletlerin hepsinde geçerli olmasının zorunlu olduğunu ortaya koymuştur²⁰⁰.

ABAD tarafından böyle bir ilkenin kabul edilmesinin gerekçesi, Avrupa Birliği'ni kuran antlaşmalarla kabul edilen ortak Pazar, malların serbest dolaşımı ve serbest ticaret ilkeleridir. Avrupa Birliği'nin temel amacı, üye ülkeler arasındaki serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılarak malların serbest dolaşımı kuralının uygulanmasıdır. Bu temel amaç göz önünde bulundurularak, amaca hizmet eden bölgesel tüketilme rejimi kabul edilmiştir.²⁰¹

Bölgesel tüketilme rejimine göre herhangi bir Avrupa Birliği üye devletinde patent koruması altındaki bir ürün piyasaya sunulduğunda, hem piyasaya sunulduğu devlette hem de diğer Avrupa Birliği üyesi devletlerde patent hakkı tüketilmiş olur. Ancak patentle korunmuş ürünler, bölge olarak belirlenen ülkelerin dışında başka ülkelerde piyasaya sunulmuşlarsa, patent hakkı tüketilmeyecektir.

3. ULUSLARARASI TÜKETİLME COĞRAFİ REJİMİ

Uluslararası tüketilme rejiminin kabul edildiği ülkelerde, patent korumasına sahip olan ürünün dünyanın herhangi bir yerinde piyasaya sunulması ile patent hakkı tüketilmektedir²⁰². Patent hakkı sahibi, patent korumasına sahip ürünlerini bir kez piyasaya sunduktan sonra, dünyanın hiçbir yerinde bu ürünlerin pazarlanmasının sonraki aşamalarına müdahale edememektedir.

Uluslararası tüketilme rejiminde, patent hakkı sahibinin paralel ithalatı veya tekrar ithalatı engelleme hakkı bulunmayacaktır. Ürünün ilk olarak nerede piyasaya sunulduğunun bir önemi olmaksızın gerek paralel ithalat gerekse tekrar ithalat engellenememektedir.

²⁰⁰ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 108; Case 355/96 Silhouette International Schmied GmbH & Co. KG / Hartlauer Handelsgesellschaft GmbH, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=355/96&td=ALL> (E.T.: 24.06.2015)

²⁰¹ AB'de hakkın tüketilmesi ilkesi, çalışmanın üçüncü bölümünde detaylandırılacaktır.

²⁰² KAYHAN, s. 62; KEŞLİ, s. 413; ARSLANOĞLU / DAĞCI, s. 677; YILDIZ, Burçak: Eser Sahibinin Yayma Hakkının Tükenmesi, Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, s. 579 – 611, s. 593

Paralel ithalata izin veren, serbest piyasa ekonomisini savunan, malların serbest dolaşımı ilkesi ile uyumlu olan, dünyayı tek bir pazar olarak gören, yenileşimi (inovasyonu) arttıran, rekabeti koruyan anlayışlara en uygun olan coğrafi tüketilme rejimi uluslararası tüketilme rejimi olarak kabul edilmektedir²⁰³. Paralel ithalat ancak paralel ithalatçı tarafından kar elde edilebiliyorsa uygulanmaktadır. Bu bağlamda, ithalat ve ihracat ülkeleri arasında fiyat farklılıkları bulunuyorsa ve paralel ithalat il tüketicilerin aynı ürünü daha ucuza elde etme imkanı bulunmaktadır. Diğer bir avantaj ise paralel ithalat yolu ile malların sürümünün artması ve tüketicilerin seçme imkanının çoğalmasındır²⁰⁴. Uzun vadede tüketiciler açısından da en avantajlı coğrafi tüketilme ilkesinin, paralel ithalata her durumda izin vermesi nedeniyle, uluslararası tüketilme rejimi olduğu vurgulanmaktadır.

Uluslararası tüketilme rejiminin kabulüyle ülkesel tüketilme rejiminin uygulamasında görülen bir sakıncanın yani patent hakkı sahibinin çeşitli ülke pazarlarını birbirinden soyutlayarak dünya pazarını bölebilmesi ve bu yolla ülkeler arası rekabeti ortadan kaldırarak istediği fiyat tarifesini her ülkede farklı şekilde uygulayabilmesi imkanı ortadan kalkmaktadır.

Uluslararası tüketilme rejiminin kabulü ile tam rekabetçi bir pazar politikası yaratıldığı; bu ilke ile kamusal yarar ile bireysel yarar arasındaki dengeyi en iyi tesis eden sistemin oluşturulduğu savunulmaktadır²⁰⁵. Paralel ithalat ile çok uluslu şirketlerin dağıtım ağlarından yararlanıp tekelleşmelerinin önüne geçilmekte; sağlıklı bir rekabet ortamının oluşması sağlanmaktadır. Gerçekten de uluslararası tüketilme rejiminin kabul edilmediği ülkelerde, aynı ürün farklı ülkelerde farklı fiyata piyasaya sunulabilmektedir. Ürünlerin düşük fiyatla satıldığı ülkelere yüksek fiyatla satıldığı ülkelere paralel ithalatına patent hakkına dayanılarak engel olunabileceği için ülkeler arası farklı fiyat politikası uygulanmaya devam edilecektir.

Yukarıda sayılan avantajlarının yanında uluslararası tüketilme rejiminin kabulünün bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Fikri ve sınai hak sahipleri, yaptıkları yatırımlardan yeterli oranda faydalanamadıkları ve paralel ithalatçıların kendi yatırımları üzerinde haksız kazanç elde ettikleri iddiası ile uluslararası

²⁰³ ARIKAN, s. 12

²⁰⁴ ARIKAN, s. 13

²⁰⁵ ARIKAN, s. 13

tüketilme rejimini eleştirmektedirler²⁰⁶. Uluslararası tüketilme rejiminin, şirketlerin araştırma geliştirme faaliyetlerini azaltmalarına yol açtığı da düşünülmektedir.

Kanaatimizce, uluslararası tüketilme rejimi uygulaması ile izin verilen ülkeler arası fiyat farklılaşmaları yolu ile paralel ithalatçılar, ürünlerin düşük fiyatlarla satıldığı ülkelere yönelerek bu ülkelerdeki ihracatı arttıracak; diğer taraftan ürünlerin yüksek fiyatla satıldığı ülkelerde iç pazara dönük talepler azalarak paralel ithalat yolu ile düşük fiyata satılan ülkelere talep artacaktır. Üreticiler, pazarları bölme yoluyla fiyat farklılaştırma stratejilerinden nihai olarak zarar göreceklerdir. Üreticiler pazarlara göre fiyat farklılaştırması stratejisi uygulamayı bıraktığı takdirde ise; durumdan en çok, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki düşük gelir seviyesine sahip tüketiciler olumsuz etkilenecektir.

Olası diğer bir olumsuzluk ise paralel ithalatlar nedeniyle ülke ekonomisinin büyüme hızının düşmesi ve işsizliğin artmasıdır. Paralel ithalat yoluyla ülkeye getirilen mallar ülkedeki mallardan daha ucuz olduğunda tüketiciler ithal mallara yönelecek; ülke iç piyasası durgunlaşacak; üretim azalacaktır. Azalan üretim işsizliğin artmasına sebep olacaktır.

1969 yılında Bolivya, Kolombiya, Ekvador, Peru ve Venezuela ülkeleri arasında bir serbest ticaret antlaşması olarak imzalanan Andean Pakt veya diğer ismi ile Kartegena Antlaşması²⁰⁷ Haziran 1997'de Trujilo Protokolü ile gümrük birliğine dönüşmüştür. Andean ülkeleri, bölgesel bir gümrük birliği hedeflerine rağmen, fikri ve sınai hakların bölgesel değil; uluslararası tüketilmesi coğrafi rejimini kabul etmişlerdir. Böylelikle bir Andean ülkesinde ve üçüncü ülkede tescilli bir patent ile korunan mal, sahibinin izni ile üçüncü ülkede piyasaya sunulduğu takdirde o mal ile ilgili hak Andean ülkelerinde de tüketilmiş olmaktadır²⁰⁸. Sözü geçen ülkeler sadece kendi aralarında değil; üçüncü ülkelerde piyasaya sunulan mallar bakımından da paralel ithalatın önlenmesini engellemişlerdir. Ülkeler coğrafi tüketilme rejimi tercihlerini yaparlarken sistemlerin hukuki yapısından çok ekonomik etki ve getirilerine göre hareket etmektedirler.

²⁰⁶ ARIKAN, s. 13

²⁰⁷ <http://www.sice.oas.org/trade/camertoc.asp> (E. T.: 24.04.2016)

²⁰⁸ ARIKAN, s. 75

4. TÜRKİYE İÇİN COĞRAFI TÜKETİLME REJİMİ ÖNERİSİ

Coğrafi tüketilme rejimi seçimi, yukarıda da değinildiği üzere, iktisadi ve sosyal bir takım gerekçelere dayanmaktadır.

Bir ülke bakımından hangi coğrafi rejimin daha iyi sonuç vereceğinin tespiti belirli bir takım ampirik deneyler yapılmasıyla mümkün olabilecektir. Böyle bir çalışma sonunda, belirli bazı sektörler bağlamında bazı istisnaların kabul edilmesi gerektiği sonucu çıkabilecektir. Ayrıca, yapılacak ampirik çalışmada, belli sektörler dışarıda bırakılacak olursa, çalışma tüm sektörleri kapsayacak şekilde olmazsa, belirlenen genel bir tüketilme rejimi tercihi, yararlı bir sonuç veremeyebilecektir.

AB örneği incelendiğinde, AB Komisyonu'nun tüketilme rejimi belirlemeden önce, rejim tercihinin AB iç pazarına etkileri konusunda NERA²⁰⁹ adı verilen bir araştırma yaptırıldığı görülmektedir. NERA araştırmasında, ayakkabı ve deri mamuller arasında paralel ithalatı teşvik eden önemli bir fiyat farklılığı bulunduğu, kozmetikte paralel ithalatın yoğun olacağı, içecek sektöründe taşıma maliyetleri nedeniyle paralel ithalatın ekonomik olmadığı gibi bazı sonuçlara varılmıştır. Ayrıca sanayicilerle ve çeşitli piyasa aktörleri ile görüşülmüştür²¹⁰. Böyle bir yöntem Türkiye'de de izlenmeli; ekonomik yönden en faydalı tüketilme rejimi belirlenmelidir.

Korumacı bir tüketilme ilkesi yoğunlaşmış sektörlerde, tüketici refahını azaltma riski bulunurken; liberal bir tüketilme ilkesi, özellikle rekabetin yoğun yaşandığı sektörler bakımından bedavacılık sorununu gündeme getirebilmektedir²¹¹.

Gelişmekte olan ülkelerden biri sayılan Türkiye'de, uluslararası tüketilme rejiminin kabul edilmesi gerektiğini savunan görüşe göre, Türkiye'nin teknoloji ithal eden bir ülke konumunda olduğu göz önünde bulundurularak seçim yapılmalıdır²¹². Bu görüşe göre, Türkiye üretim değil, tüketim ağırlıklı bir ülkedir. Bu nedenle

²⁰⁹ National Academic Research Associates, AB Komisyonun bağımsız ekonomist ve hukukçulardan oluşan araştırma kurumu

²¹⁰ PINAR, Hamdi: Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2004, s. 98

²¹¹ TEKDEMİR, s. 28

²¹² TEKDEMİR, s. 28

serbest ticaret tüketicilerin daha lehine sonuçlar verebileceğinden serbest ticaretin en rahat uygulama alanı bulduğu uluslararası tüketilme rejimi daha iyi sonuç verecektir.

Kanaatimizce, ülkemiz Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bakımından paralel ithalatın, ekonomik gelişme hızını yavaşlatmak; cari açığı, enflasyonu ve işsizliği arttırmak gibi riskleri bulunmaktadır. Ayrıca, uluslararası tüketilme rejiminin kabulü, Türkiye'yi açık bir pazar haline getirecek, üretimden çok tüketim odaklı bir ekonomiyi körükleyecektir. Üretmeyen, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinden uzak, dışa bağımlı bir ülke uzun vadede ekonominin hem arz hem talep ayağını oluşturanlar bakımından olumsuz sonuçlar doğurabilecektir. Tüm bu nedenlerle, ülkesellik rejiminin kabulünün ülke menfaatlerimize daha uygun olduğu inancını taşımaktayız.

D. HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİNİN HUKUKİ SONUCU PARALEL İTHALAT KAVRAMI

1. GENEL OLARAK PARALEL İTHALAT KAVRAMI

Paralel ithalat, bir ülkede daha ucuza edinilen malların, piyasasında aynı malın daha pahalıya satıldığı ülkeye, satma amacı ile ithal edilmesi olarak tanımlanmaktadır²¹³. Patent hukuku anlamında paralel ithalat, patent korumasına sahip bir ürünün, patent korumasına sahip olduğu ve ilk kez yasal olarak piyasaya sunulduğu bir ülkeden, yasal yollarla alınıp, herhangi bir izin almaksızın, hakkın korunduğu ve piyasasında aynı ürünlerin bulunduğu bir başka ülke pazarına sokulmasıdır²¹⁴.

Paralel ithalat, serbest ticaret anlayışının bir sonucudur. İşletmelerin satış ve pazarlama politikaları sonucu pazar çeşitlendirmeleri yapmaları ve buna bağlı olarak fiyat farklılaştırma stratejileri izlemeleri sonucu oluşmuştur. Fiyat farklılıklarının

²¹³ ARIKAN, s. 7

²¹⁴ ASLAN, s. 93

başlıca iki nedeni, sınai hak sahibinin yeni girdiği veya pazar payını arttırmayı hedeflediği piyasada tutunmak ya da üretim faktörlerinin fiyatlarının farklı olmasıdır. Bir diğer temel neden döviz kurlarındaki dalgalanmalardır. Ayrıca gelişmiş ülkelerdeki dağıtım ağının daha az rekabetçi oluşu, tanınırlığı arttırmak için yapılan reklam masraflarının yüksekliği gibi nedenleri de bulunmaktadır²¹⁵. Fiyat farklılıklarının diğer nedenleri, fiyat teorisindeki arz, talep ve maliyet unsurlarının yanı sıra lisansörlerin pazarda yer edinmek için yaptıkları maliyet stratejisi ve sürümden kazanma hedefi ile hareket etmeleri olarak sıralanabilmektedir²¹⁶.

Paralel ithalatın amacı, aynı nitelikteki ürünlerin değişik ülke pazarlarında farklı fiyatlarla satımının gerçekleştirilmesidir. Farklı pazarlarda, farklı fiyatlarla piyasaya sürülen ürünlerin ucuza satılan ülkelere alınarak pahalıya satıldığı ülkelere ithal edip kar elde etmek hedeflenmektedir.

Üreticiler, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde çalışan işçilerin özlük hakları yeterince güçlü olmadığından; işgücü maliyetleri düşük olduğundan, bu ülkelerde üretim yapmayı tercih etmektedirler. Paralel ithalat yapanların, dış piyasada ürünü alırken ödediği bedel, nakliye masrafları, ithalat nedeniyle ödenen vergi, resim, harç ve sair giderler ile kar payının toplamı ile oluşan iç piyasaya sunum bedeli, patent hakkı sahibi tarafından iç piyasada uygulanan bedelden düşük olduğunda paralel ithalat rasyonel kabul edilmektedir.

Paralel ithalat için, ithalat ülkesinde, hak sahibinin rızası ile yasal yollardan piyasaya sunulmuş ürünlerin bulunması ve üçüncü bir kişi tarafından aynı korumaya sahip orijinal ürünlerin yurt dışından yurda ithali gerekmektedir²¹⁷. Dolayısıyla paralel ithalat durumunda iki ülke bulunmaktadır. İlk ülke patentli ürünlerin satın alındığı, diğer bir ifadeyle ihracat ülkesi; ikinci ülke ise birinci ülkeden satın alınan ürünlerin ithal edildiği ülke, diğer bir ifadeyle ithalat ülkesidir. Paralel ithalat, ihracatçı ülkeden ithalatçı ülkeye yapılmaktadır. Bu iki ülkede de patent koruması kazanılmış ve patentli ürünler patent hakkı sahibince veya izni ile üçüncü kişilerce piyasaya sunulmuş durumdadır.

²¹⁵ CORNISH, W. R.: Free Movement Of Goods Pharmaceuticals, Medicine, Biotechnology And European Law, Edited by E. Richard Goldbelg, J. Lonbay, Cambridge University Press, London, 2000, s. 16 vd., <http://assets.cambridge.org/0521792495/sample/0521792495WS.PDF> (E. T.: 20.10.2015)

²¹⁶ TEKDEMİR, s. 8; ASLAN, Adem: Hakların Tükenmesi, s. 52

²¹⁷ ASLAN, s. 51

Bir ülkede piyasaya sürülmüş ürünlerin paralel ithalat yoluyla başka ülkelere ithalatının yapılabilmesi için, ithalatçı ülkede bu ürünler üzerindeki patent hakkının tüketilmiş olması gerekmektedir. Paralel ithalat yolu ile ithal edilen malların patent hakkının tüketilip tüketilmediğinin tespiti, ithalatçı ülkede geçerli olan coğrafi tüketilme rejimine bağlıdır. İhracatçı ülke tarafından uygulanan coğrafi tüketilme rejiminin ise hiçbir etkisi bulunmamaktadır.

Paralel ithalata konu ürünler üzerindeki patent hakkı tüketilmemişse bu ürünlerin ithal ülkesine sokulmasına, patent hakkı sahibi engel olabilecektir.

Hakkın tüketilip tüketilmediği uygulanan coğrafi tüketilme rejimine göre belirlenmektedir. İthalatçı ülkede ülkesel tüketilme rejimi geçerli ise paralel ithalatı yapılan ürünler, daha önce o ülke piyasasına sunulmamış; patent hakkı tüketilmemiş olduğu için, patent hakkı sahibi, paralel ithalata engel olabilecektir. İthalat ülkesinde uluslararası tüketilme rejimi geçerli ise paralel ithalatı yapılan ürünler, daha önce o ülke piyasasına sunulup sunulmaması önemli olmaksızın; dünyanın herhangi bir yerinde yapılan piyasaya sunum ile birlikte patent hakkı tüketilmiş olacağı için patent hakkı sahibi, paralel ithalata engel olamayacaktır.

2. PARALEL İTHALAT İLE BENZER DİĞER KAVRAMLAR

2.1. TEKRAR İTHALAT

Patent hukuku anlamında tekrar ithalat, diğer ismi ile geri ithalat, bir ülkede piyasaya sunulmuş olan ürünlerin, patent sahibi tarafından veya onun izni ile üçüncü kişice ihraç edilmesinden sonra, yine patent hakkı sahibi veya üçüncü kişi tarafından yeniden aynı ülkeye, diğer bir ifade ile daha önce piyasaya sunulduğu yere, ithal edilmesidir²¹⁸.

²¹⁸ KAYHAN, s.54; PINAR, Oğuzman'a Armağan, s. 899-900 Her ne kadar açıklamalar markalı ürünler bakımından yapılmışsa da patent korumasına sahip ürünler bakımından da geçerli olacaktır; YILDIZ, s. 587; ARKAN, Marka Hakkının Tüketilmesi, s. 203; ASLAN, Adem, Hakların Tükenmesi, s. 56

Tekrar ithalat durumunda iki ülke ve iki ayrı ithalat işlemi bulunmaktadır. Birinci ülke hem patentli ürünlerin satın alındığı ülke hem ikinci ülkeye yapılan ihracatın gerçekleştiği ülke hem de ikinci ülkeden ithalatın yapıldığı ülkedir. Diğer bir ifadeyle, birinci ülke, ilk ithalat işlemindeki ihracatçı; ikinci ithalat, yani tekrar ithalat işlemindeki ihracatçı ülkedir. İkinci ülke ise birinci ithalat işleminde ithalatçı, tekrar ithalat işleminde ise ihracatçı ülke konumundadır.

İki ülkede de patent koruması kazanılmış ve patentli ürünler patent hakkı sahibi veya izni ile üçüncü kişilerce piyasaya sunulmuş durumdadır. Örneğin, patent korumasına sahip bir ürün Türkiye'den Fransa'ya ihraç edilmiş ve sonra aynı ürün Fransa'dan Türkiye'ye ithal edilmiş ise, bu duruma tekrar ithalat denmektedir. Bu örnekte Türkiye hem ihracat ülkesi hem de tekrar ithalat ülkesi konumundadır.

Tekrar ithalat, gerek ülkesel gerek bölgesel gerek uluslararası coğrafi tüketilme rejimlerinde engellenememektedir. Dolayısıyla ülkeler ister ülkesel ister bölgesel ister uluslararası coğrafi tüketilme rejimini seçmiş olsunlar, tüm bu hallerde tekrar ithalat, patent hakkı sahibi tarafından engellenemeyecektir. Çünkü tekrar ithalat durumunda, ilgili ürünler piyasaya sunulmuş ve dolayısıyla bu ürünler bakımından patent hakkı tüketilmiş durumdadır.

2.2. GRİ İTHALAT

Gri ithalat olarak ifade edilen kavram, patent sahibinin Türkiye'de piyasaya sunduğu ürünler ile başka ülke veya ülkelerde piyasaya sunduğu ürünler arasında az ya da çok farklılık taşımasıdır²¹⁹. Ürünlerin farklı ülkelerde farklı teknik özelliklerle piyasaya sunulmaları durumunda, bu ülkelerden birinden satın alınan ürünün diğer ülkeye ithali gri ithalat olarak nitelendirilmektedir²²⁰. Paralel ithalatta ürünler, aynı nitelikte; gri ithalat da ise farklı niteliktedirler. Gri ithalata örnek olarak, aynı marka

²¹⁹ KAYHAN, s. 52; ASLAN, İ. Yılmaz: Fikri Mülkiyet Hakları Kullanılarak Paralel İthalatın Önlenmesi: Hakkın Tükenmesi İlkesi, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, Y. 1, S. 4, Ekim-Aralık 2004, Özel Dosya Küreselleşme ve Fikri Sınai Haklar, s. 99-117, s. 100 (Paralel İthalat)

²²⁰ ASLAN, (Paralel İthalat), s. 56

ve model araçların Türkiye’de sağdan İngiltere’de soldan direksiyonlu olması verilebilir.

Ürünler aynı olmadığı için, hak sahibi gerek ülkesel gerek bölgesel gerek uluslararası coğrafi tüketilme rejimlerinde gri ithalatı, hakkın tüketilmediğinden bahisle, gri ithalatı engelleyebilecektir.

Aşağıdaki tabloda seçilen coğrafi tüketilme rejimlerine göre paralel ithalat, gri ithalat ve tekrar ithalatın, patent hakkı sahibi tarafından patent hakkının tüketilmediği iddiasıyla engellenmesinin mümkün olup olmadığı görülmektedir. Buna göre ülkesel ve bölgesel coğrafi tüketilme rejiminde paralel ithalat engellenebilmekte, tekrar ithalat engellenememekte; uluslararası coğrafi tüketilme rejiminde ise ne paralel ithalata ne de tekrar ithalata engel olunabilmektedir. Tüm coğrafi rejimlerde gri ithalat hak sahiplerince engellenebilmektedir.

	Ülkesel Coğrafi Tüketilme Rejimi	Bölgesel Coğrafi Tüketilme Rejimi	Uluslararası Coğrafi Tüketilme Rejimi
Paralel İthalat	Engellenebilir	Engellenebilir	Engellenemez
Tekrar İthalat	Engellenemez	Engellenemez	Engellenemez
Gri İthalat	Engellenemez	Engellenemez	Engellenemez

Çizelge 2: Coğrafi Tüketilme Rejimi İlkelerinin Hukuki Sonuçları

E. HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE SERBEST TİCARET ARASINDAKİ İLİŞKİ

Fikri ve sınai hak sahipleri, hak sahibi oldukları ürünler üzerinde azami korumayı hedeflerken; bu malları satın alan kişiler, mallardan diledikleri şekilde

yararlanmayı amaçlamaktadırlar. Fikri ve sınai hakların sahibine tanıdığı ilgili ürünlerin üretilmesi ve satışının yapılması konusundaki koruma, malların serbest dolaşımını, serbest ticaretin gereklerinin yerine getirilmesini ve bundan, toplumun bir menfaat elde etmesini bir oranda engellemektedir²²¹. Karşılıklı çıkar çatışmaları nedeniyle, serbest ticaret ile fikri mülkiyetin korunması; kamu yararı ile kişisel kullanım özgürlüğü arasında denge temin etmek amacıyla hakların tüketilmesi ilkesi ortaya çıkmıştır. Bu ilkeye göre, fikri ve sınai hak sahibi, malını ilk defa piyasaya sunma konusunda tekel hakkına sahip olmakla beraber malın piyasada dolaşımını kontrol etme yetkisine sahip değildir.

Hakkın tüketilmesi ilkesi ile fikri ve sınai haklara verilen koruma sınırlandırılarak gerek üreticiler gerek tüketiciler bakımından yararlı olacak bir durum yaratılmakta; hem bireysel hem kollektif fayda sağlanmaktadır. İlke sayesinde; malların serbest dolaşımı ve serbest ticaret güvenceye alınmaya çalışılmakta; malların serbest dolaşımı korunmakta, serbest ticaretin önünde oluşabilecek engeller ortadan kaldırılmakta, ticareti sınırlandıracak durumların oluşmasına karşı bir önlem yaratılmaktadır.

Devletler, kabul ettikleri coğrafi tüketilme rejimleri çerçevesinde, hakkın tüketilmesi ilkesini dar ya da geniş olarak uygulamakta ve bu uygulamalar serbest ticarete uygun veya serbest ticareti sınırlayan şekillerde ortaya çıkmaktadır. Uluslararası düzeyde serbest ticaret ve rekabetin sağlanması, malların bağımsız devlet sınırlarına serbestçe girmesi ile mümkündür. Hakkın tüketilmesi ilkesini dar uygulayan devletlerin çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. Buna göre, paralel ithalata konu ürünler arz-talep-fiyat etkileşimleri doğrultusunda, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere düşük fiyatlandırmaya uğramakta ve bu nedenle bu ülkelere gelişmiş ülkelere paralel ithalat yolu açılmaktadır. Bu paralel ithalatlar sonucu, gelişmiş ülkelerdeki arz-talep oranı etkilenecek ve buna bağlı olarak ürünlerde fiyat artışı olacaktır. Nihayetinde bu durum, küresel ekonomide, üreticilerin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere düşük fiyatlandırma yapma politikalarının değişmesine neden olacak ve bu ülkelerin aleyhine etkiler doğacaktır.

²²¹ OKUTAN, Gül: Exhaustion of Intellectual Property Rights, A Non-Tariff Barrier to International Trade, Annalise de la Faculte de Droit, İstanbul, 1996, s. 110

Gerçekten de üreticiler, pazarlama stratejilerini farklılaştırarak pazarları bölme ve farklı fiyatlandırma yolu ile kar maksimizasyonu sağlama hedefindedirler. Böylelikle yatırımlarından ve yenileşimci (inovatif) çalışmalarından da geri dönüş sağlamakta; fiyat kalite dengesini korumaya çalışmaktadırlar. Pazarı bölme ve farklı fiyat uygulama stratejisi akılcı olmadığı takdirde bu durumdan gerek üreticiler gerekse tüketiciler zarar görebileceklerdir. Hakkın tüketilmesi ilkesini bölgesel coğrafi tüketilme rejimi çerçevesinde dar uygulayan AB'ni örnek olarak alırsak, Çin gibi düşük maliyetle üretim yapılan ve üretilen bu ürünlerin düşük fiyatlandırma ile piyasaya sürüldüğü ülkelerden AB ülkelerine, hakkın tüketilmediğinden bahisle paralel ithalatın engellenmesi durumunda, AB pazarında ürünler daha yüksek fiyatlandırmalara uğrayacaktır. Bu durum başta tüketiciler olmak üzere üreticiler bakımından da olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Anlaşılacağı üzere hakkın tüketilmesi ilkesinin dar veya geniş olarak uygulanmasının nedeni hukuki olmaktan çok ekonomik ve sosyal gerekçelere dayanmaktadır.

AB'nin 89/104 sayılı Topluluk Marka Uyumlaştırma Yönergesi'nin hazırlıkları sırasında Komisyon'un hazırladığı ilk raporda²²², uluslararası tüketilme rejiminin kabulü önerilmiş; daha sonra Ekonomik ve Sosyal Komite'nin Birlik dışı ülkelerle yapılan ticareti, Birlik üreticilerinin fikri ve sınai haklarına olası etkileri değerlendirerek verdiği görüş doğrultusunda AB bakımından bölgesel tüketilme rejimi kabul edilmiştir. Her ne kadar hakkın tüketilmesi ilkesinin geniş yorumlanması ile uluslararası tüketilme rejiminin kabulü uluslararası ticareti ve rekabeti destekliyorsa da, pazarları bölme imkanı vermediği için gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde düşük fiyat politikaları uygulanmasını engelleyeceğinden, o ülkelerdeki tüketiciler bakımından olumsuz etkiler yaratacaktır.

F. REKABETİN KORUNMASI HUKUKU BAĞLAMINDA HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ

Rekabetin korunması hukuku, rekabetin korunmasına ilişkin hukuk kurallarından oluşan bir hukuk disiplini olarak tanımlanmakta ve rekabeti

²²² 25.11.1980 tarihli Avrupa Topluluğu Komisyon Raporu

destekleyerek tüketici refahını korumayı amaçlamaktadır²²³. Esas itibariyle piyasa aktörlerinin üretimden tüketime kadar gerçekleşen tüm operasyonel sürece ilişkin davranış kodlarını belirleyen bir hukuk disiplini²²⁴. Mal ve hizmetler açısından piyasaları etkilemeye ve rekabeti kısıtlamaya yönelik teşebbüsler arası antlaşma ve kararlar ile pazardaki hakim durumun kötüye kullanılması ve tekelleşmeye yol açacak veya rekabeti bozacak şekilde yoğunlaşmaların önlenmesine ilişkin düzenleyici ve yasaklayıcı hukuki düzenlemelerin tümüne, rekabet hukuku denilmektedir.

Rekabetin korunması hukukunun konusunu iktisadi faaliyetler oluşturur. İktisadi faaliyetler, genel olarak, insanların türlü ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla: mal ve hizmetlerin üretimi, tedariki, dağıtımı, dolaşımı, bölüşümü ve tüketimi için yapılan iş, işlem ve eylemlerdir. Sağlıklı bir rekabet ortamı, üretimin verimliliğini artırırken, kaynak kullanımına ve maliyetleri azaltıcı önlemlerin yaratılmasına; kaliteli mal/hizmet üretimine; teknolojik yenilikler ve gelişmelerin ortaya çıkarılmasına; böylelikle gerek tüketiciler, gerekse tüm toplum için fayda sağlanmasına hizmet etmektedir.

Bugün ülkemizde geçerli olan ekonomik sistem piyasa veya diğer adıyla pazar ekonomisidir. Piyasa ekonomisi, ekonomik kararların merkezi bir otoriteye bağlı olarak değil, piyasanın kendi iç dinamikleri ile alındığı bir ekonomik düzeni ifade eder. Piyasa ekonomisinin işlevsel ve işler olabilmesi, sağlıklı bir rekabet ortamına bağlıdır. Piyasa ekonomilerinde rekabet; kar, ciro, pazar payı gibi iktisadi hedeflere ulaşabilmek amacıyla ekonomi aktörleri arasında geçen bir yarış, bir mücadele süreci anlamındadır. Rekabetçi bir ekonominin yaratılması ve sürdürülebilmesi, hukuki alt yapının oluşturulması ile mümkün hale gelmektedir.

Sanayi devrimi sonrasında sanayileşmenin artması ile ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Sherman Kanunu kabul edilmiş; daha sonra diğer batı ülkelerinde de, rekabet hukuku kapsamına giren düzenlemeler oluşturulmuştur. Avrupa Birliği'nde Rekabet Hukuku, Avrupa Birliği'ni kuran antlaşma olarak nitelendirilen 1957 tarihli Roma Antlaşması'nın 81. ve 82. maddeleri ile

²²³ MAHER, İmelde: Rekabet Hukuku ve Fikri Mülkiyet Hakları: Biçimselliğin Evrimi, çeviren: Gülgün ANIK, FMR YIL:3 C:3 2003/1, s. 133-159, s. 145

²²⁴ ATEŞ, Mustafa: Rekabet Hukukunun Özel Hukukla İlişkisi, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Eylül 2013, Cilt 29, Sayı 3, Doç. Dr. Nurkut İnan'a Armağan, s. 85-107, s. 86

düzenlenmiştir. 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Roma Antlaşması, “Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma” olarak yeniden adlandırılmıştır. Bu yeni antlaşma ile Roma Antlaşması’nın 81. ve 82. maddeleri, sırasıyla 101. ve 102. maddeler olarak yeniden numaralandırılmıştır.

101. madde, üye ülkeler arasındaki ticarete örtülü kısıtlama getirilmemesi veya keyfi ayrımcılık yapılmaması bakımından firma içi antlaşmalar yapılmasını yasaklamakta; 102. madde ise pazarı bölmek amacıyla hakim durumun kötüye kullanılmasını engellemektedir. Bu iki madde, Antlaşma’nın 36. maddesindeki, fikri mülkiyet haklarının kullanılması yoluyla üye ülkeler arasındaki ticarete örtülü kısıtlama getirilmesi ve keyfi ayrımcılık yapılması yasağına dair hükümlerle birlikte, hakkın tüketildiği itirazlarında kullanılmaktadır²²⁵.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 167. maddesine göre: “Devlet, para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemelerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır, piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler”. Bu hükme göre, rekabetin korunmasının sağlanması, devletin anayasal bir görevidir. Bu bağlamda devlet, tekelleşme ve kartelleşmeyi önleyici tedbirler almakla görevlidir. Yalnızca paralel ithalatın veya tekrar ithalatın varlığı haksız rekabet olarak tanımlanırsa, kartelleşmeye yol açma riski gerçekleşecektir.

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında imzalanan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca, oluşturulacak Gümrük Birliği’nin en önemli unsuru, tarafların rekabet politikalarının ve rekabet hukuklarının birbirleri ile uyumlulaştırılmasıdır. Anayasa ve Gümrük Birliği kararının getirdiği zorunluluk dolayısıyla, 7 Aralık 1994 tarihinde, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RKHK) kabul edilmiştir. Rekabet Kanunu’nun amacı, rekabet sınırlandırılmalarını ve hakim durumun kötüye kullanılmasını engelleyerek ve bunun sağlanması için gerekli denetimleri yaparak rekabetin korunmasıdır.

Rekabetin korunması hukuku, sınai hakkın sağladığı mutlak hakkın piyasada tekel durumu yaratıp serbest piyasayı engelleme ihtimalini bertaraf etmeye çalışmaktadır. Patent hakları, yenilikçi düşüncüyü ödüllendirerek yenilik ve gelişmeleri teşvik etmekte; rekabet hukuku ise: piyasaya giriş ve çıkışlardaki suni

²²⁵ ADEM, Hakların Tükenmesi, s. 61

engelleri kaldırarak, piyasa koşullarını dengelemeyi; etkin ve verimli bir piyasa yapısı sağlayarak, toplumsal refahı arttırmayı amaçlamaktadır.

Sınai haklar, araştırma ve geliştirme süreçlerinin sonucunda elde edilen değerlere ilişkin ödüllendirici işlevdedirler. Ürünlerin daha kaliteli, daha fonksiyonel, daha düşük maliyetli olması gibi amaçları olan rekabetçi bir çaba içermektedir. Bu çabalar sonucu yaratılan yenilik ve gelişmelerin teşvik edilmesi, rekabetçi ortamın beslenmesini sağlayacaktır. İlgili haklar yeterince korunmadığı takdirde, sürdürülebilir yenilik ve yaratıcılık teşvik edilemeyecektir²²⁶. Bu hakların gereğinden fazla korunması ise, hak sahiplerinin piyasada tekel elde edip, piyasaya giriş engelleri yaratmasına neden olabilecektir.

Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasında imzalanan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca, oluşturulacak Gümrük Birliği'nin en önemli unsuru, tarafların rekabet politikalarının ve rekabet hukuklarının birbirleri ile uyumlulaştırılmasıdır. Anayasa ve Gümrük Birliği kararının getirdiği zorunluluk dolayısıyla, 7 Aralık 1994 tarihinde, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun (RKHK) kabul edilmiştir. Rekabet Kanunu'nun amacı, rekabet sınırlandırılmalarını ve hakim durumun kötüye kullanılmasını engelleyerek ve bunun sağlanması için gerekli denetimleri yaparak rekabetin korunmasıdır.

Sınai hak sahiplerinin tekel haklarına dayanarak liberal ekonomilerin temel kurallarından olan malların serbest dolaşımı ile dürüst ve serbest rekabet kurallarını ihlal etmeleri olasılığı bulunmaktadır²²⁷. Sınai hakların kullanım yöntemleri rekabeti bozucu, engelleyici veya kısıtlayıcı olduğu takdirde müdahale edilmelidir²²⁸.

²²⁶ Örneğin patent sistemi bir yandan buluşun tamamıyla açıklanması karşılığında buluş sahibine sınırlı bir tekel gücü kazandırmakta ve bu yönü ile teknolojinin geliştirilip yaygınlaştırılmasına hizmet etmekte; diğer yandan yaratılan yenilik ortamı ile de toplumsal refahı arttırmaktadır. Çabalar karşılık bulmadığı takdirde, bu tür yatırımlar azalacak ve bu durumdan nihai olarak tüm toplum olumsuz olarak etkilenecektir.

²²⁷ ADEM, Hakların Tükenmesi, s. 60

²²⁸ Fikri ve sınai haklar aracılığıyla rekabet ihlallerine örnek olarak: paralel ithalatın haksız yere engellenmesi; aşırı fiyatlandırma yapılması; ek ürün şartı getirilmesi; haksız yere lisans vermeyi reddetme; lisans sözleşmelerine aşırı yüksek lisans bedeli talebi; rekabete aykırı lisans antlaşması hükümleri konulması gibi durumlar sayılabilmektedir. Bkz. GÜÇER, Sülün: Rekabet Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Çerçevesinde Sınai Mülkiyet Hakları, Ankara, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, 2005, s. 65 - 98; Paralel ithalatın haksız yere engellenmesi durumunda, rekabet hukukunda hakkın tüketilmesi ilkesi uygulama alanı bularak çözüm sunmaktadır. Paralel ithalat konusunda 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da doğrudan bir düzenleme bulunmamasıyla birlikte, 4 (d) ve 6 (a) maddeleri, rakip teşebbüslerin piyasaya girişinin engellenmesini ve faaliyetlerinin zorlaştırılmasını amaçlayan eylemleri yasaklamıştır. Bu noktada, paralel ithalatın

Bireysel menfaati ön planda tutan fikri ve sınai haklar ile genel menfaati ön planda tutan rekabet hukuku arasında hakkın tüketilmesi ilkesi denge görevi işlevindedir. Hakkın tüketilmesi ilkesi sayesinde patent hakkı sahiplerinin malların serbest dolaşımını ve piyasaya girişleri patent haklarına dayanarak engellemeleri önlenmektedir.

G. HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE HAKSIZ REKABET İLİŞKİSİ

Haksız rekabet hem ticari alanda hem ticaretin dışında görülebilmektedir²²⁹. Patent hukuku bağlamında, Türk Ticaret Kanunu'nda (TTK) düzenlenen ticari haksız rekabet halleri ortaya çıkabilmektedir. TTK'ya göre, haksız rekabet hukuku, rekabetin kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla tacirlerin uyması gereken kuralları belirlemektedir²³⁰. Ekonomik rekabetin hukuka aykırı yapılması haksız rekabet olarak tanımlanmaktadır²³¹.

engellenmesinin de bu sonuçları doğuracağından bahisle, paralel ithalat konusu da RKKH kapsamında da değerlendirilmektedir. Kanun'un 4 (d) maddesine göre, rakip teşebbüslerin faaliyetlerinin zorlaştırılması, kısıtlanması veya piyasada faaliyet gösteren teşebbüslerin boykot ya da diğer davranışlarla piyasa dışına çıkartılması yahut piyasaya yeni gireceklerin engellenmesi, teşebbüslerin uyumlu eylem içinde olduklarına karine teşkil eder. 6 (a) maddesine göre ise, ticari faaliyet alanına başka bir teşebbüsün girmesine doğrudan veya dolaylı olarak engel olunması ya da rakiplerin piyasadaki faaliyetlerinin zorlaştırılmasını amaçlayan eylemler, piyasadaki hakim durumun kötüye kullanılması olarak sayılır.

²²⁹ Ticari olmayan haksız rekabet halleri Türk Borçlar Kanunu'nun 57 vd. maddelerinde düzenlenmektedir.

²³⁰ İNAN, Nurkut: Rekabet Hukukunun Diğer Disiplinlerle İlişkisi, Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları I, Ankara, Ekim 1999, s. 10

²³¹ GÜNEŞ, İlhami: Uygulamada Fikri Mülkiyet Hakları ve Haksız Rekabet Davaları, (Haksız Rekabet), Seçkin Yayıncılık, Eylül 2009, s. 19; Rekabetin korunması hukuku ile haksız rekabet hukuku arasındaki sınır ve ilişkinin de belirlenmesi gerekmektedir. Her iki hukuk dalı da rekabet ile ilgilidir. Bu ilişki bakımından iki görüş bulunmaktadır. Bir görüşe göre iki hukuk dalı benzer konuları düzenlemekte; ancak amaçları ve sonuçları bakımından ayrılmaktadır. Rekabetin korunması hukuku piyasada rekabetin var olmasını amaçlamaktadır. Haksız rekabet hem ticari alanda hem ticaretin dışında görülebilmektedir. Bkz. İNAN, (Rekabet Hukuku), s. 10; Haksız rekabet hukuku rakiplerin menfaatlerini, rekabetin korunması hukuku ise kamu menfaatini, serbest rekabet düzenini korumaktadır. Bkz. AŞÇIOĞLU, ÖZ, Gamze: Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması, Ankara 2000, s. 19, www.rekabet.gov.tr (E. T.: 12.05.2016); Bu ilk görüşü savunanlar, bazı durumlarda iki hukuk dalının çatıştığını; pek çok haksız rekabet halinin aynı zamanda rekabetin korunması hukukuna aykırı olabileceğini ifade etmektedir. Bkz. ERDEM, Ercüment: Rekabet Hukuku ve Haksız Rekabet İlişkisi, Prof. Dr. Ömer Teoman'a Armağan, İstanbul 2002, s. 395; İNAN, s. 14; Diğer görüşe göre ise, haksız rekabet sadece rakipler arasındaki ilişki bakımından değil; kamunun ekonomik düzenini koruyan geniş anlamı ile değerlendirilmelidir. Her iki hukuk bakımından amaç birliği var olup; rekabetin korunması amaçlanmaktadır. Bkz. ARKAN, Sabih: Haksız Rekabet ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Hükümleri Arasındaki İlişki, Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, (Turgut Kalpsüz'e Armağan), Ankara 2003, s. 10 vd.

Haksız rekabet düzenlemelerinin amacı, hakkın aldatıcı hareket ve diğer araçlarla dürüstlük kurallarına aykırı şekilde kötüye kullanımını engellemektir²³². TTK anlamında haksız rekabetten söz edilebilmesi için rekabetin konusu ekonomik olmalıdır²³³. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 54 vd. maddelerinde haksız rekabet düzenlenmiş ve haksız rekabet halleri²³⁴ sayılmıştır.

Fikri ve sınai hak sahipleri, ürünlere yaptıkları harcamalar ve tanıtımı öne sürerek haksız rekabet hükümlerinden de yararlanabilmektedirler²³⁵. Haksız rekabet kuralları, fikri mülkiyet haklarını kümülatif biçimde, onlarla bağlantılı şekilde korur²³⁶. Hakkın tüketilmesi ilkesinin hukuki sonucu olan paralel ithalatı önlemek için haksız rekabet davaları açılabilir²³⁷. Haksız rekabetin varlığı zarar ve kusur koşullarından bağımsız olmakla beraber, tazminat sorumluluğu açısından bu koşulların oluşması gerekmektedir.

Paralel ithalat ve haksız rekabet ilişkisine genellikle tek satıcılık sözleşmeleri hakkında Yargıtay kararlarında değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilen, Yargıtay'ın Police²³⁸ ve Dexter²³⁹ kararlarında, ürünlerin piyasaya sunumu Türkiye'de gerçekleştirildikten sonra, gerek hak sahibi gerek tek satıcı tarafından paralel ithalata engel olunamayacağı; kural olarak tek satıcının üçüncü kişilere karşı haksız rekabet hükümlerini kullanarak paralel ithalata müdahale edemeyeceği ifade edilmiştir²⁴⁰. Doktrinde bir görüş²⁴¹ tek satıcı tarafından, haksız rekabete dayanılarak

²³² GÜNEŞ, s. 25

²³³ KARAHAN, Sami: Ticari İşletme Hukuku,

²³⁴ Haksız rekabet halleri: kötülemek; gerçeğe aykırı bilgi vermek; yanlış ve/veya yanıltıcı bilgi vermek-aldatıcı reklamlar; paye, diploma veya ödül almış gibi davranmak ve doğru olmayan meslek adları ve sembolleri kullanmak; yanıltıcı duruma yol açmak; başkalarının yardımcılarını görevlerini kötüye kullanmaya sevk etmek ve onları kandırmak suretiyle işletmenin sırlarını ele geçirmektir.

²³⁵ ARIKAN, (Paralel İthalat), s. 14

²³⁶ GÜNEŞ, s. 31

²³⁷ ASLAN, Yılmaz, s. 101,102; GÜN, Mehmet / ÖZTÜRK, Pınar / AKAN, Melike: Marka Hakkının Tükenmesi ve Paralel İthalata Genel Bir Bakış, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi, Y. 1, S. 2, s. 424 – 452, s. 448

²³⁸ Yargıtay 11. HD. 12.03.1999 tarih 1998/7996 E. 1999/2009 K. Sayılı Karar

²³⁹ Yargıtay 11. HD. 14.06.1999 tarih 1999/3243 E. 1999/5170 K. Sayılı Karar

²⁴⁰ Rekabet Kurumu tarafından verilen Police kararı da paralel yöndedir. Bkz. 00-44/472-257 sayı ve 06.11.2000 tarihli Rekabet Kurumu kararına göre, marka sahibi, malın piyasaya sunulmasından sonra, değiştirilerek veya kötüleştirilerek ticari kullanımı halinde 556 sayılı KHK ve TTK'nın haksız rekabet hükümleri ile durumu engelleyebilecek; ancak 4054 sayılı Kanun uyarınca paralel ithalata müdahale edemeyecektir.

²⁴¹ PINAR, s. 868

paralel ithalatın engellenemeyeceği görüşünü paylaşırken; diğer bir görüş²⁴² ise üçüncü kişilerin tek satıcı hakları ile bağdaşmayan davranışlarda bulunmasının haksız rekabet oluşturacağını belirtmektedir.

H. PATENT DIŞINDAKİ DİĞER SINAİ HAKLARDA HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ

1. MARKA HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

Marka, bir teşebbüsün mal ve hizmetlerini diğer teşebbüsün mal ve hizmetlerinden ayırt etmeye yarayan işaretlerdir. Marka, sahibine inhisari yararlanma ve tasarruf etme şeklinde olumlu yekiler yanında, bunların korunmasını sağlayan yasaklama yetkisi de bahşeder²⁴³. Marka hakkı mutlak bir hak olup herkese karşı ileri sürülebilir.

Marka hakkının tüketilmesi ilkesi, 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK (556 sayılı KHK) ile düzenlenmiştir²⁴⁴.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, “Marka tescilinden doğan hakların tüketilmesi” şeklindeki başlık marka hakkının tamamen tüketilmekte olduğu şeklinde bir izlenim yaratmaya açık, tartışmalı bir ifadedir. Oysa tüketilme ilkesi ile marka hakkı tamamen tüketilmemekte; sadece ilgili mallarla ilişkili el değiştirmelere marka hakkına dayanarak müdahale etmek mümkün olmamaktadır. Örneğin, marka hakkına

²⁴² TEOMAN, Ömer: Tek Satıcılık Sözleşmesinin Üçüncü Kişiler Tarafından İhlali Durumunda Haksız Rekabet Kurallarının Uygulanma Olanığı, 30 Yıl Ticaret Hukuku, Tüm Makalelerim, C. I-II, İstanbul 2000-2001, s. 199, 200

²⁴³ KAYA, s. 34

²⁴⁴ İlke, 556 sayılı KHK'nın “Markanın Koruma Kapsamı” başlıklı 3. bölümünün son maddesi olan 13. maddesinde “Marka Tescilinden Doğan Hakların Tüketilmesi” başlığı ile düzenlenmiştir.

Maddeye göre:

“Tescilli bir markanın tescil kapsamındaki mal üzerine konularak, marka sahibi tarafından veya onun izni ile Türkiye’de piyasaya sunulmasından sonra, mallarla ilgili fiiller marka tescilinden doğan hakkın kapsamı dışında kalır.

Marka sahibinin, birinci fıkra hükmüne girmesine rağmen, malın piyasaya sunulmasından sonra, üçüncü kişiler tarafından değiştirilerek veya kötüleştirilerek ticari amaçlı kullanmalarını önleme yetkisi vardır.”

tecavüz durumu olursa, marka hakkı sahibi 556 sayılı KHK'nın 61. vd. maddeleri uyarınca haklarını kullanabilme imkanını kaybetmemektedir.

Marka hakkının tüketilmesi için, öncelikle 556 sayılı KHK. madde 6 anlamında tescilli bir markanın bulunması ve tescilli markanın tescil kapsamındaki mallar üzerine konulması; markayı taşıyan malların piyasaya sunumunun Türkiye içinde gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Markayı taşıyan mallar yurtdışında piyasaya sunulmuşsa, Türkiye bakımından marka hakkının tüketildiği söylenemez. Bu durumda yabancı bir ülkeden Türkiye'ye yapılacak ithalata marka hakkı sahibi engel olabilecektir. Markalı malların Türkiye'de piyasaya sunulmasından sonra marka hakkı sahibi bu malları yurtdışına satarsa bunların üçüncü kişilerce satın alınıp Türkiye'ye ithaline engel olamayacaktır.

“Türkiye’de piyasaya sunulma” kavramının niteliği, düzenlemenin emredici olup olmadığı konularında doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, markalı malların Türkiye’de piyasaya sunulmasından sonra marka hakkı sahibinin bu malları yurt dışına satması veya üretmesi durumunda paralel ithalata engel olamayacaktır²⁴⁵. Diğer bir görüşe göre, yukarıda ifade olunan görüş, ülkesel tüketilme ilkesinin kabulü halinde doğru olmayacaktır ve 13. madde tüketilme ile ilgili asgari bir ölçüt getirmektedir²⁴⁶. Buna göre, Türk hukukunda düzenlemelerin lafzi yorumlanması neticesinde ülkesel tüketilme ilkesinin kabulünün gerektiği; ancak öğretinin ve Yargıtay’ın bu konuda görüşünün tam olarak belli olmadığı belirtilmektedir. Mevzuattaki düzenlemelerin, amaçsal yorumlanmasıyla, emredici değil; asgari bir düzey olarak kabul edilmesi durumunda uluslararası tüketilme ilkesinin tercih edilmesinin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Başka bir görüş ise, düzenlemenin emredici olduğunu; Yargıtay’ın uluslararası tüketilme ilkesini kabul ediliyormuş gibi paralel ithalata izin veren kararının²⁴⁷ tartışılması gerektiğini; ülkesel tüketilme dışında bir ilkenin benimsenmesi konusunda hakimın takdir yetkisi olmadığını; Yargıtay’ın paralel ithalata izin vermesinin yasaya aykırı (contra legem) yorum niteliğinde olduğunu belirtmektedir²⁴⁸.

²⁴⁵ ARKAN, Sabih: Marka Hakkının Tüketilmesi, Ali BOZER’e Armağan, 1999, s. 197-208, s. 203

²⁴⁶ PINAR, Oğuzman’a Armağan, s. 897

²⁴⁷ Yargıtay 11. HD, 14.06.1999 E:1999/3243 K:1999/5170; Yargıtay 11. HD, 13.03.1999 E:1999/7996 K:1999/2099

²⁴⁸ KAYHAN, Fahrettin: Türk Marka Hukuku Açısından Paralel İthalat ve Marka Hakkının Tükenmesi, FMR C:1 S:1, 52-70, s. 70

Marka hakkı sahibi veya onun izni ile üçüncü kişi tarafından markayı taşıyan malların piyasaya sunulmasından sonra marka hakkı sahibi, marka hakkına dayanarak o malların, el değiştirmesini engelleyememektedir. Marka hakkının tüketilmesi konusunda, maddede açıkça Türkiye’de piyasaya sunulma şartı aranmaktadır. Dolayısıyla ülkesel tüketilme sisteminin benimsendiği görülmektedir. Marka hakkı sahibi, markalı mallarını Türkiye Cumhuriyet sınırları içinde piyasaya sunduktan sonra bu mallara dair marka hakkı tüketilecek ve bu mallarla ilgili piyasa hareketlerine, marka hakkı sahibince müdahale etme imkanı kalmayacaktır.

Yargıtay tarafından karışık bir anlayış geliştirilmiştir. Yargıtay, markalı ürünlerin Türkiye’de piyasaya sunulup sunulmaması durumları için ayrı tutum izlemektedir. Buna göre markalı ürünler ilk olarak Türkiye Cumhuriyeti’nde piyasaya sunulmamış ise marka hakkının tüketilmediği sonucuna varılmaktadır. Ancak markalı ürünler bir kez Türkiye Cumhuriyeti’nde piyasaya sunuldu ise, sadece bu mallar değil; yurt dışında piyasaya sunulan tüm markalı ürünler bakımından marka hakkının tüketildiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla Yargıtay ilk durum olan henüz yurt içinde piyasaya sunulmama durumunda ülkesellik ilkesine göre; diğer durum olan yurt içinde bir kısım mallar bakımından piyasaya sunum gerçekleşmişse, yurt içinde piyasaya sunulmayan mallar için de sonuç doğuracak şekilde uluslararası tüketilme ilkesini kabul ediyor görülmektedir²⁴⁹.

Sınai Mülkiyetin Korunması Hakkında Kanun Tasarı Taslağında, markalar bakımından; yürürlükteki düzenlemede olduğu gibi ülkesellik ilkesi kabul edilmiştir.

2. ENDÜSTRİYEL TASARIM HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

Tasarım, bir ürünün tamamı veya bir parçasının, özellikle ürünü kendisi ve/veya süslemesinin çizgileri, hatları, renkleri, biçimi, yüzey yapısı ve/veya malzemesinin belirli özelliklerden meydana gelen görünümüdür²⁵⁰. Öğretide

²⁴⁹ Yargıtay 11. H.D. 14.6.1999, 1999/3243 K; ilgili kararlar çalışmamızın, “Patent Hakkının Tüketilmesi İlkesi” bölümünde doktrindeki görüşlerle birlikte incelenecektir.

²⁵⁰ BOZBEL, s. 605; TEKİNALP, s. 610; 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, madde 3 (a)

görünümün salt biçime indirgenemeyeceği, tanımdaki görünüm kavramının tasarımın sadece görme duyusuyla algılanabildiği izlenimi verdiğini; ancak ürünün dış görünüm özelliklerine katkı veren ve insan duyuları ile algılanabilen esneklik gibi unsurların da tasarımın belirlenmesinde etkili olacağı; bir tasarımı algılamada insanın görme duyusunun yanında dokunma duyusunun da işlevi olabileceği, dolayısıyla görünüm kavramının insan duyularıyla algılanabilen ifadesiyle ele alındığında tasarımın işitme, dokunma gibi diğer duyularla da algılanabilmesi halinde tescil edilebileceği ileri sürülmektedir²⁵¹.

Tescilli tasarımların kullanılması hak ve yetkisi münhasıran tasarım hakkı sahibindedir. Tasarım hakkı, tasarım üzerindeki ve tasarımdan doğan inhisari yetkilerle donatılmış mutlak bir haktır. 554 sayılı KHK'nın 17. maddesine göre, tasarımın kullanılması hak ve yetkileri münhasıran tasarım hakkı sahibindedir. Üçüncü kişiler, tasarım hakkı sahibinin izni olmadan koruma kapsamındaki ürünü üretmez, piyasaya sunamaz, satamaz, sözleşme yapmak için icapta bulunamaz, ithal edemez, ticari amaçla kullanamaz veya bu amaçlarla elde bulunduramaz²⁵².

Tasarım hakkı sahibine tasarım koruması ile tanınan tekel hakkının amacı, tasarım gerçekleşirken harcanan emeğin karşılığı olarak hak sahibinin ödüllendirilmesidir. Tasarım hakkı sahibi tasarımını iktisadi olarak değerlendirmeye başladığı anda bu amaç gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu nedenle, tasarım hakkı sahibi, üzerinde tasarım hakkı bulunan ürünleri bir defa satınca, kural olarak sonraki satışlara da müdahale edememektedir²⁵³.

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (554 sayılı KHK) madde 24'te, tasarımlar bakımından hakkın tüketilmesi ilkesi düzenlenmiştir. "Hakkın Tüketilmesi Durumu" başlıklı maddede: "Tasarlanan veya bu tasarımın uygulandığı ürünün tasarım hakkı sahibi tarafından veya onun onayı ile Türkiye'de piyasaya sürülmesinden sonra, bu ürünle ilgili fiiller tasarım hakkının dışında kalır." ifadesi yer almaktadır.

²⁵¹ SULUK, Cahit: Topluluk ve Türk Hukukunda Görünmeyen Tasarımlar, İÜHFİM 2002/1-2, s. 205

²⁵² 554 sayılı KHK'nın 22. maddesi, onarım amaçlı kullanım hali istisnai şekilde düzenlenerek; tasarım koruması altında bulunan bileşik bir ürünün parçası olan ve görünümü bu bileşik ürüne bağlı olan yedek parçalarda, onarım amaçlı imalatın belli şartlar altında üçüncü kişilerce üç yıl sonra yapılabileceği düzenlenmektedir. Onarım amaçlı yedek parçaların paralel ithalatı, sadece ürünün Türkiye'de piyasaya sunulmasından itibaren üç yıl ile sınırlıdır.

²⁵³ BOZBEL, s. 638

Hakkın tüketilmesi ilkesinin uygulanabilmesi için tasarlanan veya bu tasarımın uygulandığı ürün, hak sahibi tarafından veya onun izni ile üçüncü kişi tarafından Türkiye’de piyasaya sunulmuş olmalıdır. Tasarımlı ürünlerin sadece üretilmesi ve depolanması hakkın tüketilmesine yol açmamaktadır²⁵⁴. Tescilli bir tasarımın üzerine somutlaştığı ürünün ilk satışı sonrasında ürünün iç piyasada tekrar satışı, kiralanması gibi fiillere endüstriyel tasarım hakkı sahibi tarafından engel olunamayacaktır.

3. YENİ BİTKİ ÇEŞİTLERİNE İLİŞKİN ISLAHÇI HAKLARININ TÜKETİLMESİ

Islahçı yeni bitki çeşitlerini ıslah eden veya bulan kişidir²⁵⁵. Islahçı hakkı, korunan bitki çeşidi ile ilgili olarak üretmek, çoğaltmak veya çoğaltıma hazırlamak, satışa arz etmek, satmak veya diğer şekillerde piyasaya sunmak, ihraç etmek, ithal etmek, depolamak haklarını ve koruma altındaki bir çeşide ilişkin çoğaltım materyalinin izinsiz kullanımını sonucunda sağlanan hasat edilmiş materyali kapsamaktadır²⁵⁶.

5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun’un “Islahçı Hakkının Tüketilmesi” başlıklı 31. maddesi uyarınca, korunan bir çeşide veya koruma altındaki bir çeşidin kendisinin esas itibarıyla türetilmiş bir çeşit olmaması kaydıyla, bu çeşitten esas itibarıyla türetilen çeşitlere; korunan bir çeşitten farklı olmayan çeşitlere; üretilmeleri için her defasında bir çeşidin kullanımını gerektiren çeşitlere ait materyal veya bu materyalden elde edilen materyal, yurt içinde ıslahçı tarafından veya onun rızasıyla satılmış veya diğer bir şekilde pazarlanmış ise ıslahçı hakkı tüketilir. Bu nitelikteki materyal veya ürünlerin konu olacağı sonraki tasarruflara karşı ıslahçı hakkı ileri sürülemez. Ancak, sonraki tasarruf, hak konusu çeşidin çoğaltılmasına imkân veren faaliyetlerden oluşmakta ise veya çeşidin ait olduğu cins ve türü koruma kapsamına almamış bir ülkeye, çeşidin

²⁵⁴ KAYA, s. 251-252

²⁵⁵ 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun madde 2

²⁵⁶ 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun m. 14 (1) ve (2)

çoğaltılmasına imkân verecek materyalin ihraç edilmesi faaliyetlerini içeriyorsa, her iki halde de ıslahçı hakkı ileri sürülebilir. Ancak, ihraç edilen materyalin nihaî tüketim amacıyla kullanılması halinde, ıslahçı hakkı tüketilmiş sayılır.

Islahçı hakkının tüketilmesi anlamında çeşide ait materyal kavramı; her türlü çoğaltım materyalini, bütün bitkiyi veya bitki kısımlarını kapsayan hasat edilmiş materyali ve hasat edilmiş materyalden doğrudan elde edilen her türlü ürünü kapsamaktadır.

Islahçı hakkı bakımından tüketilmeye konu olan, korunan çeşidin materyali veya bu materyalden doğrudan imal edilen üründür. Bu materyal, tüm bir bitki olabileceği gibi çoğaltım materyalleri de olabilmektedir. Buna karşılık çeşit üzerinde ıslahçı hakkının kendisinin tüketilmesi söz konusu değildir²⁵⁷. Hakkın tüketilmesi için materyalin satılmış olması ya da başka bir şekilde pazarlanmış olması gerekmektedir. Örneğin takas yoluyla materyal devredilmişse bu materyal üzerinde ıslahçı hakkı kullanılamayacaktır²⁵⁸.

Görüldüğü gibi, ıslahçı hakkı bakımından hakkın tüketilmesi ilkesi özellik arz etmektedir. Islahçı hakkında, hakkın konusunu teşkil eden bitki çeşidinin üzerinde somutlaştığı eşya çoğaltılma özelliğine sahip olabilir. Tüketilme ilkesinin istisnasız şekilde uygulanması ıslahçı hakkı sahibinin korunmaya değer menfaatini ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle, maddenin ilk fıkrasında ıslahçı hakkının tüketilme şartları belirlenmiş; ikinci fıkrada tüketilme ilkesinin istisnaları düzenlenmiş, son fıkrada ise tüketilme ilkesine konu olan eşyanın tanımı yapılmıştır.

Islahçı hakkının tüketilmesi ile patent hakkının tüketilmesi farklı özelliklere sahiptir. Patente korunan ürün ile ıslahçı hakkına konu olan bitki çeşidi arasındaki fark, patentli ürünün kendiliğinden çoğaltılma özelliği bulunmadığı halde, ıslahçı hakkının söz konusu olduğu bitki çeşitlerinde kendiliğinden çoğaltımın mümkün olmasıdır. Dolayısıyla ıslahçı hakkı konusu çeşidin çoğaltımına imkan veren faaliyetlerin gerçekleşmesi halinde ıslahçı haklarının tüketilmeyeceğinin belirtilmesi gerekmiştir²⁵⁹.

²⁵⁷ TÜYSÜZ, Mustafa: Fikri Mülkiyet Hakları Çerçevesinde Yeni Bitki Çeşitleri Üzerindeki Islahçı Hakkı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007, s. 210

²⁵⁸ TÜYSÜZ, s. 211

²⁵⁹ TÜYSÜZ, s. 212

Kanun, ülkesel tüketilme sistemini benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyet sınırları içinde satılan, pazarlanan veya satışına ve pazarlamasına izin verilen materyal üzerindeki ıslahçı hakkı tüketilecektir. Söz konusu materyalin daha sonra üçüncü kişiler tarafından satılması veya diğer şekillerde ticarete konu olması, ithal/ihraç edilmesi ve bu amaçlar için depolanması gibi fiiller, hak sahibinin inhisari yetkilerinin dışında kalmaktadır. Örneğin, bir portakal çeşidinin hasat edilmiş materyalleri yurt içinde piyasaya sürüldükten sonra ihraç edilir ve ihracat ülkesinde bu portakallardan portakal suyu üretilirse, bu portakal sularının ithalatına, ıslahçı hakkına dayanılarak engel olunamaz.

Kanun, ıslahçı hakkının konusunu teşkil eden materyalin çoğaltılabilme özelliği nedeniyle ıslahçı hakkının tüketilmesi ilkesine bir takım sınırlamalar getirmiştir. Buna göre, öncelikle, sonraki tasarruf, hak konusu çeşidin çoğaltılmasına imkan veren faaliyetlerden oluşuyorsa, ıslahçı hakkı tüketilmemektedir. Örneğin, çeşidin çoğaltım materyalini satın alan kişi, ıslahçı hakkı sahibinin izni olmadıkça, bu materyali çoğaltım materyali olarak kullanıp çoğaltım yapamayacaktır. Kanuna göre, çeşidin ait olduğu cins ve türü koruma kapsamına almamış bir ülkeye, çeşidin çoğaltılmasına imkan verecek materyalin ihraç edilmesi halinde de ıslahçı hakkının tüketilmesi söz konusu olmayacaktır. Son olarak, kanunda, ıslahçı hakkına koruma tanımayan ülkeye yapılan ihracatın hakkın tüketilmesine neden olmaması kuralına bir istisna tanınmıştır. Buna göre, ıslahçı hakkının korunmadığı ülkeye yapılan ihracata konu materyal, nihai tüketim amacıyla kullanılıyorsa ıslahçı hakkı tüketilmiş sayılacaktır²⁶⁰.

4. ENTEGRE DEVRE TOPOĞRAFYALARINDA HAKKIN TUKETİLMESİ İLKESİ

22.04.2004 tarihli 5147 sayılı Entegre Devre Topoğrafyalarının Korunması Hakkında Kanun'da hakkın tüketilmesi ilkesi ile ilgili diğer sınıai haklardan farklı bir

²⁶⁰ Tekrar ticari faaliyete konu yapılmama hali, maddenin 2. fıkrasında belirtilen düzenleme

düzenlemeye yer verilmiştir. “Entegre Devre Topoğrafyası²⁶¹ Hak Sahibinin Yetkileri” başlıklı 11. maddenin 1. Fıkrasının b bendinde, korunan bir entegre devre topoğrafyasının, korunan entegre devre topoğrafyasını içeren bir entegre devrenin ya da yasal olmayan bir biçimde çoğaltılmış entegre devre topoğrafyasını içeren ürünün ithali, satışı veya ticarî amaçlı dağıtılması entegre devre topoğrafyası hak sahibinin yetkileri içinde sayılmıştır.

Kanunun 12. maddesinin c bendinde, korunan entegre devre topoğrafyasının veya bu entegre devre topoğrafyasını üzerinde bulunduran entegre devrenin, hak sahibi tarafından veya onun onayı ile yurt içinde veya yurt dışında piyasaya sürülmesinden sonra, söz konusu entegre devre topoğrafyası veya entegre devrenin ithalinin, satımının veya ticari amaçla dağıtımının hak sahibi tarafından engellenemeyeceği belirtilmiştir. Kanunda, piyasaya sunma bakımından yurt içi ya da yurt dışı ayrımı yapılmamış; korunan entegre devre topoğrafyasının veya bu entegre devre topoğrafyasını içeren bir entegre devrenin hak sahibi tarafından veya onun izni ile piyasaya sürülmesinden sonra, söz konusu entegre devre topoğrafyası veya entegre devrenin ithali, satılması veya ticari amaçlı dağıtımı serbest bırakılmıştır.

Kanun, hakkın tüketilme ilkesi bakımından, uluslararası tüketilme sistemini benimsemiştir. Bu yönü ile diğer tüm sınai haklar için seçilen coğrafi tüketilme rejiminden farklı ve dikkat çekicidir.

²⁶¹ Entegre devre topoğrafyası da denmektedir. Bkz. TEKİNALP, s. 717 vd; ARIKAN, s. 43 vd.; Entegre devre topoğrafyası, Entegre Devre Topoğrafyası Kanunu'nun 2/b maddesinde, entegre devreyi oluşturan tabakaların üç boyutlu dizilimini gösteren, üretim amacıyla hazırlanmış ve herhangi bir formatta sabitlenmiş görüntüler dizisi olup, her görüntü entegre devrenin üretiminin herhangi bir aşamasındaki yüzeyinin tamamının veya bir kısmının görünümü şeklinde tanımlanmaktadır. ABD'de entegre devreler buluş olarak kabul edilmekte ve patent tescili ile korunmaktadır. Bkz. TEKİNALP, s. 718

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ

A. GENEL OLARAK

Patent hakkı sahibi, patent hakkından en yüksek seviyede yararlanmak için, patentle korunan ürününü²⁶², değişik piyasalara farklı fiyatlar ve pazarlama yöntemleri ile piyasaya sunmak²⁶³; patentle korunan ürünlerin yeniden satışına ve dağıtımına müdahale edebilmek istemektedir²⁶⁴. Patent hakkı sahipleri, gereğinden fazla bir koruma beklentisinde olabilmektedirler.

Patent hakkı sahibine hukuk düzeni tarafından bahşedilen tekel hakkı ve bu hakkın kullanımının sınırı, gerek doktrinde gerek uygulamada tartışılmıştır. Patent hakkının, sınırsız bir korumaya sahip olması, patent hakkı sahiplerinin, patentle korunan ürünlerinin piyasaya sunulmasından sonraki el değiştirmelerini de kontrol altına almalarına neden olabilecektir. Böyle bir durumda, rekabet aşırı derecede kısıtlanacak; malların serbest dolaşımı ilkesi uygulanamaz hale gelebilecektir. Patentle korunan ürünün üretimi, pazarlanması, dağıtımı konusunda mutlak bir yetki, hak sahibine pazarı keyfi olarak bölme; pazara giriş engeli yaratma gibi olasılıklara da neden olabilecektir. Hakkın tüketilmesi ilkesinin geliştirilme nedeni de, esasen böyle bir durumun oluşmasını önlemektir.

Patentle korunan ürünlerin, patent hakkı sahibince veya izni ile daha ucuza satıldığı piyasalardan alınıp; aynı patent korumasına sahip ürünlerin daha yüksek

²⁶² Çalışmada, patent hakkının tüketilmesine konu olan, gerek ürün patentleri gerek usul patentleri ile doğrudan doğruya üretilen ürünler, gerekse usul patentinin üzerinde cisimleştiği ürünleri ifade etmek üzere “patentle korunan ürün” ifadesi kullanılmıştır. Bu kavram, tüketilme ilkesinin uygulandığı ürünü belirtmektedir.

²⁶³ 551 sayılı KHK’da, patent haklarının tüketilmesi ilkesi ile ilgili 76. maddede, piyasaya sunma kavramı yerine, ilk satış kavramı kullanılmıştır. İlk satış kavramı, Anglo Sakson Hukukunda; piyasaya sunma kavramı ise Kıta Avrupası Hukuk Sisteminde kullanılmaktadır. 01.08.2000 tarihinde açıklanan Topluluk Patent Tüzüğü Tasarısı’nın toplulukta tüketilme ilkesini düzenleyen 10. maddesinde, ilk satıştan değil; piyasaya sunmadan bahsedilmektedir. Bkz. Proposal for a Council Regulation on the Community Patent; Çalışmamızda piyasaya sunma kavramını kullanacağız.

²⁶⁴ TEKİNALP / TEKİNALP, s. 648

fiyatla satıldığı başka piyasalara sokulmak istenmesi halinde, bu durum, patent hakkına dayanılarak engellenmeye çalışılmaktadır. Bu noktada, patent hakkının tüketilmesi ilkesi devreye girmektedir²⁶⁵. Patent hakkının tüketilmesi ilkesi gereği, patent hakkı sahibi, patentle korunan ürünleri, bir defa piyasaya sunduktan sonra; bu ürünlerin üçüncü kişilerce ticari işlemlere konu yapılmasına, patent hakkına dayanarak engel olamamaktadır.

Hakkın tüketilmesi ilkesi sayesinde, patent hakkı sahibinin tekel hakkı ile üçüncü kişilerin serbest ticaret yapma hakkı ve malların serbest dolaşımı ilkesi arasında denge işlevi yaratılmıştır. Patent hakkının tüketilmesi ilkesi ile patent hakkı sahibi, patentle korunan ürünlerin piyasaya sunulmasından sonraki ticari süreçlere müdahale edememekte; piyasadaki diğer alım satım hareketlerine müdahale edememektedir. Ancak ilke, patent hakkının tümüyle kaybedilmesi veya sona ermesi sonucunu da doğurmamaktadır. Tüketilmeye konu olan, sadece, patentle korunan ürünlerin piyasaya sunulanları ile sınırlıdır²⁶⁶. Tüketilme ilkesi sonucunda, patent sahibi, patente ilişkin haklarını tümüyle kaybetmemekte; sadece, piyasaya sunduğu ürünlerin yeniden ticaretine ilişkin haklarını kaybetmektedir²⁶⁷. Tüketilme ilkesi, ürünlerin piyasadaki hareketlerine patent hakkı sahibince müdahale edilememesine yol açar. Patent hakkı sahibinin, inhisari nitelikteki diğer hakları mevcudiyetini korumaya devam etmektedir.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesi ile bir yandan, patent hakkı sahibinin yeniliğe ve tekniğin bilinen durumunun geliştirilmesine dair katkıları gözetilerek patentle korunan ürünü ilk olarak piyasaya sunma hakkı ve onun izni olmadan başkalarının bu haktan yararlanmasını engelleme yetkisi korunmakta; diğer yandan, serbest ticaret kuralları ve kişisel kullanım özgürlüğünün gereği olarak bu ürünleri satın alanların sonraki tasarruflarına müdahale edememesi sağlanmaktadır²⁶⁸. Gerçekten de patent hakkının tüketilmesi ilkesi olmasaydı, patent hakkı sahibi, patentle korunan ürünlerin piyasadaki her hareketine müdahale edebilecekti ve bu durum, tekelleşmeye yol açabilecekti.

²⁶⁵ ASLAN, s. 44

²⁶⁶ ARIKAN, Ayşe Saadet: Fikri ve Sınai Hakların Tükenmesi ve Rekabet Hukuku, s. 756 Yazar, patentle korunan ürün yerine, mal kavramını kullanmaktadır.

²⁶⁷ EKDİ, Barış: Avrupa Birliği'nde İlaçların Yeniden Paketlenmesi ve Paralel İthalatı Açısından Sınırlar, Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi, Y. 9, C. 9, S. 2, s. 78, (s. 77-108)

²⁶⁸ ASLAN, s. 45

Patentle korunan ürünlerin, patent hakkı sahibince satılması ile alıcının ürünün mülkiyetini kazandığı; bu nedenle, bundan sonraki el değiştirmelere, patent hakkı sahibince müdahalede bulunulamayacağı ifade edilmektedir²⁶⁹. Ancak patent hakkı sahibi, patentle korunan ürünlerin, piyasadaki el değiştirmeler sırasında bir kötüleşirmeye veya değiştirilmeye konu olması durumunda, patent hakkına dayanarak bu tecavüzleri engelleyebilecektir.

Tüketilme ilkesinin uygulanabilmesi açısından, piyasaya sunma olarak nitelendirilen bir fiilin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Piyasaya sunma fiili bizzat patent hakkı sahibi tarafından gerçekleştirilebileceği gibi, izni ile üçüncü kişiler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesi, ürünler hakkında olup, buluşun kendisi ile ilgili değildir²⁷⁰. Buluş serbest hale gelmemektedir. Tüketilmeye konu olan patentli ürünler ile ilgili fiillerdir²⁷¹.

Özetle, patent hakkı sahibi, patentle korunan ürünleri, bir kez piyasaya sunduktan sonra; piyasaya sunduğu ürünlerle sınırlı olarak, ürünlerin daha sonraki el değiştirmelerine, patent hakkının tüketilmesi ilkesi gereğince, müdahale edememektedir.

B. PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİNİN KOŞULLARI

Patent hakkının tüketilmesi ilkesinin uygulanabilmesi için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Buna göre, öncelikle patent korumasına sahip olunması gerekmektedir. Patentle korunan ürün, tekrar ticari faaliyete konu olabilecek nitelik taşımalıdır. Söz konusu ürün, piyasaya sunulmuş olmalıdır. Bu bağlamda, ürünün piyasaya sunumu bizzat patent sahibince veya onun izninin olması koşuluyla üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilmelidir. Piyasaya sunum, piyasaya sunulan yer bakımından seçilen coğrafi rejime göre değerlendirilmektedir. Son olarak, patent hakkının tüketilmesi ancak tüm bu koşulları sağlayan somut ürünlerle sınırlı olarak

²⁶⁹ KARAHAN / SULUK / SARAÇ / NAL, (Suluk/Nal) s. 11

²⁷⁰ TEKİNALP, s. 552

²⁷¹ TEKİNALP, s. 552

sonuç doğurmaktadır; tüketilmenin konusunu piyasaya sunulan ürünler oluşturmaktadır.

1. PATENT HAKKININ VARLIĞI

Patent hakkının tüketilmesi için ön koşul bir patent hakkının varlığıdır. Patent hakkının kazanılması bakımından farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, hakkın kazanılması bakımından tescil gereklidir. Bu görüşe göre, buluş üzerindeki hak, buluş gerçekleştiği anda doğmamaktadır. Hakkın üçüncü kişilerin yararlanmasını önleyici olumsuz etkisi ancak tescil ile oluşmaktadır. Tescil, hakkın doğumunun şart unsuru olan şekli bir muameledir²⁷². İkinci görüşe göre, tescil belirleyici olmayıp bildirici niteliktedir. Buluşa patent almak amacıyla başvurulmasından sonra, patentin tescili, hakkı bildiren tescil işlemidir. Patent hakkı, buluş hakkının devamı niteliğindedir. Buluş hakkının konusu MK m. 24, TBK m. 49, TTK m. 54 gibi genel hükümlerle korunabilmekte; üçüncü kişilerin tecavüzleri önlenebilmektedir²⁷³. Üçüncü bir görüşe göre ise, hakkın doğumu tescil ile değil; patent belgesinin verilmesi ile gerçekleşmektedir²⁷⁴. Patent hakkı, patent belgesi denilen ve buluşu kullanma konusunda patent sahibine inhisari yetkiler veren idari işlemle doğmaktadır. Patent verilmesi, buluş bakımından açıklayıcı; patent hakkı yönünden kurucu etkidedir²⁷⁵.

551 sayılı KHK'nın 92. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, patent hakkı, usulüne uygun şekilde patent siciline kayıt edilmedikçe üçüncü kişilere karşı ileri sürülemez. Bir hukuki durumu, hak olarak nitelendirebilmek için gereken iki şart olan, yararlanma ve tasarruf etme yetkisi, tescil işlemine kadar bulunmamaktadır²⁷⁶. Patent hakkından yararlanma ve tasarruf yetkisi ancak patent tescili ile

²⁷² EREL, s. 9; ÖZDEMİR, s. 578; AYİTER, s. 88; Bu görüşe yakın diğer bir görüşe göre, patent hakkı tescil ile doğmaktadır ve hakkın üçüncü kişilere ileri sürülebilmesi tescil ile başlar. Bkz. HIRSCH, s. 104

²⁷³ ORTAN, s. 87

²⁷⁴ KAYA, s. 174-175; SARAÇ, Tahir: Patentten Doğan Hakka Tecavüz ve Hakkın Korunması, Ankara, 2003, s. 32; TEKİNALP, s. 542 Tekinalp, patent verilmesine ilişkin TPE kararının patent bülteninde yayımlanmasıyla kazanılacağını belirtmektedir.

²⁷⁵ TEKİNALP, s. 542

²⁷⁶ SAYHAN, İsmet: Patent Haklarının Kazanılması Bakımından Tescilin Etkisi, FMR Cilt:5, 2005/2, s. 117 – 148, s. 144

doğmaktadır²⁷⁷. Patent hakkının tüketilmesi ilkesinin uygulanabilmesi bakımından da öncelikli koşul, tescil edilmiş ve üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilir bir patent hakkının varlığı koşuludur. Tescil edilmemiş buluşlar bakımından hakkın tüketilmesi ilkesi uygulama alanı bulamayacaktır.

KHK'nın 92. maddesinin 3. fıkrasında üçüncü kişilerin iyiniyet iddiaları ile ilgili bir ifadeye yer verilmeyişi; tescilin etkisinin iyiniyet iddialarına dönük değil; hakkın doğumu ile ilgili olduğuna işaret etmektedir²⁷⁸.

Patent hakkı, herkese karşı ileri sürülebilecek mutlak bir hak şeklinde belirlemekte ve bu yetki, hakkın kullanımı ile hak konusu ürünün, ithalatı, ihracatı üzerinde mutlak söz sahibi olmak şeklinde ortaya çıkmaktadır²⁷⁹.

Hakkın tüketilmesi ilkesinin uygulama alanı bulabilmesi için tescil edilmiş bir patentin varlığı gerekmektedir. Tescil bakımından ülkesellik ilkesi geçerlidir. Dolayısıyla Türkiye açısından, patent, Türkiye'de tescil edilmedikçe koruma elde edilemeyecek veya hakkın tüketilmesi ilkesine konu olabilecek bir patentin varlığı da söz konusu olmayacaktır.

2. ÜRÜNÜN TEKRAR TİCARİ FAALİYETE KONU OLABİLECEK NİTELİK TAŞIMASI

Patent hakkının tüketilmesi ilkesi, ticaret ile doğrudan ilişkili bir ilkedir. Esasen, ilkenin kabul edilmesinin temel amacı, serbest ticaretin korunmasıdır. Patentle korunan ürün, üçüncü kişilerce satın alınıp tekrar ticari faaliyete konu edilmelidir.

Bu durum, doktrinde, tedavülü ve ticari faaliyete tekrar konu edilmesi mümkün olmayan usul patenti üzerindeki hakkın tüketilmesinin de mümkün olmayacağı; ancak patent konusu usulün kullanılması ile üretilen ürünler bakımından

²⁷⁷ Patent verilmesi kararı ve patent fasikülü, o ana kadar resmi bir belgede ifadesini bulmamış olan buluşun, patent verilmesi kararı ve patent belgesi ile tanımlanmasından ibarettir. Bkz. SAYHAN, s. 145

²⁷⁸ SAYHAN, s. 144

²⁷⁹ ARIKAN, s. 14

patent hakkının tüketilmesinin mümkün olduğu şeklinde açıklanmaktadır²⁸⁰. 551 sayılı KHK'nın 76. maddesinde "... *patentli ürünlerle ilgili fiiller...*" ifadesinin kullanılma gerekçesinin de bu durum olduğu belirtilmektedir.

3. ÜRÜNLERİN PİYASAYA SUNULMASI

Patent hakkının tüketilmesi için, patentle korunan ürünlerin, patent hakkı sahibi tarafından veya onun izni ile üçüncü bir kişi tarafından piyasaya sunulması gerekmektedir.

Bu noktada, öncelikle, piyasaya sunma kavramı tanımlanmalıdır. Eğer bir davranış piyasaya sunma kavramı içinde değerlendirilebilecek ise bu durumda patent hakkı sahibinin inhisari nitelikteki mutlak hakkı tükenecek ve o ürünlerle ilgili sonraki tasarruflara karışması mümkün olmayacaktır. Tam tersi şekilde, patent hakkı sahibinin davranışı piyasaya sunma kavramı içinde değerlendirilmeyecek olursa, bu durumda patent hakkı sahibi, patent hakkına dayanarak ilgili ürünlerin sonraki satım, dağıtım ve pazarlamasına engel olabilecektir.

Patent hakkı sahibi tarafından veya onun izni ile patent korumasına sahip malların iradi olarak ticaret hayatına sokulması piyasaya sunma olarak ifade edilmektedir. Piyasaya sunma; satış, lisans verme, franchise sözleşmesi, tek satıcılık sözleşmesi gibi çeşitli şekillerde de ortaya çıkabilmektedir. Mülkiyeti muhafaza kaydıyla yapılmış satış piyasaya sunma olarak kabul edilir. Ancak malın mülkiyeti teminat verilmek üzere devredilmiş ve mal hala elde bulunduruluyorsa piyasaya sunma işlemi gerçekleşmemiş sayılır²⁸¹. Ürünün vitrine konarak teşhir edilmesi halinde piyasaya sunmanın gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgili iki görüş bulunmaktadır. Bir görüş, vitrinde sergilemeyi piyasaya sunma olarak kabul ederken²⁸²; diğer görüş, satış için sunmanın piyasaya sunma olarak

²⁸⁰ ASLAN, Hakkın Tükennesi, s. 196; KAYA, Patentten Doğan Haklar, s. 199; SARAÇ, s. 139

²⁸¹ PINAR, Hamdi: Oğuzman'a Armağan, s. 862

²⁸² ARKAN, S.: Bozer'e Armağan, s. 203

değerlendirilemeyeceğini; satış işleminin gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir²⁸³.

Piyasaya sunma kavramı bakımından değerlendirilmesi gereken bir diğer konu, piyasaya sunma fiilinin hangi coğrafi bölgede gerçekleştirildiği ile ilgilidir. Ülkesel tüketilme coğrafi rejiminin uygulandığı durumlarda piyasaya sunma fiili ilgili ülkede gerçekleşmiş olmalıdır. Piyasaya sunma, bu ülke dışındaki bir ülkede gerçekleştirilmiş ise, patent hakkı tüketilmemiş sayılacaktır. Bölgesel tüketilme rejimi bakımından piyasaya sunma ilgili bölgede gerçekleştirilmelidir. Bölge ülkeleri dışındaki piyasaya sunumlar, patent hakkının tüketilmesine yol açmayacaktır. Uluslararası tüketilme rejiminde ise, dünyanın herhangi bir yerinde, nerede olduğu önemli olmaksızın, piyasaya sunum koşulunun gerçekleştirilmesi yeterlidir. Piyasaya sunum nerede gerçekleşirse gerçekleşsin, patent hakkı tüketilmiş olacaktır.

Türk Hukuku bakımından, kabul edilen ülkesel coğrafi tüketilme rejimine göre, patent hakkının tüketilmesi için ürünlerin Türkiye sınırları içerisinde piyasaya sunulmuş olması gerekmektedir. Eğer piyasaya sunum Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında yapılmış ise, patent hakkı sahibinin patent hakkı tüketilmemiş sayılacaktır.

4. ÜRÜNÜN PİYASAYA SUNUMUNUN PATENT HAKKI SAHİBİNCE VEYA İZİNİ İLE YAPILMASI

Patent hakkının tüketilmesi için patentle korunan ürünlerin patent hakkı sahibi tarafından veya onun rızası ile üçüncü bir kişi tarafından piyasaya sunulması gerekmektedir. Patentle korunan ürünlerin, patent hakkı sahibinin rızası hilafına piyasaya sunumu durumunda, patent hakkı tüketilmemiş sayılacak ve patent hakkı sahibinin, patentle korunan ürünlerin ticari el değiştirmelerine müdahale imkanı bulunacaktır.

Piyasaya sunum bizzat patent hakkı sahibi tarafından gerçekleştirilebileceği gibi, rızası ile üçüncü kişiler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Rızanın varlığı,

²⁸³ Avrupa Birliği Adalet Divanı, Peak Holding Kararında, ürünün piyasaya sürülmüş sayılabilmesi için satışa sunmanın yeterli olmayıp, hakkın ancak satış ile tükeneyeceğini bildirmiştir. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62003CJ0016> (E. T.: 24.10.2015)

hak sahibi ile arasında hukuki ya da iktisadi ilişki bulunan bir şirket aracılığıyla gerçekleştirildiğinde, karine yoluyla kabul edilen bir durumdur. Lisans²⁸⁴, tek satıcılık²⁸⁵, franchise²⁸⁶ vb. sözleşmelerin varlığı halinde, patent hakkı, üçüncü kişi tarafından yapılan piyasaya sunum ile tüketilmektedir. Yavru şirketler aracılığıyla yapılan piyasaya sunumlar da hakkın tüketilmesine yol açmaktadır.

Zorunlu lisans durumuna ayrıca değinmekte yarar bulunmaktadır. Zorunlu lisans, patent sahibi veya yetkili kıldığı kişilerin teknik alanda yenilik getiren, kullanılmasında fayda olan, patent verilmiş bir buluşu kullanmamaları halinde veya sonraki tarihli patentin konusu önceki tarihli patent ile bağımlılık taşıyorsa ya da kamu yararı nedeniyle patent başvurusu veya patent konusu buluşun kullanımı gerekiyor ise patenti kullanmak isteyen kimseye, patent sahibi veya yetkili kıldığı kişilerin zorunlu olarak kullanma imkanı tanımalarını öngören bir sistem olarak tanımlanmaktadır²⁸⁷.

²⁸⁴ Lisans Sözleşmesi, kanunlarca veya genel hukuk normları ile korunan gayrimaddi hak ya da fiili tekel durumunun, buna sahip olan kimse tarafından ya da onun yetkilendirmesi ile üçüncü bir kişiye, kural olarak bedel karşılığında, üçüncü kişilerce kısmen ya da tamamen kullanılmasına izin veren, karşılıklı iki tarafa borç yükleyen ve sürekli edim doğuran bir sözleşmedir. Patent lisans sözleşmesi, konusu patent olan ve lisans verenin (lisansör) patentten doğan haklarının kullanım hakkını lisans alana (lisansiyeye) verdiği bir sözleşmedir. Bkz. ÖZDEMİR, Saibe Oktay: Sınai Haklara İlişkin Lisans Sözleşmeleri ve Rekabet Hukuku Düzenlemelerinin Lisans Sözleşmelerine Uygulanması, İstanbul, 2002, s. 9; ONGAN, Burak: Sınai Haklara İlişkin Lisans Sözleşmelerinde Tarafların Hukuki Durumu, Ankara, 2007, s. 17

²⁸⁵ Tek satıcılık sözleşmesi, yapımçı ile tek satıcı arasındaki hukuki ilişkileri düzenleyen çerçeve niteliğinde, sürekli öyle bir sözleşmedir ki, bununla yapımçı, mamullerinin tamamını veya bir kısmını belirli bir coğrafi bölgede inhisari olarak tek satıcıya gönderme ve buna karşılık tek satıcı da sözleşme konusu malları kendi adına ve hesabına satarak bu malların sürümünü arttırmak için faaliyette bulunma yükümlülüğünü üstlenir. Tek satıcılık sözleşmesi yasalarla düzenlenmemiş; doktrin ve mahkeme içtihatları ile tanımlanıp geliştirilmiştir. Tek satıcılık sözleşmesi, kanunda düzenlenmeyen, atipik bir sözleşmedir. Kendine özgü (sui generis) bir sözleşmedir. Bkz. YAVUZ, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Yenilenmiş 7. Baskı, 2012, Beta, s. 29; Aral, s. 52; İŞGÜZAR, Hasan, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989, s. 14; TANDOĞAN, Haluk:

Tek Satıcılık Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Aralık 1982, c. XI, sa. 4, s.1; ERDEM, Ercüment, Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı), Ünal Tekinalp'e Armağan, c. I, İstanbul 2003, s. 93 vd.; İNAN, Nurkut, Tek Satıcılık Sözleşmesi ve Üçüncü Kişiler, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Aralık 1993, C. XVII, S. 2, s. 57

²⁸⁶ Franchise sözleşmesi, franchise verenin, franchise alana üretim, işletme ve pazarlama sistemini oluşturan kendisine ait fikri ve sınai unsurlar üzerinde kullanma hakkı tanıyıp; kendine ait işletme organizasyonuna franchise alanı dahil ettiği; ticari faaliyetleri sırasında franchise vereni sürekli desteklediği; franchise alanın ise hem ücret ödemeyi hem de bu sisteme dahil mal ve hizmetlerin sürümünü kendi ad ve hesabına yapıp desteklemeyi taahhüt ettiği sürekli bir borç ilişkisi kuran, tam iki tarafa borç yükleyen, kanunda düzenlenmemiş çerçeve bir sözleşmedir. Bkz. GÜRZUMAR, Osman Berat: Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukukun Korunması, İstanbul, 1995, s. 7; KIRCA, : Franchise Sözleşmesi, Ankara, 1997

²⁸⁷ KAYA, Arslan: 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Getirilen Zorunlu Lisans Sistemi, (Zorunlu Lisans), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1996, LV, 4, s. 335 vd.

Zorunlu lisans, 551 sayılı KHK'nın "Zorunlu Lisans" başlıklı 7. kısımda, 99. madde vd. maddeleri ile düzenlenmektedir ve sadece patent hakkına ilişkin lisans sözleşmelerinde söz konusudur. 551 sayılı KHK'nın 99. maddesine göre: "*Zorunlu lisans, lisans verilmesi teklifinde bulunulmamış bir patent için ve aşağıda belirtilen şartlardan birinin mevcudiyeti halinde verilebilir:*

a - 96 ncı madde hükümlerine göre patent konusu buluşun kullanılmaması;

b - 79 uncu maddede belirtilen patent konularının bağımlılığının söz konusu olması;

c - 103 üncü maddede belirtilen kamu yararının söz konusu olması."

Zorunlu lisans sistemi ile irade ve sözleşme serbestisi ilkesinden ayrılmak suretiyle, patent hakkı sahibi ya da yetkili kıldığı üçüncü kişilerin, patent hakkından doğan inhisari yetkilerini toplum için üretime imkan vermeyecek biçimde kötüye kullanması engellenmek istenmiştir²⁸⁸.

Zorunlu lisans halinde patent hakkının tükenip tükenmediği konusunda ABAD, zorunlu lisans sisteminin patent hakkı sahibinin rızasını içermediği ve bu nedenle patent hakkının tüketilmeyeceği yönünde karar vermiştir²⁸⁹.

ABAD tarafından zorunlu lisans ile ilgili verilen Pharmon v Hoechst kararında²⁹⁰ belirtilen olayda, patent hakkı zorunlu lisans yolu ile üçüncü bir kişiye verilmektedir. Hoechst bir ilaç üreticisi olup, İngiltere'de ve Hollanda'da "frusemide" adlı ilacın patent sahibi firmadır. İngiltere'de, mahkeme, ilgili ilacın DDSA firmasına zorunlu lisans verilmesine hükmetmiştir. Zorunlu lisans sahibi DDSA firması, Hollanda'ya paralel ithalat yapmak amacıyla Pharmon şirketine ilaçları satmıştır. Hoechst tarafından dava açılmıştır. Ulusal mahkeme Pharmon'un patent hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Ulusal mahkeme, ayrıca, ön karar usulü²⁹¹ yolu ile ABAD'a başvurarak; bir üye ülkede patent sahibi olan kişinin, başka bir üye ülkede zorunlu lisans ile üretilen

²⁸⁸ KAYA, Zorunlu Lisans, s. 338

²⁸⁹ C – 19/84 Pharmon BV v Hoechst AG

²⁹⁰ C – 19/84 Pharmon BV v Hoechst AG

²⁹¹ Birlik hukukunun yeknesak şekilde uygulanması bakımından önemli işlevi olan ön karar usulü, aynı zamanda Birlik hukukuna özgü bazı hukuksal kavramları anlamlandırmada ve biçimlendirmede işleve sahiptir. Üye devlet mahkemesi, önünde çözüm bekleyen hukuksal uyuşmazlığın çözümüne etkisi olacak Avrupa Birliği hukukunu ilgilendiren bir yorum ya da geçerlilik sorunu ortaya çıktığında, ancak bu husus açıklığa kavuşturulduktan sonra nihai karar tesis edilebileceğinin

ürünlerin, patent koruması olan diğer ülkeye paralel ithalatını engelleyip engelleyemeyeceği sorusunu yöneltmiştir. Pharmon firması savunmasında, zorunlu lisans ile iradi lisans arasında bir fark bulunmadığını iddia etmiştir. İradi lisansla piyasaya sunma izninin patent sahibinin iradesinden kaynaklandığını; zorunlu lisansla ise bu iznin kamu otoritesince karşılandığı ifade edilmiştir. Hoechst ise iradi ve zorunlu lisansların farklı olduğunu, zorunlu lisansla patent sahibinin rızasının olmadığını vurgulamıştır. ABAD, patent sahibinin, zorunlu lisans durumunda, rızasının söz konusu olmaması nedeniyle hakkın tüketilmesinden bahsedilemeyeceği; bu nedenle, Hoechst firmasının İngiltere’de patent hakkının tüketilmiş olmadığını; dolayısıyla paralel ithalatı engelleme hakkı bulunduğu kararını vermiştir²⁹². ABAD kararında, zorunlu lisans ile iradeye dayalı lisansın birbirinden farklı olduğunu; zorunlu lisansla tarafların iradesinden çok kamu otoritesinin zorlamasının bulunduğu belirtilmiştir.

Ayrıca, iki lisans çeşidi bakımından amaç yönünden de farklar bulunduğu; bu bağlamda, zorunlu lisansla belirli ve özel bir amacın gerçekleşmesi için kamu otoritesince lisansın verildiği; ancak iradi lisansla amacın patent hakkının özünden yararlanmak olduğu vurgulanmıştır.

ABAD, zorunlu lisans halinde patent hakkı sahibinin rızasının bulunmadığını; patent hakkının tüketileceği kabul edilecek olursa, yenilikçi düşüncenin gelişiminin engelleneceğini belirtmiştir. Özetle, ABAD, zorunlu lisans durumunda patent hakkının tüketilmeyeceğine karar vermiştir.

Doktrinde de zorunlu lisans durumunda patent hakkının tüketilmeyeceği düşünülmektedir²⁹³. Zorunlu lisans durumunda, patent sahibinin rızası olmadığından, piyasaya izinli sunma şartı gerçekleşmemektedir. Bu nedenle, patent hakkı tüketilmemektedir ve paralel ithalat engellenebilmektedir.

anlaşılması üzerine, tarafların talebi veya ulusal mahkemenin kendiliğinden gerekli görmesi halinde, konuya ilişkin olarak ABAD’a başvurması ve ondan gelecek cevabı bekleyerek önündeki davayı ABAD’dan cevap gelinceye kadar ertelemesi biçimindeki ön karar süreci, medeni usul hukukundaki beklentici sorun müessesesine benzemektedir. Bkz. SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral: Avrupa Birliği / Avrupa Topluluğu Usul Hukukuna Giriş, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009, s. 131

²⁹² http://www.ippt.eu/files/1985/IPPT19850709_ECJ_Pharon.pdf (Erişim tarihi: 07.02.2016)

²⁹³ ASLAN, Adem, s. 199

5. TÜKETİLMENİN PİYASAYA SUNULAN ÜRÜNLERLE SINIRLI OLMASI

Hakkın tüketilmesi ilkesi, patentle korunan ürünler hakkında olup buluş ile ilgili değildir²⁹⁴. İlke, ticaret alanına çıkarılıp, piyasaya sunulan ürünlerin serbestçe tedavülünü sağlamaktadır; ancak buluş serbest hale gelmemektedir. İlkenin konusunu, patent hakkı sahibi tarafından veya izni ile piyasaya sunulan ürünler oluşturmaktadır.

ABAD tarafından verilen Sebago / Unic kararında, somut olarak rıza verilen ürünler olmamakla birlikte, hakkın tüketildiği ürünlerle aynı olan başka ürünlerin, AB sınırları içinde piyasaya sunulması durumunda; rıza verilmemiş ürünler bakımından, hakkın tüketilmiş sayılmayacağı vurgulanmıştır. Marka hakkının tüketilmesi ile ilgili karara konu olayda, Sebago'nun verildiği lisans ile El Salvador'da üretilen ürünler, Davalı GB Unit tarafından, AB'ye ithal edilmiştir. Sebago, ürünlerin AB'de satışına ilişkin bir lisans ya da iznin verilmediğini, böyle bir iznin her parti ürün için ayrı ayrı verilmesi gerektiğini, benzer başka bir parti için verilen iznin yeterli olmayacağını iddia etmiş; davalı ise lisans sözleşmesinde ihracatın yasaklanmadığını ve bu nedenle zımni bir iznin varlığının kabul edilmesi gerektiğini; ayrıca, aynı markayı taşıyan benzer ürünlerin davacının izni ile AB'ye ithal edildiğinin, dolayısıyla dava konusu ürünler bakımından da rızanın varlığının kabul edilmesi gerektiği savunmasında bulunmuştur.

ABAD, Sebago'nun belirli bir parti ürünün AB içinde pazarlanması için verdiği iznin; aynı veya benzer diğer bir parti ürün bakımından da geçerli olmayacağını belirtmiştir²⁹⁵.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesi sadece somut olarak piyasaya sunulan ürünlerle sınırlı olarak uygulanacaktır.

²⁹⁴ TEKİNALP, s. 552

²⁹⁵ Sebago Kararı, C-173/98, 01.07.1999,

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=44289&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1100039> (E. T.: 05.12.2015)

C. TÜRK HUKUKUNDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

1. TARİHSEL GELİŞİM

Ülkemizde patent haklarının korunmasını sağlayan ilk düzenleme olan 1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu'nda patent hakkının tüketilmesi ilkesi düzenlenmemiştir²⁹⁶. 1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasından hemen sonra topluluğa tam üyelik amacıyla imzalanan 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Antlaşması'nın son dilimi olarak 6 Mart 1995 tarihinde imzalanan ve 31.12.1995 tarihine yürürlüğe giren 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'na (OKK) kadar, Türk hukukunda, patent hakkının tüketilmesi ilkesine yönelik bir düzenleme bulunmamaktaydı.

1/95 sayılı OKK kararı gereği Türkiye, kabul edilen gümrük birliği mevzuatı ile malların serbest dolaşımı kurallarına uyum sağlamak amacıyla, fikri ve sınai haklar alanındaki mevzuatını AB müktesebatına uyumlu hale getirme yükümlülüğü altına girmiştir. OKK'nın Fikri Sınai ve Ticari Hakların Korunması ile ilgili 8 numaralı ekinin 4. ve 5. maddelerinde patent haklarının korunmasını sağlayan mevzuatın çıkarılması öngörülmüştür²⁹⁷.

AB müktesebatına uyum sağlama amacıyla, Bakanlar Kurulu tarafından, 8 Haziran 1995 tarih ve 4113 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanarak, 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. 551 sayılı KHK, 27 Haziran 1995 tarih ve 22326 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış; yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir. Patent hakkının tüketilmesi ilkesi de böylelikle, Türk hukuk sistemine dahil olmuştur. Bu tarihe kadar, patent hakkının

²⁹⁶ İhtira Beratı Kanunu'nun 38. maddesinin 3. fıkrasının ihtira beratı sahibinin, yabancı ülkelere beratlı ürünleri ithal etmesi halinde berat hakkının hükmünün kalmayacağı düzenlemesi; 551 sayılı KHK'nın 76. maddesi ile benzerlik taşımamaktadır. Patent hakkının tüketilmesi, ülkesellik ilkesi gereği, sadece ülke içinde piyasaya sunulan ürünlerle sınırlı olup, yurt dışındaki ürünlerin ülkeye patent hakkı sahibince ithali halinde hak ürünleri canlı biçimde karşılamaktadır; ancak ülkede piyasaya sunmaları ile ve sunulan ürünlerle sınırlı olarak tüketilmektedir. İhtira Beratı kanunu düzenlemesi, berat sahiplerinin üretimlerini yurt içinde yapmalarını amaçlayan bir düzenleme olduğu halde; patent hakkının tüketilmesi ilkesi üretim süreci ile değil; piyasaya sunum ile ilgilidir.

²⁹⁷ <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa> (E. T. 18.05.2016)

tüketilmesi ilkesi, yazılı hukuk kaynaklarında düzenlenmediği gibi, bilimsel ve yargısal içtihatlarda da gündeme getirilmemiştir²⁹⁸.

1/95 sayılı OKK EK 8'in 10. maddesinin 2. fıkrası: *“Bu karar, bu karar çerçevesinde tarafların ticaret ilişkilerine uygulanan fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının tüketilmesi sonucunu doğurmaz.”* hükmünü içermektedir²⁹⁹. Söz konusu düzenlemeye göre, Gümrük Birliği çerçevesinde, Türkiye’de piyasaya sunumu yapılan patent korumasına sahip ürünler ile ilgili patent hakkı, AB bakımından tüketilmiş sayılmayacaktır. Aynı şekilde, AB’de piyasaya sunulan patent korumasına sahip ürünler ile ilgili patent hakkı, Türk hukuku bakımından tüketilmiş olmayacaktır.

Hem Türkiye’den AB üyesi devletlere; hem de AB üyesi devletlerden Türkiye’ye paralel ithalat gerçekleştirilmesi, bu istisnai düzenleme nedeniyle patent hakkı tüketilmemiş sayılacağından, mümkün olmamaktadır. Başka bir ifade ile AB üyesi devletlere, Türkiye’de piyasaya sunulmuş, patent korumasına sahip ürünlerin paralel ithalatı mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde AB üyesi devletlerde piyasaya sunulmuş patent korumasına sahip ürünlerin de Türkiye’ye paralel ithalatı yapılamamaktadır.

Örneğin, hem AB’de hem Türkiye’de patent korumasına sahip bir patent hakkı sahibi, kendi rızası ile ilk kez Türkiye’de piyasaya sunduğu, patent korumasına sahip ürünlerinin, paralel ithalat yoluyla AB’ye girişini; AB’de sahip olduğu patent korumasına dayanarak ve AB içinde patent hakkının tüketilmediğinden bahisle engelleyebilecektir. Benzer şekilde, rızası ile AB içinde piyasaya sunduğu ürünlerin Türkiye’ye paralel ithalatını da aynı gerekçelerle, patent hakkı tüketilmediğinden, engelleyebilecektir³⁰⁰.

²⁹⁸ KAYHAN, s. 54

²⁹⁹ <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa> (E. T.: 17.10.2016)

³⁰⁰ Sözü edilen istisnai düzenleme doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir. Bu eleştirilere, çalışmanın devamında yer alan, AB ile Türkiye arasında patent hakkının tüketilmesi ilkesi başlığı altında yer verilecektir.

2. 551 SAYILI PATENT HAKKININ KORUNMASI HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE İLGİLİ DÜZENLEMESİ

551 sayılı KHK'nın 76. maddesinde patent hakkının tüketilmesi ilkesine yer verilmiştir. Buna göre: “*Patent sahibi veya onun izni ile Türkiye’de satışa sunulmuş olan patentli ürünlerle ilgili fiiller patentten doğan hakkın kapsamı dışında kalır.*”

Maddenin başlığı olan “patentten doğan hakkın tüketilmesi” ifadesi yerinde bulunmamaktadır. Buluşun patent verilerek tescil edilmesi ile birlikte, patent hakkına sahip olunmaktadır. Patent sahibince veya onun izni ile üçüncü bir kişi tarafından Türkiye’de piyasaya sunulan patentli ürünlerle ilgili tüketilen patent hakkı, sadece, söz konusu ürünlerin üçüncü kişilerce yeniden ticari faaliyetlere konu yapılmasını engellemeye yönelik müdahale hakkıdır. Patent hakkı sahibinin, patente dair diğer tüm hakları geçerliliğini korumakta ve tüketilmemektedir. Örneğin, 551 sayılı KHK'nın 76. maddesindeki şartlar gerçekleşip patent hakkı tüketildiğinde dahi, patent hakkı sahibinin, patent korumasına sahip ürünlerin izni olmaksızın üçüncü kişiler tarafından üretilmesini önleme hakkı devam etmektedir.

Türk hukuku bakımından patent hakkının tüketilmesi ilkesinde, ülkesel tüketilme rejimi tercihi yapıldığı görülmektedir. Buna göre, patent hakkının tüketilmesi ilkesinin konusunu, Türkiye’de piyasaya sunulan ürünler oluşturmaktadır. Türkiye dışında piyasaya sunma, patent hakkı sahibince gerçekleştirilse dahi, patent hakkının tüketilmesi sonucunu doğurmamaktadır.

Son olarak maddede, piyasaya sunma kavramı yerine ilk satış kavramı kullanılmıştır. İlk satış kavramı, ABD hukuku kaynaklı bir terimdir. Kıta Avrupası Hukuk sisteminde, ilk satış yerine piyasaya sunma kavramı kullanılmaktadır. Kaldı ki ABD hukukunda dahi, son zamanlarda, patent hukuku bakımından ilk satış doktrini³⁰¹ ifadesi kullanımı bırakılarak hakkın tüketilmesi doktrini³⁰² kavramı tercih edilmeye başlanmıştır.

³⁰¹ First Sale doctrine

³⁰² Exhaustion Doctrine

3. PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ BAKIMINDAN TÜRK HUKUKUNDA KABUL EDİLEN COĞRAFI REJİME İLİŞKİN DOKTRİN TARTIŞMALARI

Türk hukukundaki coğrafi tüketilme rejimleri hakkında, doktrinde, genellikle marka hakkının tüketilmesi konusunda tartışmalar yapılmıştır. Doktrinde, genel olarak, ülkesel tüketilme coğrafi rejiminin geçerli olduğu savunulmaktadır³⁰³.

Pınar, “*Madde metninin lafzi yorumundan hareketle ülkesel tükenme şeklinde anlaşılması, 1/95 sayılı OKK EK 8’in 10. m. 2. fıkrası da dikkate alındığında mümkün görülmektedir*” demektedir. Ancak Pınar, “*Marka KHK’daki bu düzenleme emredici bir hüküm olarak değil, bunun yerine bu hükmün amacının asgari bir düzey olarak ülkesel tükenme ilkesinin tespiti olup olmayacağı tartışılması gerekmektedir.*”³⁰⁴ şeklinde devam ederek; Türk hukukundaki düzenlemelerin lafzi yorumlanması halinde ülkesellik ilkesinin kabulünün gerektiğini, gai yorumla emredici değil; asgari düzenleme olarak kabulün mümkün olduğunu ve bu halde uluslararası tüketilmenin tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir³⁰⁵. Son olarak Pınar, 1/95 S. OKK EK 8’in 10. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen Türkiye ile AB arasındaki hakların tüketilmesi ilkesi önündeki engelin kaldırılması gerektiği önerisinde bulunmaktadır³⁰⁶. Özetle Pınar, Türk hukukunda geçerli olan tüketilme ilkesinin lafzi yorumla ülkesel olduğunu; gai yorumla emredici olmayıp, asgari bir düzenleme olarak kabul edilmesi ve böylece uluslararası tüketilme ilkesinin geçerli olması gerektiği sonuçlarına varmıştır³⁰⁷.

³⁰³ ARIKAN, Ayşe Saadet: Fikri – Sınai Haklarda Hakkın Tüketilmesi Doktrini, Avrupa Birliği ve Türkiye, (AB/Türkiye), İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, (İKVD), 1996, S.129, 33 vd., s. 43; ARIKAN, Ayşe Saadet: Fikri ve Sınai Haklar ve Rekabet Hukuku, Rekabet Hukuku ve Yargı Sempozyumu, (Rekabet Hukuku), Ankara, 1999, s.121; ŞEHİRALİ, Feyzan Hayal: Patent Hakkının Korunması, Ankara, 1998, s. 191

³⁰⁴ PINAR, Oğuzman’a Armağan, s. 897

³⁰⁵ PINAR, Oğuzman’a Armağan, s. 909

³⁰⁶ PINAR, Oğuzman’a Armağan, s. 910

³⁰⁷ PINAR’ın bu yaklaşımı eleştirilmektedir. Niteliklerine göre normlar, emredici, tamamlayıcı ve tanımlayıcı olarak üçe ayrılmaktadır. Gerek 556 sayılı KHK’nın 13. maddesindeki gerekse 551 sayılı KHK’nın 76. maddesindeki düzenlemelerin tanımlayıcı olmadığı açıkça anlaşılabilmektedir. Normun tamamlayıcı olabilmesi için ise taraflarca yapılan hukuksal işlemlerde öngörmedikleri konular düzenlenmelidir. Bunlar hukuksal işlemlerin boşluklarını doldurmaya yararlar. Hakkın tüketilmesi ilkesi ile ilgili düzenleme emredici niteliktedir. Bu emredici nitelik madde ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. Bkz. KAYHAN, s. 67

Maddenin asgari bir düzenleme getirildiği yorumuna katılmak mümkün olmamaktadır. Her ne kadar Avrupa Birliği hukuk sisteminde, üye ülkelerin ulusal hukuk sistemlerinde uyması gereken asgari ölçüleri gösteren ikincil mevzuat düzenlemeleri mümkün ise de, Türk Hukuku ve 551 sayılı KHK bakımından bu durum söz konusu değildir. Kaldı ki, asgari hukuksal düzenlemelerin mümkün olduğu AB’de, ABAD tarafından dahi, bölgesel tüketilme ilkesi, asgari nitelikli olmayan; uyulması zorunlu bir kriter olarak belirlenmiştir. ABAD’ın bu yaklaşımı sonucunda, uluslararası tüketilme coğrafi ilkesini kabul eden üye ülkeler açısından ulusal mevzuatlarını değiştirip bölgesel tüketilme coğrafi ilkesinin kabulü yönünde düzenlemeler yapma gerekliliği doğmuştur³⁰⁸.

Kanaatimizce KHK’nın 76. maddesi emredici nitelikte bir düzenlemedir. Gerek lafzi gerek amaçsal yorum, patent hakkının tüketilmesi bakımından ülkesel tüketilme rejiminin kabul edildiği sonucuna ulaştırmaktadır.

Arıkan, KHK ile ülkesel tüketilme coğrafi rejiminin kabul edildiğini belirtmektedir³⁰⁹. AB ikincil mevzuatlarında markalar hakkında bulunan “Toplulukta” kelimesinin “Türkiye’de” şeklinde uyarlandığını ifade etmektedir³¹⁰.

Bu yoruma katılmakla birlikte, AB hukuku yönünden lafzi yorumun mümkün olmadığını belirtmek isteriz. AB ikincil düzenlemelerini lafzi yorumlayacak olursak, tüketilmenin sadece AB üye³¹¹ devletleri alanı bakımından sınırlı olması gerekir. Ancak AB’de, ürünlerin piyasaya sunulması ile tüketilmenin gerçekleşmiş sayılacağı coğrafi bölge sadece AB ile sınırlı değildir. AB’de kabul edilen bölgesel rejimin kapsamına AB ülkelerinden olmayan Avrupa Ekonomik Toplulukları üyesi devletler de girmektedir³¹². Dolayısıyla belirlenen coğrafi bölgenin sınırları daha geniştir.

Adem Aslan, patent hakları yönünden ülkemizde sui generis (kendine özgü) bir tüketilme ilkesinin geçerli olduğu görüşündedir³¹³. Bu nedenle Türkiye’de

³⁰⁸ Silhouette Kararı, Silhouette International Schmied GmbH / Co. KG v Hartlauer Handelsgesellschaft mbH., Case 355/96, 16.07.1998, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-355/96&td=ALL> (E. T.: 03.12.2015)

³⁰⁹ ARIKAN, Fikri ve Sınai Hakların Tükenmesi ve Rekabet Hukuku, s. 758

³¹⁰ ARIKAN, s. 758

³¹¹ Markalar hakkında çıkarılan ikincil mevzuat döneminde, Masstrich Antlaşması yürürlüğe girmemiş olduğu için; henüz Avrupa Birliği kavramı değil; Avrupa Topluluğu kavramı kullanılmaktaydı. Düzenlemede geçen “Toplulukta” ifadesi “Birlikte” şeklinde değerlendirilmektedir.

³¹² Bkz. Dipnot 110’da yapılan açıklamalar.

³¹³ ASLAN, Adem, s. 200

piyasaya sunulmadan önce yabancı bir ülkede piyasaya sunulan ürünlerin, ithalat yoluyla ülkeye sokulmasının engellenebileceğini; ürünün Türkiye’de piyasaya sunulmasından sonra ise paralel ithalatın engellenemeyeceğini ifade etmektedir³¹⁴. Dolayısıyla Adem Aslan, hakkın tüketilmesini ülke içinde piyasaya sunulan ürünlerle sınırlandırmamaktadır.

Arkan tarafından marka hakkının tüketilme ilkesi açıklanırken, markalı malların Türkiye’de piyasaya sunulmasından sonra, marka sahibi tarafından bu malların yurt dışına satılması veya yurt dışında üretilmesi ile üçüncü kişiler tarafından elde edilen ürünlerin yurt dışından Türkiye’ye ithaline engel olunamayacağı belirtilmektedir³¹⁵.

Arkan’ın, ürünlerin Türkiye’de piyasaya sunulmasının, hakkın tüketilmesi açısından şart olduğu tespiti yerindedir. Arkan, Türkiye’de piyasaya sunulan ürünlerin yurt dışına satılıp tekrar Türkiye’ye ithalinden; diğer bir ifade ile tekrar ithalat kavramından söz etmektedir. Tekrar ithalat, tüm coğrafi tüketilme rejimleri bakımından geçerli kabul edilmektedir. Arkan’ın “*yurt dışında üretilen ürünlerin ... Türkiye’ye ithali*” ifadesi ise paralel ithalat anlamındadır. Ülkesel tüketilme coğrafi rejiminde paralel ithalat mümkün değildir.

Yılmaz Aslan, hakkın tüketilmesi ilkesine ilişkin görüşlerinin temelini, ürünleri satın alan üçüncü kişilerin mülkiyet haklarına dayandırmaktadır³¹⁶. Bu bağlamda mülkiyet hakkının temel hak olduğunu ve ancak kanunla sınırlanabileceğini; sınırlamanın amacının kamu yararının sağlanması olabileceğini; KHK ile getirilen düzenlemelerin Anayasa’ya aykırı olduğunu söylemektedir³¹⁷. Ayrıca, fikri mülkiyet haklarını düzenleyen yasa ve KHK’larda yer alan hükümlerin, serbest rekabeti önleyici ve rekabeti sınırlayıcı şekilde yorumlanmasının Anayasa’ya aykırı olacağını, özellikle hakkın tüketilmesini düzenleyen hükümlerin bu doğrultuda yorumlanması gerektiğini belirtmektedir³¹⁸. Yurt dışında edinilmiş olan mülkiyet haklarının yurt içine getirilip getirilemeyeceğini gümrük mevzuatınca belirleneceğini; gümrük mevzuatına uygun olarak, yurt dışında edinilen malların

³¹⁴ ASLAN, Adem, s. 200

³¹⁵ ARKAN, Bozer’e Armağan, s. 203; Arkan’ın görüşü Yargıtay tarafından da esas alınmıştır. Yargıtay gibi, Arkan tarafından da, paralel ithalat ve tekrar ithalat kavramlarını karıştırmıştır.

³¹⁶ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 110

³¹⁷ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 110

³¹⁸ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 113

Türkiye'ye getirilmesinin ve başkalarına devrinin önlenmesi, kişinin mülkiyet hakkının sınırlandırılması anlamına geleceğini; sınırlamaların, sadece kamu yararı gözetilerek ve kanunla yapılmasının mümkün olduğunu belirtmektedir³¹⁹.

Yılmaz Aslan, 551 sayılı KHK'nın 76. maddesinin, hak sahibine dava hakkı veren maddelerle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır³²⁰. Aslan'a göre KHK'daki hükmün amacı patent hakkının tüketilmesini düzenlemektir, başka bir ifadeyle hak sahibinin hakkını daraltmak, üçüncü kişilerin haklarını ise genişletmektir. Bu bağlamda 551 sayılı KHK'nın 136. maddesinin b ve c bentleri malların taklit olmasından veya patent sahibinin izni olmamasından bahsetmektedir. Bu nedenle Aslan, patentli ürünlerin ithalinde aranacak olan iznin patentli ürünlerin üretimine ilişkin izin olduğunu; patent sahibinin izni ile üretilmiş olan ürünlerin başka ülkelere üçüncü kişiler tarafından ithali veya ihracında da ayrı ayrı izin alınmış olmasının gerekmeyeceğini; ürünlerin üretimi patent hakkı sahibinin izni ile yapılmış ise bu ürünlerin ülkeye ithalatının önlenemeyeceğini ifade etmektedir. Üretimin izin ile yapılmış olması halinde patent hakkı sahibinin haklarının korunmasından umulan yararın gerçekleşmiş olacağını; bu nedenle Türk Hukukunda uluslararası tüketilme ilkesinin kabul edildiğini söylemektedir³²¹.

Saraç, ülkesel tüketilme coğrafi ilkesini kabul ederek, hak sahibi tarafından ülke dışında piyasaya sunulan ürünler bakımından hakkın tüketilmeyeceğini, üçüncü kişilerin izinsiz olarak ülkeye ithalatının hak sahibi tarafından engellenebileceğini ifade ederek; hakkın tüketilmesinin ülke içinde piyasaya sunulan ürünler bakımından ve sadece bu ürünlerle sınırlı olarak mümkün olabileceğini belirtmektedir³²².

Kayhan, Türk Hukuk doktrininde ittifakla ülkesel tüketilme ilkesinin kabul edildiğini; bu konuda aksi yönde bir görüş bulunmadığını ve kendi kanaatinin de bu yönde olduğunu ifade etmektedir³²³. Marka hakkının ülkesel tüketilmesini açıklarken bir kısım malların ülke dışında bir kısım malların ise ülke içinde piyasaya sunulması halinde, ülke dışında piyasaya sunulan mallar bakımından marka hakkının

³¹⁹ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 111

³²⁰ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 115

³²¹ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 115

³²² SARAÇ, s. 136

³²³ KAYHAN, s. 64

tüketilmeyeceğini ve ülke dışında piyasaya sunulan mallar bakımından paralel ithalatın engellenebileceğini söylemektedir³²⁴.

Kanaatimizce, 551 sayılı KHK'nın 76. maddesinde yer alan "Türkiye'de" ifadesine göre, Türk hukukunda, patent hakkının tüketilmesi bakımından ülkesel tüketilme coğrafi rejimi kabul edilmiştir. Ülkesel tüketilme coğrafi rejimine göre, patentle korunan ürünlerin, ülke içinde piyasaya sunulması ile birlikte, piyasaya sunulan bu ürünler bakımından patent hakkı tüketilmektedir. Patent sahibi, söz konusu bu ürünlerin gerek ülke içindeki ticaretine gerekse ülke dışına ihraç edilmesine, patent hakkına dayanarak müdahale edememektedir. Ülkesel tüketilme coğrafi rejiminde, ülke dışında piyasaya sunulan ürünlerle ilgili patent hakkı tüketilmemiş sayılacaktır. Bu ürünlerin ülkeye ithali, patent hakkına dayanılarak engellenebilecektir. Tüketilmenin konusunu, ülke içinde piyasaya sunulan ürünler oluşturur. Ülke dışında piyasaya sunulan ürünler bakımından hak tüketilmemiş sayılmaktadır. Ülkesel tüketilme coğrafi ilkesinin en önemli hukuki sonucu, ülke dışında piyasaya sunulan ürünler bakımından patent hakkının tüketilmemiş sayılması ve bu nedenle, paralel ithalatın engellenebilmesidir. Ülke içinde piyasaya sunulan malların başka ülkelere ithali sonrası ülkeye tekrar ithali ise mümkün kabul edilmektedir.

Sınai Mülkiyet Kanunu Tasarısında, patent hakkının tüketilmesi bakımından ülkesel tüketilme rejimi kabul edilmiştir. Tasarının madde gerekçesinde, tüketilmenin piyasaya sunulan ürünlerle sınırlı olduğu vurgulanmış; bu konuda uygulama ve doktrinindeki tartışmaları sona erdirmek adına, madde metninde "bu" ifadesi kullanıldığı belirtilmiştir. Özetle gerek yürürlükteki mevzuata göre gerekse kanun tasarısında patent hakkının tüketilmesinde ülkesel tüketilme rejimi kabul edilmektedir.

4. YARGITAY KARARLARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

Yargıtay'ın patent hakkının tüketilmesi konusunda kararı bulunmamaktadır. Kanaatimizce bu duruma neden olarak, ülkemizde araştırma geliştirme faaliyetlerinin

³²⁴ KAYHAN, s. 62

sınırlılığı ve buna bağlı olarak patent bilincinin yeterince gelişmemesi gösterilebilir. Marka hakkının tüketilmesi ilkesi bakımından ise, hakkın tüketilmesi kavramı açıkça ifade edilmemekle birlikte, Yargıtay tarafından çeşitli kararlar verilmiştir. Yargıtay tarafından verilen kararlar, çalışma konumuz ile paralellik gösterdiği ölçüde incelenmiştir.

Yargıtay tarafından verilen kararlar doktrinde eleştirilmiştir³²⁵. Bu eleştiriler, Türkiye’de hakkın tüketilmesi ilkesi bakımından kabul edilen coğrafi tüketilme rejiminin ne olduğu ile ilgili yapılan, doktrin tartışmalarıyla paralellik göstermektedir.

Yargıtay tarafından marka hakkının tüketilmesine ilişkin verilen ilk karar Police kararıdır³²⁶. Dava tek satıcılık hakkına dayanarak açılmıştır. Davacı ürünlerin Türkiye’ye ithali ve pazarlanması konusunda tek yetkili olduğunu belirterek paralel ithalata karşı çıkmıştır. Yargıtay, borçlar hukuku yönünden değerlendirmesinde, tek satıcılık sözleşmesinin nispi niteliğini ve üçüncü kişilere karşı ileri sürülemeyeceğini ifade etmiştir. Kararda, olayda, herhangi bir haksız rekabet halinden bahsedilemeyeceği belirtilmiştir. Marka hukuku yönünden yapılan incelemede, Türkiye’de piyasaya sunulmamış olan malların ithali veya ihracının marka hakkına tecavüz oluşturacağını belirtilmiştir. Kararın devamında, davacının malları ile aynı (orijinal) olan malların yurtdışında üretilip Türkiye’ye ithalinin ise; marka hakkına tecavüz anlamına gelmeyeceği ifade edilmiştir ve sonuç olarak, paralel ithalata izin verilmiştir. Yargıtay tarafından, Türk hukukunda, hakkın tüketilmesi ilkesi bakımından geçerli olan coğrafi tüketilme ilkesi açısından herhangi bir açık tespit yapılmamıştır. Doktrin tarafından, Yargıtay’ın konuya ilişkin yaklaşımı, Yargıtay’ın vardığı sonuçlar değerlendirilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

³²⁵ KAYHAN 65 vd.; Pınar, öğretilerdeki karışık ve çelişkili ifadelerin Yargıtay’ın kararının gerekçesine yansımış olduğunu söylemektedir. Bkz. PINAR, Oğuzman’a Armağan, s. 906

³²⁶ 11. HD. 12.03.1999 1998/7996 Esas 1999/2099 Karar sayılı Yargıtay Kararı; Karara konu olayda, özetle, İtalyan Şirketi De Rigo SPA’ya ait olan ve çeşitli ülkelerde tescil edilmiş Police, Sting ve Vogart markalarının Türkiye distribütörü SESA Dış Ticarettir. Marka sahibi ile SESA arasında münhasır bir marka lisans sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmeye göre SESA, tüm Türkiye’de pazarlama, tanıtım ve reklam yapacaktır. Olayda, davalı, 1996 ve 1997 model Police markalı gözlükleri Türkiye’ye ithal ederek satışa sunmuştur. Davacı SESA, davalı tarafından Türkiye’ye ithal edilip satışa sunulan ürünlerin marka hakkına tecavüz ve haksız rekabet oluşturduğu iddiasında bulunmuştur. Yargıtay konuyu, marka hukuku, rekabetin korunması hakkında hukuk, borçlar hukuku ve haksız rekabet açısından değerlendirmiştir.

Yargıtay, Police kararının gerekçesinde: “556 sayılı KHK’nın ve bu maddenin kaynağı olan 89/104/AET sayılı yönergenin ilgili maddesinde “marka sahibi tarafından veya onun izni ile markayı taşıyan malların piyasaya sunulmasından sonra marka sahibi, markanın bu mallarla ilgili olarak kullanılmasını yasaklayamaz” hükmü getirilmiştir. Buna uygulamada ve yasal düzenlemede marka hakkının tüketilmesi kavramı denilmektedir. Bu ilkenin uygulanabilmesi için yukarıda da değinildiği üzere tescilli markayı taşıyan malların marka sahibi tarafından veya onun izni ile Türkiye’de piyasaya sunulmasından sonra marka hakkı sahibi, bu malları yurt dışına satar (veya yurt dışında, menşe ülkeden başka bir ülkede üretirse) bunların üçüncü kişiler tarafından yurt dışından satın alınarak Türkiye’ye ithaline (paralel import) engel olamaz.” denilmektedir.

Yargıtay’ın Police kararı doktrince eleştirmektedir. Doktrindeki bir görüşe göre, Yargıtay, bir yandan, ülkesel tüketilme coğrafi rejimini savunurken³²⁷; diğer yandan, orijinal malların paralel ithalatının mümkün olduğu yönünde görüş³²⁸ bildirmektedir³²⁹. Diğer bir görüşe göre, Yargıtay, “şartlı uluslararası tüketilme doktrinini” kabul etmiştir³³⁰. İfade edilen şartlı uluslararası tüketilme doktrinine göre, ürünler bir kez Türkiye’de piyasaya sunduktan sonra; hem o ürünler, hem de ülke dışında piyasaya sunulan ürünler bakımından, marka hakkı tüketilmiş sayılacaktır. Şartlı uluslararası tüketilme doktrininin gerçekleşmesi için aranan tek şart, Türkiye’de piyasaya sunum şartıdır. Yargıtay’ın menşe ülkeleri dışında üretimi yapılan ürünlerin paralel ithalatının mümkün olduğuna dair yorumu şartlı uluslararası tüketilme coğrafi rejimini destekler niteliktedir. Yargıtay kararındaki, “yurt dışında menşe ülkeden başka bir ülkede üretirse” ifadesi, henüz Türkiye’de piyasaya sunulmamış ürünleri ifade etmektedir.

Police kararına ilişkin değerlendirmemize göre, Yargıtay, hakkın tüketilmesi ilkesini iki duruma ayırmaktadır. Buna göre, eğer markalı mallar, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde piyasaya sunulmamış ise marka hakkı tüketilmemiş sayılacaktır. Bu durumda, marka hakkı sahibi, yurt dışından yapılacak paralel ithalata

³²⁷ PINAR, Oğuzman’a Armağan, s. 907

³²⁸ PINAR, Oğuzman’a Armağan, s. 909

³²⁹ Yargıtay’ın Police kararının gerekçesinde: “Davacı gözlükleri ile ayniyet arz eden orijinal vasıfta olup taklit olmayan gözlüklerin, kanuni prosedüre uygun olarak menşei ülkesinden başka ülkelerde üretilip o ülkelerden Türkiye’ye ithal edilmesi durumunda, ithalatçı tarafından satılması veya ithalatçı firma tarafından fatura karşılığı satın alınıp satışa arz edilmesi halinde 556 S. KHK’nın 9. m. 2. f. (c) bendi uygulanmayacaktır.” denmektedir.

³³⁰ ASLAN, İ. Yılmaz, Paralel İthalat, s. 102

engel olabilecektir. Ancak markalı mallardan herhangi biri, bir defa Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde piyasaya sunulursa, gerek Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında piyasaya sunulan mallar gerekse ülke dışında piyasaya sunulan malların tümü bakımından, marka hakkı tüketilmiş sayılacaktır. Bu son durumda, marka hakkı sahibi paralel ithalata engel olamayacaktır.

Diğer bir ifadeyle Yargıtay, hakkın tüketilmesi ilkesini, piyasaya sunumun ilk olarak Türkiye’de veya Türkiye dışında yapılmasına göre ikiye ayırmakta ve bu iki duruma farklı sonuçlar bağlamaktadır. Piyasaya sunum, ilk olarak Türkiye’de gerçekleşmiş ise, Türkiye sınırları dışında piyasaya sunulan mallar bakımından da hakkın tüketildiğini kabul etmektedir. Bu durumda uluslararası tüketilme rejimi ilkesinin sonuçlarını doğuran bir anlayış benimsenmektedir. Piyasaya ilk sunum Türkiye dışında gerçekleştiğinde ise, bu sunum hakkın tüketilmesine yol açmayacaktır. Bu ikinci durumda, Yargıtay tarafından, ülkesel tüketilme coğrafi rejiminin benimsendiği anlaşılmaktadır.

Yargıtay kararında ifade edilen “*malların Türkiye’de piyasaya sunulmasından sonra hak sahibinin malları yurt dışına satması*” durumu tekrar ithalat anlamındadır. Türkiye’ye yapılacak tekrar ithalat, mallar daha önce Türkiye piyasasında bulunduğu için, hak sahibince engellenemeyecektir. Bu mallar bakımından hak tüketilmiştir.

Kararda belirtilen, “*malların yurt dışında menşe ülkeden başka bir ülkede üretilmesi*” durumunda ise ürünler Türkiye’de piyasaya hiç sunulmamıştır ve dolayısıyla hak tüketilmemiştir. Ülkesel tüketilme coğrafi rejiminde bu durumda, hak tüketilmemiş olacağından, paralel ithalat durumuna hak sahibi karşı çıkabilecektir.

Kanaatimizce, Yargıtay tarafından yapılan değerlendirmenin aksine, hakkın tüketilmesi ilkesi bakımından değerlendirme yaparken, ürünlerin nerede üretildiği değil; nerede piyasaya sunuldukları önemlidir. Örneğin Türkiye’de üretilmiş; ancak Türkiye’de piyasaya sunulmamış ürünler, yabancı bir ülkede piyasaya sunulduğu takdirde, Türkiye’ye yapılacak paralel ithalat ve tekrar ithalat, hakkın tüketilmediğinden bahisle engellenebilecektir. Ülkesel tüketilme coğrafi rejimine göre, yurtdışında üretilen ürünler, ancak Türkiye’de piyasaya sunulmuş ise; bu ürünler bakımından hakkın tüketilmesi söz konusu olacaktır. Bu son durumda, tekrar ithalat engellenebilecektir.

Yargıtay, daha sonraki tarihli Dexter kararında da Police kararına benzer yönde hüküm kurmuştur³³¹. Söz konusu kararda Yargıtay, tescilli markayı taşıyan malların marka sahibi tarafından veya onun izni ile Türkiye’de piyasaya sunulması üzerine marka sahibinin marka hakkının tüketileceğini ve markalı malların Türkiye’de piyasaya sunulmasından sonra marka hakkı sahibinin, bu malları yurtdışına satması veya yurtdışında menşe ülkeden başka bir ülkede üretmesi durumunda bunların üçüncü kişilerce yurtdışından satın alınarak Türkiye’ye ithaline engel olunamayacağı kararını vermiştir.

Dolayısıyla Dexter kararında Yargıtay, gerek Türkiye’de piyasaya sunulup satın alınan ve yurtdışına ihraç sonrası tekrar ithalata konu olan mallar bakımından, gerekse yurtdışında üretilen malların Türkiye’ye paralel ithalatına icazet vermiştir. Yargıtay’ın bu iki durumun kabulü için aradığı tek şart, Türkiye’de marka sahibi tarafından, markayı taşıyan herhangi bir malın piyasaya sunulmuş olmasıdır. Marka sahibi tarafından marka hakkına konu herhangi bir malın Türkiye piyasasında sunumu gerçekleştiği anda, tüm markalı mallarla ilgili hakların tüketileceğine karar verilmiştir³³². Böylesi bir sonuç ancak hakkın uluslararası tüketilme coğrafi rejiminin kabulü halinde mümkündür; oysa ülkesel tüketilme coğrafi rejiminin kabulü halinde, sadece ülke içinde piyasaya sunulan mallarla sınırlı olarak hak tüketilmiş sayılacağından; ülke içinde piyasaya sunulmamış mallar bakımından hak tüketilmeyecek ve paralel ithalata izin verilmeyecektir.

Kanaatimizce Yargıtay’ın yorumu uluslararası tüketilme coğrafi rejiminin kabul edildiği şeklinde anlaşılmalıdır. Yargıtay’a göre, Türkiye’de piyasaya sunum gerçekleşmedikçe, paralel ithalat mümkün olamayacaktır. Yargıtay, uluslararası tüketilme coğrafi rejimini kabul ediyor olsaydı; Türkiye’de piyasaya sunum koşulunun gerçekleşmesini aramayacaktı. Zira uluslararası tüketilme coğrafi rejiminde, ürünlerin piyasaya sunumunun dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşmesi yeterlidir. Bu yerin, Yargıtay’ın belirttiği gibi Türkiye olması şart değildir. Yargıtay kararlarında, ürünler somut ve soyut ürünler şeklinde ayrılmamıştır. Kararda, tüketilmeye konu ürünlerin, somut olarak piyasaya sunulanlarla sınırlı olduğu noktası belirtilememiştir. Oysa KHK’daki “*Türkiye’de*

³³¹ 11. HD. 14.06.1999 1999/3243 Esas 1999/5170 Karar sayılı Yargıtay Kararı

³³² Yargıtay, hem paralel ithalatın hem de tekrar ithalatın marka hakkı sahibince engellenemeyeceği sonucuna varmıştır.

satışa sunulmuş patentli ürünlerle ilgili fiiller” ifadesi, somut olarak Türkiye’de satışa sunulan patentle korunan ürünler bakımından tüketilme ilkesinin uygulama alanı bulacağını açıklamaktadır.

Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısının hakkın tüketilmesi ilkesi düzenlemesinin gerekçesinde, uygulamadaki duruma değinilerek, hakkın sadece Türkiye’de piyasaya sunulan ürünler bakımından ve bu ürünlerle sınırlı olarak tüketileceği vurgulanmış; Yargıtay tarafından yaratılan karışıklığı giderme amacından bahsedilmiştir³³³.

AB Hukukunda da Silhouette ve Sebege kararları verinceye kadar benzer tartışmalar yapılmıştır³³⁴. ABAD tarafından verilen Silhouette ve Sebege kararları ile birlik üyesi ülkeler dışındaki piyasaya sunular, hak sahibinin rızası ile yapılmış dahi olsa, bölgesel tüketilmeye neden olmayacaktır³³⁵. Ayrıca, kararlarda, tüketilmenin birlik sınırları içinde piyasaya sunulan ürünlerle sınırlı olacağı³³⁶ hüküm altına alınmış ve bu konuda yapılan tartışmalar sona erdirilmiştir. ABAD, söz konusu kararlarında, amaçsal bir yorumda bulunarak, AB’yi kuran antlaşmaların temel ilkelerinden olan birlik içinde malların serbest dolaşımı ilkesi ve ortak pazar hedefi doğrultusunda karar vermiştir.

Silhouette kararında ABAD, üye ülkelerin marka ve patent hukuklarının ortak Pazar hedefi doğrultusunda uyumlaştırılmasının amaçlandığını, dolayısıyla üye ülkelerin buna aykırı davranmaması gerektiğini belirtmiştir³³⁷. Sebege kararında ise hakkın tüketilmesi ilkesi açısından ürünler bakımından soyut ve somut olmak üzere

³³³ 2009 tarihli Patent ve Faydalı Model Kanun Tasarısı’nın Başbakanlığa gönderilen 17.04.2009 tarihli metninde patent haklarının tüketilmesine ilişkin hükümde de, “Türkiye’de” ifadesi kullanılmıştır. http://www.tpe.gov.tr/dosyalar/taslaklar/Patent_Kanun_Taslagi.pdf (E. T.: 05.12.2012); Daha eski tarihli, Seda Süel tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde www.fikrimulkiyet.com adresinden 03.04.2007 tarihinde erişilen taslakta “dünyanın herhangi bir yerinde” ifadesinin kullanıldığı belirtilmiştir. Görülmektedir ki Kanun Taslağı Başbakanlık’ta değiştirilerek uluslararası tüketilme coğrafi rejiminin kullanılması yönünde tercihten vazgeçilmiştir. Bkz. SÜEL, Selda: Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda Patent Hakkının Tükenmesi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007, s. 55; Rekabet Kurulu Hukuk Müşavirliği’nin 31.05.2006 tarihli Patent ve Faydalı Model Kanun Taslağı’na ilişkin görüşünde de uluslararası tüketilme coğrafi rejiminin seçilmesinin olumlu karşılandığı ifade edilmiştir. Bkz. SEZGİN HUYSAL, s. 199-200

³³⁴ Yargıtay’ın çalışmada sözü edilen kararları ABAD’ın Sebege kararından önce verilmiştir.

³³⁵ Silhouette Kararı, C - 355/96, 16.07.1996, <http://curia.europa.eu/en/actu/communiques/cp98/cp9849en.htm> (E. T. 20.10.2015)

³³⁶ Sebege Kararı, C -173/98, 01.07.1999, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=44289&doclang=EN> (E. T. 20.10.2015)
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=44289&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1100039> (E. T.: 05.12.2015)

³³⁷ ASLAN, İ. Yılmaz, s. 108

bir ayırım yapılmıştır. Ürünlerin piyasaya sunulduğu coğrafi alanlarla sınırlandırılarak belirlenmesine somut tüketim; piyasalar açısından bir ayırım yapılmaksızın tüketime ise soyut tüketim denilmiştir. AB sınırları dışında piyasa sunulan ürünlerle ilgili hakkın tüketilmeyeceği kararı verilmiştir. Böylelikle AB'ye yapılacak paralel ithalatlar engellenmiştir.

Rekabet Kurulu'nun 00-44/473-257 Sayı ve 06.11.2000 tarihli Police, Vogart ve Sting markalı güneş gözlüklerinin Türkiye'ye ithalatının engellenmesine ilişkin kararına da değinmeyi uygun görmekteyiz³³⁸. Rekabet Kurulu kararında, Yargıtay ile paralel görüşte olduğu açıklanmış; hak sahibinin rızası ile piyasaya sunulan ürünler; tüketilme ilkesi bakımından somut olarak sınırlandırılmamıştır.

5. SINAİ MÜLKİYET KANUN TASARISINDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ

Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısının genel gerekçesinde, 551 sayılı KHK'da değişiklikler yapılarak, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası andlaşmalar ve ülke ihtiyaçları dikkate alınarak patentler bakımından düzenlemelerin kanunlaştırılmasının amaçlandığı belirtilmiştir.

³³⁸ Kararda aynen: "4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun paralel ithalat konusunda doğrudan bir düzenleme getirmemiştir. Ancak Kanununun 4 (d) ve 6 (a) maddeleri, rakip teşebbüslerin piyasaya girişinin engellenmesi ve faaliyetlerinin zorlaştırılmasını amaçlayan eylemleri yasaklamış, paralel ithalatın engellenmesi de bu sonuçları doğurması açısından Kanun kapsamında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, markalı malın Türkiye'de piyasaya sunulduğu andan itibaren hak sahibinin, markanın korunması ile ilgili mevzuat çerçevesinde korunan hakları saklı kalmak kaydıyla, malın yeniden satışını ya da orijinal malın bir başkasınca yasal yollarla ülkeye ithalini engelleyici bir hakka sahip olduğu ileri sürülemez. Yargıtay'ın ilgili kararları incelendiğinde, paralel ithalata ilişkin doktrinde tartışılmakta olan konuya, marka sahibinin farklı dağıtım kanallarına farklı fiyatlarla satmış olduğu mallardan elde edeceği kari, maksimize etmesine yardımcı olma amacını taşımayan, amacı sadece markaların korunmasını sağlamak olan markalarla ilgili mevzuat açısından yaklaştığı kadar; mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları önlemek amacını haiz Rekabetin Korunması Hakkında Kanun kapsamında da yaklaşarak karar verdiği görülecektir. Konuya ilişkin Yargıtay kararları da dikkate alındığında, Türkiye'de markası tescil edilmiş bir malın, marka sahibi ya da yetkili satıcısı tarafından Türkiye'de piyasaya sunulmasını müteakip, üçüncü kişilerce yasal prosedüre uygun olarak ithal edilmesine, yani paralel ithalat yapılmasına engel olunamayacağı açıktır. Sözü edilen görüşler rekabetçi bir piyasanın sağlanması amacını taşıyan Rekabet Kanununun düzenlemeleriyle birlikte değerlendirildiğinde paralel ithalat kavramının, bir ülkede hak sahibi tarafından piyasaya sunulan bir malın ayısının üçüncü kişilerce bir başka ülkeden yasal prosedürüne uygun olarak ithal edilmesi ve piyasaya sunulması şeklinde tanımlanması ve rekabet mevzuatı yönünden bu hakkın varlığının kabul edilip korunması gerektiği sonucuna varılmıştır." yorumu yapılmıştır.

Patentlerle ilgili düzenlemelerin kanunla yapılmasının nedeni olarak, 551 sayılı KHK'nın bazı maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından "*Gayri maddi mallar kapsamında bulunan fikri ve sınai mülkiyet haklarının Anayasa'nın ikinci kısmının 'Kişinin Hakları ve Ödevleri'* başlıklı ikinci bölümünün 35. maddesinde yer alan mülkiyet haklarından olduğu, Anayasa'nın 91. maddesinin birinci fıkrasında ise '*Sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasa'nın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler ...'in kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemeyeceğinin belirtildiği*" gerekçesiyle Anayasa'nın 91/1 maddesine aykırılık nedeniyle iptaline karar verildiği belirtilmiş; temel haklardan olan mülkiyet hakları kapsamında yer alan sınai mülkiyet haklarının tamamının kanunla düzenlenmesi yoluyla Anayasa Mahkemesi iptallerinin engellenmesinin hedeflendiği, bu itibarla düzenlemelerin kanunlaştırılmak istendiği açıklanmıştır.

Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısı'nın "Ortak Diğer ve Son Hükümler" başlıklı Beşinci Kitabının, "Ortak Hükümler" başlıklı Birinci Kısmında yer alan "Hakkın Tüketilmesi" başlıklı 156. maddede, tüketilme ilkesi, sınai haklar arasında herhangi bir ayırım uygulanmaksızın ortak biçimde düzenlenmiştir. Maddeye göre:

- (1) *Sınai mülkiyet hakkı korumasına konu ürünlerin hak sahibi veya onun izni ile üçüncü kişiler tarafından Türkiye'de piyasaya sunulmasından sonra, bu ürünlerle ilgili fiiller hakkın kapsamı dışında kalır.*
- (2) *Hak sahibi, birinci fıkra hükmü kapsamına giren ürünlerin üçüncü kişiler tarafından değiştirilerek veya kötüleştirilerek ticari amaçlı kullanılmasının önlenmesini isteyebilir.*

Madde gerekçesinde, sınai mülkiyet haklarına ilişkin yürürlükteki KHK'lardaki mevcut düzenlemelerin ortak dil oluşturularak birleştirildiği belirtilmiştir. Maddede kullanılan "*bu ürünlerle ilgili*" ifadesinde "*bu*" vurgusu ile hakkın tüketilmesinin sadece piyasaya sunulan ürünlerle sınırlı olduğunun belirtilmek istediği ve bu yönde gerek uygulamadaki gerek doktrindeki tereddütlerin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı açıklanmıştır³³⁹. Düzenlemeye göre, patent

³³⁹ 17.04.2009 tarihinde Başbakanlığa gönderilen "Patent ve Faydalı Model Kanun Tasarısı" metninde, "Patentin Sağladığı Hakkın Tüketilmesi" başlıklı 20. maddede: "Patent sahibi tarafından veya onun izni ile Türkiye'de piyasaya sunulmuş olan patentli ürünlerle ilgili fiiller, patentin sağladığı hakkın kapsamı dışında kalır." hükmü yer almaktadır. Söz konusu düzenlemeye göre, ilgili kanun

hakları, sadece Türkiye’de piyasaya sunulan somut ürünler bakımından tüketilmiş sayılacaktır.

Madde, patentler, markalar ve endüstriyel tasarımlar bakımından geçerlidir. Maddenin ikinci fıkra hükmü, 556 sayılı KHK’nın “Marka Tescilinden Doğan Hakların Tüketilmesi” başlıklı 13. maddesinin 2. fıkra hükmünün paralel düzenlemesidir.

D. DİĞER HUKUK SİSTEMLERİNDE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

1. GENEL OLARAK

İkinci dünya savaşı sonrasında, ülkeler, uluslararası andlaşmalar yoluyla, gümrük ve eş etkili vergileri, karşılıklı olarak kaldırmaya başlamışlardır. 1947 yılında Cenevre’de, uluslararası ticarete ilişkin kurallar getiren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (GATT) imzalanmıştır. GATT, 1995 yılında, Dünya Ticaret Örgütü’nün (DTÖ) parçası haline gelmiştir³⁴⁰. GATT’ın 6. maddesi ile gümrük vergilerinin karşılıklılık ilkesi ile kaldırılabilmesi; ancak bu durumun ayrımcılık yaratmaması gerektiği belirtilmiştir. 7. madde ile üye ülkelere, gümrük birlikleri konusunda istisna tanınmıştır. Böylelikle GATT’a üye olan ülkeler, GATT hükümlerini ihlal etmeksizin, ithalat ile ihracattan alınan vergileri ve eş etkili vergileri, karşılıklı olarak uygulamayacaklarını taahhüt ettikleri gümrük birliği antlaşmaları ile kendi aralarında malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayabilecek hale gelmişlerdir.

tasarısı 551 sayılı KHK’da olduğu gibi, patent hakkının tüketilmesinde ülkesel coğrafi sistemi benimsemiştir. Ayrıca 2013 tarihli “Patent Haklarının Korunması Konusunda Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı” 551 sayılı KHK’nın patent hakkının tüketilmesini düzenleyen 76. maddesi ile ilgili bir değişiklik içermemektedir. Söz konusu tasarının meclis komisyonlarında görüşülmeye devam ettiği bilgisi paylaşılmaktadır.

³⁴⁰ TAYLAN, Esin Çamlıbel: Marka Hakkının Kullanımıyla Paralel İthalatın Önlenmesi, Ankara, 2001, s. 65

Bu gelişmeler ışığında, AB gibi bazı oluşumlar yaratılarak, ülkeler arasında ortak pazarlar yaratılmaya başlanmıştır; kabul edilen hükümlerle tüketilme ilkesinin etki doğurduğu hukuki ve ekonomik ilişkiler başlamıştır.

Serbest ticaretin gelişmesi ve küresel ekonomi; patentle korunan ürünlerin serbest ticaretteki önemini arttırmıştır. Ülkesellik anlayışının geçerli olduğu ve ortak patent sisteminin olmadığı günümüzde, ortak bir tüketilme ilkesi rejimi de kabul edilmemektedir. Kimi ülkeler, hakkın tüketilmesi ilkesini patent hakkı sahipleri lehine yorumlayarak, ülkesel tüketilme coğrafi rejimini; kimileri, küresel ekonomi anlayışının yansıması olan uluslararası tüketilme coğrafi rejimini kabul etmiştir. Avrupa Ekonomi Topluluğu, AB gibi, oluşturulan birliklerden bazıları ise, kendi aralarında bölgesel tüketilme coğrafi rejimini kabul etmektedir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

2.1 AVRUPA BİRLİĞİNİN AMACI ÇERÇEVESİNDE KABUL EDİLEN BÖLGESEL COĞRAFİ TÜKETİLME REJİMİ

İkinci Dünya savaşından sonra, Avrupa Birliği kurulmasına dair ilk adım 9 Mayıs 1950 tarihli Schuman Planı ile ortaya çıkmıştır. Fransız Dışişleri Bakanı Schuman, bir bildiri ile Almanya ve Fransa arasında bir ekonomik topluluk oluşturulmasını ve ilk adım olarak Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurulmasını önermiştir³⁴¹. 1951’de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, daha sonra 1957’de Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması imzalanmıştır.

Almanya, İtalya, Fransa ile Belçika, Hollanda ve Lüksemburg’dan oluşan Benelüks ülkeleri arasında imzalanan 1957 tarihli Roma Antlaşması’nın, diğer ismi ile Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu Kuran Antlaşma’nın, temel hedefi, serbest

³⁴¹ ÖZSUNAY, Ergun: Avrupa Birliği Hukuk ve Türkiye – AB İlişkileri, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015, s. 4; 09 Eylül 1946’da Winston Churchill “Birleşik Avrupa Devletleri” kurulması ile ilgili bir konuşma yapmıştır.

ticaret ortamında, üye ülkeler arasında malların serbestçe dolaşabildiği ortak bir Gümrük Birliği kurmaktır.

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Roma Antlaşması³⁴², ulusal pazarların bütünleşmesini sağlayan en önemli antlaşmadır. AB'nin kurulmasında temel antlaşma olan Roma Antlaşması ile ortak pazarın kurulması, ekonomik ve parasal birliğin sağlanması ile ortak politikaların uygulanması amaçlanmaktadır. Roma Antlaşması ile ortak pazar oluşturma amacını belirleyen AB, bu amaca ulaşmak için öncelikli olarak malların serbest dolaşımı ilkesinin etkin şekilde uygulanmasını sağlamayı hedeflemiştir. Bu hedef bağlamında, Roma Antlaşmasında, üye ülkeler arasında, gümrük vergilerinin, eş etkili resim ve harçların kaldırılmasını; miktar kısıtlamalarının ve eş etkili bütün tedbirlerin kaldırılmasını düzenleyen hükümler kabul edilmiştir³⁴³. Antlaşmada, malların serbest dolaşımına getirilecek istisna olarak, keyfi bir ayrımcılığa yol açmayacak ve gizli bir kısıtlamaya neden olmayacak nitelikteki fikri ve sınai haklar belirlenmiştir³⁴⁴.

Avrupa Birliği'nde malların topluluk içinde yasal olarak bir kez piyasaya sunulduktan sonra herhangi bir engelle karşılaşmadan serbestçe dolaşabildiği Ortak Pazar oluşturulması hedeflenmektedir. Ortak pazar, ABİHA'nın 26. maddesinin ikinci fıkrasında tanımlanmıştır. Buna göre ortak Pazar, iç sınırların söz konusu olmadığı, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı ilkelerine göre işlediği alandır. Ortak pazarın oluşturulmasında en önemli ilkelere olan malların serbest dolaşımı ilkesi, hakkın tüketilmesi ilkesi ile doğrudan ilişki içindedir³⁴⁵.

³⁴² Kurucu Antlaşmalardan Roma Antlaşması, çeşitli zamanlarda yapılan değişikliklerle, gerek içerik bakımından gerekse isminde değişikliklere uğratılmıştır. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ile Roma Antlaşması'nın ismi Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma olarak değiştirilmiştir. Son olarak 13 Aralık 2007'de imzalanıp 27 üye devlet parlamentolarının onaylaması ile 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın adı Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma olarak değiştirilmiştir. Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma (ABİHA) ve Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma (ABA) olmak üzere aynı hukuksal değere sahip iki antlaşmadan oluşmaktadır. Avrupa Birliğini Kuran Antlaşma ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır. Çalışmamızda, son düzenlemelerdeki gibi, Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği Adalet Divanı ifadeleri kullanılmaktadır.

³⁴³ Roma Antlaşması, m. 25-29

³⁴⁴ Roma Antlaşması m. 30; Roma Antlaşması ile fikri ve sınai hakların istisnai üstünlük tanınmasının dayanağını aynı antlaşmanın 295. maddesi ile Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın bu maddeyi yorumlayışı oluşturmaktadır. Roma Antlaşması'nın 295. maddesinde, antlaşma hükümlerinin üye ülkelerin mülkiyet haklarını ilgilendiren ulusal düzenlemelerini etkilememesi gerektiği belirtilmiştir.

³⁴⁵ TEKİNALP, Gülören: Avrupa Birliği Hukuku (Tekinalp/Tekinalp), B2, İstanbul, 2000, s. 305

Malların serbest dolaşımı AB hukukunun en önemli ilkelerinden biridir. Malların serbest dolaşımı için Birlik hukukunun uygulanabilmesi bakımından üç koşul gerekmektedir. Buna göre, söz konusu ürün bir mal olarak kabul edilmeli; mallar AB'nin ve Avrupa Ekonomik Alanının üye devletleri arasındaki ticarete kullanılmalıdır ve antlaşma hükümlerinin uygulanacağı taraf Antlaşmaların tarafı olmalıdır³⁴⁶.

Malların serbest dolaşımı ilkesinin bu önemi nedeni ile ABAD, rekabet ihlalleri ile fikri ve sınai hakların kullanımı konulu olayları değerlendirirken bu ilkeyi mutlaka göz önünde bulundurarak; Topluluk içindeki ticaretin etkilenip etkilenmediği tespitini yaparak karar verir. ABAD, fikri ve sınai hakların münhasır yetkilerinin, topluluk içi rekabeti ihlal etmemesi ve üye ülkeler arası ticarete keyfi bir ayrımcılığa veya kısıtlamaya yol açmaması amacıyla bir denge kurmak istemektedir³⁴⁷.

Antlaşmanın 34. maddesine göre: “Üye devletler arasında, ithalata ilişkin miktar kısıtlamaları ve eş etkili tüm tedbirler yasaktır.” Antlaşmanın 35. Maddesine göre: “Üye devletler arasında, ihracata ilişkin miktar kısıtlamaları ve eş etkili tüm tedbirler yasaktır.” Antlaşmanın 36. Maddesine göre ise: “34. ve 35. madde hükümleri, genel ahlak, kamu düzeni ve kamu güvenliği; insanların, hayvanların veya bitkilerin sağlığının ve yaşamının korunması; sanatsal, tarihî veya arkeolojik değer taşıyan milli varlıkların korunması; sınai ve ticari mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı, ithalata, ihracata veya transit mallara getirilen yasaklama veya kısıtlamalara engel teşkil etmez. Ancak, bu yasaklama ve kısıtlamalar, üye

³⁴⁶ ÖZSUNAY, AB Hukuku, s. 178

³⁴⁷ Malların serbest dolaşımının sağlanması, üye ülkeler arasında keyfi bir ticaret ayrımının yapılmaması amacıyla ihracat ve ithalatın önündeki engellerin kaldırılması ile ilgili maddeler, Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma'nın “Üye Devletler Arasındaki Miktar Kısıtlamalarının Yasaklanması” başlıklı, 34., 35. ve 36. maddelerde yer almaktadır. 34. ve 35. maddeler, üye devletlerarasında ithalat ve ihracatta miktar kısıtlamalarını ve eş etkili önlemleri yasaklamaktadır. Antlaşma'nın 36. maddesi ise fikri ve sınai haklar da dahil olacak şekilde, sınai veya ticari mülkiyetin korunmasına dayanan kısıtlamaları, üye ülkeler arasında ticarete keyfi bir ayrımcılığa veya gizli bir kısıtlamaya sebebiyet vermeyeceği ölçüde kabul etmektedir. Miktar kısıtlamaları, malların ithalatını tamamen kısıtlayan ya da ithalini ve/veya ihracını miktar, değer, zaman gibi yönlerden sınırlayan tedbirlerdir. Eş etkili önlem kavramı ise ABAD tarafından Dassonville olayı ile yorumlanmıştır. Buna göre, eğer, üye devletin ticari düzenlemeleri, topluluğa üye devletlerarasındaki ticareti, doğrudan, dolaylı ya da potansiyel olarak etkiliyorsa ve serbest dolaşımı engelliyorsa bu hüküm eş etkili önlem sayılmaktadır. Örneğin, ithalatın, otomatik bile olsa, izne bağlanması eş etkili önlem sayılmaktadır. Bkz. TEKİNALP / TEKİNALP, s. 378

devletler arasındaki ticarete keyfi bir ayrımcılık veya örtülü bir kısıtlama aracı oluşturamaz.” şeklindedir³⁴⁸.

Malların serbest dolaşımı ilkesinin uygulama alanının istisnası olarak fikri ve sınai haklar belirlenmiştir. Ancak bu hakların kullanımının üye ülkeler arası ticarete keyfi bir ayrımcılığa yol açacak şekilde ve ticarete örtülü kısıtlama getirecek biçimde olmaması gerektiği ifade edilerek; hakkın suiistimali önlenmek istenmiştir. Böylelikle fikri ve sınai haklara dayanılarak gerçekleştirilebilecek engellemelerin de sınırları belirlenmiş olmaktadır³⁴⁹.

İstisnai hüküm uyarınca, fikri ve sınai hakların korunması amacıyla, üye devletler arasındaki ticaretin, belli oranlarla sınırlanmasına izin verilebilmektedir. Ancak bu istisnai hüküm bakımından da, maddenin devamı cümlesi ile bir sınırlama getirilmiştir. Buna göre, fikri ve sınai hakların korunması amacıyla ithalat, ihracat ve transit mallara getirilebilecek yasaklama veya kısıtlamalar, üye devletlerarası ticarete keyfi bir ayrımcılık veya örtülü bir kısıtlama aracı oluşturacak seviyede olamayacaklardır. Eğer, fikri ve sınai hakları korumak amacıyla getirilen bu gibi yasaklama ve sınırlamalar ticarete keyfi ayrımcılık yaratır ya da örtülü bir kısıtlama aracı haline gelirse; böylesi durumlar 34. ve 35. maddeler çerçevesinde değerlendirilecek; 36. maddedeki istisnadan yararlandırılmayacaklardır.

ABAD, 36. maddeyi, yani fikri ve sınai haklara ilişkin istisnai hükmü dar yorumlamaktadır. ABAD tarafından, AB'nin ilke ve amaçlarının zarar görmemesine özen gösterilmektedir. Bu bağlamda, ABAD, fikri ve sınai hak sahiplerinin menfaatlerini, serbest dolaşım ilkesi lehine sınırlı şekilde değerlendirmektedir. Patent hakkı sahibine, patent hakkının temel fonksiyonlarını korumaktan daha geniş yetkiler verilirse, keyfi ayrımcılık veya gizli sınırlandırma yapılmış olacaktır.

Ortak pazar hedefi taşıyan AB'de, bu hedefe uygun olarak, patent hakkının tüketilmesi bakımından, bölgesel tüketilme coğrafi rejimi kabul edilmiştir. Buna göre, patentle korunan bir ürün, patent hakkı sahibi tarafından veya onun rızası ile ilk olarak AB sınırları içinde piyasaya sunulursa, patent hakkı sahibinin patent hakkı

³⁴⁸ <http://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf> (E. T.: 25.10.2015); Antlaşmada ülkeler arası keyfi ayrımların ne olduğu veya ticarete örtülü kısıtlama getirecek uygulamaların neler olduğu belirlenmemiş, bu konuda karar verme yetkisi ABAD'a bırakılmıştır. ABAD tarafından özellikle ön karar yoluyla verilen kararlarla, söz konusu sınırların neler olduğu belirlenmektedir.

³⁴⁹ KEŞLİ, s. 415, 416

tüketilmektedir. Patent hakkı sahibi, hakkın tüketilmesine konu olan bu ürünlerin, birlik için serbest dolaşımına müdahale edememektedir. Patentle korunan ürünün piyasaya sunumu AB sınırları dışında gerçekleştiğinde ise, patent hakkı sahibi bu ürünlerin AB'ye ithal edilmesine, patent hakkın tüketilmediği için, patent hakkına dayanarak engel olabilecektir. AB'de patent hakkının tüketilmesi ilkesi, yargı kararları ile kabul edilip geliştirilmiştir³⁵⁰.

ABAD, marka hakkının tüketilmesi konusunda verdiği Silhouette kararında³⁵¹ bölgesel tükenme ilkesini kabul etmiştir. Karara konu olayda, Silhouette markalı eski bir seri gözlük çerçevesi, bir acente aracılığıyla, Bulgaristan'da piyasaya sürülmüştür. Davalı Hartlauer, bu çerçeveleri Bulgaristan'da satın alarak Avusturya'da tekrar satışa çıkarmıştır. AB üyeliği öncesi, uluslararası tüketilme coğrafi rejimi uygulanan Avusturya'da, mahkeme, ABAD'a ön karar yolu ile başvurarak, marka hakkının tüketilmesine ilişkin, Birlik için kabul edilen bir standart olup olmadığı; Birlik için kabul edilen bölgesel tüketilme coğrafi rejimine rağmen, uluslararası tüketilme coğrafi rejiminin uygulanıp uygulanamayacağı sorusunu yöneltmiştir. ABAD, Silhouette kararında tüm birlik ülkeleri bakımından bölgesel tüketilme coğrafi rejiminin geçerli olacağını belirtmiştir. Aksinin kabulü halinde, üye ülkelerin birisinde paralel ithalata izin verilip bir diğerinde verilmemesi gibi karmaşık bir durum söz konusu olabilecektir. Bu durum, birliğin amacı olan ortak pazar ve malların serbest dolaşımını ilkesi ile uyuşmayacaktır.

2.2. AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANI TARAFINDAN YARATILAN HAKKIN TÜKETİLMESİ İLKESİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Piyasalarda hakim durumda olan işletmelerin, fikri ve sinai haklarını kötüye kullanarak, üye ülkeler arasındaki ticareti olumsuz yönde ve AB'nin amacına aykırı

³⁵⁰ Marka hakkının tüketilmesi ile ilgili de önemli yargı kararları bulunmaktadır.

³⁵¹ Case 355/96 Silhouette International Schmied GmbH & Co. KG / Hartlauer Handelsgesellschaft GmbH, <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=355/96&td=ALL> (E.T.: 24.06.2015) Karara konu olayda, özetle, Silhouette International Schied Şirketi, gözlüklerini Silhouette markası ile piyasaya sunmaktadır. Avusturya'daki ürünleri bizzat kendi sağlarken; başka ülkelerde yavru şirketler ya da hukuki ilişki kurduğu başka şirketler aracılığıyla piyasaya sunmaktadır.

şekilde kullanabilme ve ortak pazarı bölme gibi durumlara yol açması ihtimallerini ortadan kaldırmak için, ABAD tarafından, “hakkın varlığı”, “hakkın kullanılması”, “hakkın özü”, “hakkın tüketilmesi” gibi doktrinler yaratılmıştır³⁵².

2.2.1 HAKKIN VARLIĞI – HAKKIN KULLANIMI

ABAD, hakların varlığı konusunun, üye ülkelerin ulusal hukuk kuralları ile ilgili olduğunu belirtmektedir. ABAD, hakların varlığı ile hakların kullanımı arasında bir ayrım yapılmaktadır. Ulusal hukuklarca varlığı kabul edilen hakların kullanımının AB hukuku çerçevesinde olması gerektiği belirtilmektedir.

AB hukuku çerçevesinde geliştirilen hakkın varlığı doktrini ile hakların varlığının ulusal hukuklarca tanımlanıp düzenlenmesi; hakkın kullanımının ise AB hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi gereği belirtilmektedir.

ABAD tarafından marka hukuku çerçevesinde, hakkın varlığı doktrininin uygulandığı Consten ve Grundig / Commission³⁵³ kararında, marka hakkının varlığı konusunun ulusal hukuklarca düzenlendiği; ancak bu hakların kullanımının AB hukuk kurallarına tabi olduğunu belirtmiştir. Davada ABAD, sınai ve ticari mülkiyetin korunması için alınan önlemleri eşyaların serbest dolaşımı kuralından muaf tutan ABİHA'nın 36. maddesi, rekabeti düzenleyen 101., 102. maddeleri ve üye ülkelerin mülkiyet sahipliği sistemini düzenleyen kurallarının hiçbir şekilde ihlal edilmemesini düzenleyen 222. maddesi ışığında inceleyerek değerlendirmede bulunmuştur³⁵⁴.

ABAD, hakların varlığı ve kullanımı arasında bir sınır çizmiştir. Buna göre, hakların varlığı ABAD tarafından tartışılmayacaktır. Ancak varlıkları ulusal hukuklarca kabul edilen bu hakların kullanılması Topluluğun serbest ticaret ve rekabet kurallarıyla uyum içinde olmalıdır. Bu bağlamda, hakların kullanımının

³⁵² AB hukukunda, tüketilme ilkesi bakımından yaratılan bu kavramlar, diğer hukuk sistemlerinde de etkili olmuştur. Türk hukukunda da ilgili kavramlardan yararlanılarak değerlendirmeler yapılmaktadır.

³⁵³ C – 58/64 Consten & Grundig / Commission (1965),

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?td=ALL&language=en&jur=C,T,F&num=C-58/64> (E. T.: 11.01.2016)

³⁵⁴ KEŞLİ, s. 415; MAHER, s. 149

ABAD tarafından denetimi yerinde kabul edilmektedir. ABAD, patent hakkının üye ülke mevzuatındaki var oluş biçimine saygılı olup bununla ilgili değerlendirmede bulunmadığını kararlarında vurgulamaktadır.

Patent hukuku bağlamında, hakkın varlığı doktrini, ilk olarak Parke Davis / Probel davasında³⁵⁵ uygulanmıştır. Karara konu olayda, Hollanda'daki patent sahibi, diğer bir ülkede patentsiz olarak üretilen ilaçların Hollanda'ya paralel ithalatını engellemek istemiştir.

Münhasıran ulusal hukukun konusu olan patent haklarının, Topluluk hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi için bu hakkın kötüye kullanılması; hakim durum yaratılması ve hakim durumun kötüye kullanımının üye ülkeler arası ticareti etkilemesi gerekmektedir. Parke Davis v. Probel davası, patent hakkının varlığının tek başına rekabet ihlali oluşturmayacağını ifade etmesi bakımından önemlidir.³⁵⁶ ABAD, patent hakkının kullanım biçiminin malların serbest dolaşımını tehlikeye sokması veya rekabet kuralları ile çelişmesi durumunda Birliğin hedeflediği entegrasyon amacını korumak için her zaman müdahale yetkisinin bulunduğunu belirtmektedir.³⁵⁷

Deutsche Grammophon GmbH / Metro kararında³⁵⁸ ABAD, hakkın varlığı ve hakkın kullanımı arasındaki farka vurgu yaparak, hakkının kullanımı, malların serbest dolaşımını ilkesini engeller nitelikte olursa, Roma Antlaşması'nın 28 ila 30. maddelerindeki (ABİHA'nın 34 – 36. maddeleri) kısıtlamaların uygulanacağını ifade etmiştir. Bu karar, ABAD'nın hakların tüketilmesi ilkesini, AB'nin malların serbest

³⁵⁵ KEŞLİ, s. 417; C – 24/67 Parke Davis v Probel, Reese, Beintema-Interpharm and Centrafarm (1967),

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?td=ALL&language=en&jur=C,T,F&num=C-24/67> (E. T.: 11.01.2016)

³⁵⁶ Parke Davis Kararına göre, üye ülkelerce kabul edilmiş patent hakkının varlığı, Roma Antlaşması'nın, üye devletler arasındaki ticareti etkileyebilecek nitelikte olan ve amacı veya etkisi iç pazardaki rekabetin engellenmesi, kısıtlanması veya bozulması olan tüm teşebbüsler arası anlaşmalar, teşebbüs birliklerinin kararları ve uyumlu eylemleri yasaklayan 85. maddesinde ve bir veya birden fazla teşebbüsün, iç pazardaki veya iç pazarın önemli bir bölümündeki hakim durumunu kötüye kullanmasını, üye devletler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde yasaklayan 86. maddesindeki³⁵⁶ kısıtlamalardan etkilenmeyecektir. 85. maddede tanımlanan antlaşma, karar ve uyumlu eylem bulunmadığı takdirde bu hakların salt kullanımı 85. maddedeki yasak çerçevesinde değerlendirilmeyecektir.

³⁵⁷ ARIKAN, s. 96

³⁵⁸ C- 78/70 Deutsche Grammophon & GmbH / Metro (1971),

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?td=ALL&language=en&jur=C,T,F&num=C-78/70> (E. T.: 11.01.2016)

dolaşımı ilkesi uyarınca incelediği ilk karar olma niteliği taşımaktadır³⁵⁹. Söz konusu karara konu olayda, Deutsche Grammophon Şirketi'nin, Fransa'daki yavru şirketi tarafından piyasaya sunulan ürünlerin bu ülkeden diğer ülkelere paralel ithalatının yapılmasını önlemek amacı ile konu, ABAD'a ön karar usulü yolu ile taşınmıştır. ABAD, hak sahibinin bizzat kendisi tarafından veya rızası ile üçüncü kişiler tarafından, piyasaya sunulan ürünlerin paralel ithalatının engellenmesini, AB'nin ortak pazar oluşturma amacına aykırı bulmuştur.

Görüldüğü gibi ABAD, önüne gelen uyuşmazlıklarda, hakkın varlığı ile hakkın kullanımı arasında ayırım yaparak; hakkın varlığı ile ilgili konuları ulusal hukuka bırakmakta; hakkın kullanımı ile ilgili konuları ise birliğin amaç ve ilkeleri çerçevesinde kendi değerlendirmektedir.

2.2.2. HAKKIN ÖZÜ KAVRAMI

ABAD tarafından, hakkın kullanımı ile ilgili değerlendirmelerde bulunulurken, hakkın meşru kullanımının sınırını belirlemek amacıyla, “hakkın özü” kavramı geliştirilmiştir. Buna göre, hakkın kullanımı, hakkın özüne uygun olduğu ölçüde korunacaktır. Bu bağlamda, AB hukuku mutlak bir üstünlük taşımamakta; ulusal hukuklarca tanımlanan fikri ve sınai haklar ile Birlik kuralları çatıştığı takdirde her iki hukuka ait kuralların eşit düzeyde değerlendirileceği; birinin diğerine ilkesel üstünlüğü olmayacağı belirtilmektedir.

Patent hakkı sahibinin, patent hakkına dayanarak paralel ithalatı engellemesi, rekabet ihlallerine yol açabilmektedir. AB Hukuku, bu ihlalleri engellemek amacıyla hakkın varlığı ve hakkın kullanımını birbirinden ayırdığı gibi; hakkın özü doktrinini geliştirerek dengeleyici bir sistem yaratmaya çalışmıştır³⁶⁰.

³⁵⁹ TRITTON, GUY: Richard Davis, Michael Edenborough, James Graham, Simon Malynicz, Ashley Roughton: Intellectual Property In Europe, Third Edition, Thomson Sweet & Maxwell, s. 646 vd.

³⁶⁰ AB Antlaşması'nın temel amacı, malların üye ülkeler arasında herhangi bir engele uğramadan gümrüksüz, serbest dolaşımıdır. Patent hakkı öne sürülerek malların serbest dolaşımı ilkesi engellenecek olursa Birlik ana hedefi gerçekleştirilemeyecektir. ABAD tarafından yaratılan “hakkın özü”³⁶⁰, “hakkın özgül konusu”, “hakkın cevheri”, “hakkın özel konusu” doktrinini ile bu ana hedefe ulaşılmasını engelleyebilecek fikri ve sınai hakka bağlı münhasır yetkiler sınırlandırılmak istenmiştir.

Hakkın özü kavramı ve hakkın tüketilmesi ilkesi çerçevesinde yaratılan içtihat hukukuyla AB'nin temel hedefi olan malların serbest dolaşımı prensibi korunmaya çalışılmıştır.

Hakkın özü doktrinine göre, fikri ve sınai hakların her türlü kullanımı korunmayacak; hakkın özü kapsamında değerlendirilen kullanımlar meşru sayılıp korunacaktır³⁶¹.

Patent hukuku bakımından, patent hakkının özünü, hak sahibinin buluşunu kullanması, buluşunun itibarını koruması, ihlallere karşı çıkmak, patentle korunan ürünleri ilk defa piyasaya sunmak ve bu hakların kullanımını lisans sözleşmeleri aracılığıyla üçüncü kişilere tanımak şeklinde inhisari yetkiler vererek ödüllendirmek oluşturmaktadır³⁶².

Patentle korunan ürünlerin piyasaya ilk kez sunulması patent hakkı sahibi veya onun rızası ile üçüncü bir kişi tarafından gerçekleştirilmediği takdirde, patent hakkı sahibi yatırımlarının karşılığını alamayacak; ekonomik menfaatini elde edemeyecektir. Patent hakkı sahibinin patent hakkının özünde yararlanması gerekmektedir. Ancak, yetki, hakkın özünü aşan bir seviyede olursa, rekabet ihlallerine sebep olabilmektedir. Bu iki olumsuz durumun oluşmasını engellemek için, adil bir çözüm olan, hakkın özü doktrininden yararlanılmaktadır. Patent hakkı sahibi, patentle korunan ürünlerinden ekonomik menfaatini elde etmiş ise patentin ödüllendirici, teşvik edici asli fonksiyonu da yerine getirilmiş demektir. Patent hakkı sahibinin paralel ithalatı engelleme hakkı, hakkın özü kavramı ile bağdaştığı ölçüde korunmalıdır.

ABAD, Deutshe Grammophon / Metro kararında, hakkın varlığı ile kullanımı arasında ayırım yaparak, Antlaşma'nın 36. maddesinde belirtilen istisnaya dayanıp, malların üye ülkeler arasında dolaşımına ancak fikri mülkiyet hakkının özüne dayanılarak engel olunabileceğini belirtmiştir³⁶³.

Kararın 6. paragrafında, *“Antlaşmanın 36. maddesinde, bir üye devlet yasalarınca tanınan sınai ve fikri mülkiyet haklarına topluluğun saygılı olması*

³⁶¹ HAMDİ, s. 860

³⁶² ARIKAN, s. 97

³⁶³ GUY TRITTON, s. 648

gerekmekteyse de, varlığı tanınan hakların kullanımı Antlaşmadaki sınırlamalara bağlıdır. Sınai ve fikri mülkiyet haklarına dayanarak, malların serbest dolaşımının engellenmesi, istisnai olarak ancak fikri mülkiyet hakkının özünü korumak amacıyla meşru sayılacaktır.” denilmiştir³⁶⁴. Kararda hakkın özü kavramının tanımına yer verilmemiştir.

Anlaşma'nın 36. maddesine göre: “ ... *sınai ve ticari mülkiyetin korunması gibi sebeplerle haklı görülen ihracat, ithalat veya transit mallara getirilen sınırlamaları veya yasaklamaları 30.-36. maddeler engelleyemez. Bununla birlikte, bu gibi yasaklamalar veya sınırlamalar üye devletlerarası ticarete keyfi ayrımcılık veya gizli sınırlamalar oluşturma amacı olarak kullanılamaz.*” Malların serbest dolaşımı ilkesine istisna teşkil eden bu maddeyi yorumlarken ABAD, “hakkın özü” doktrininden yararlanmaktadır. Hakkın özü kavramını paralel ithalatın engellenmesini önlemek amacıyla patent hakkını sınırlamak için kullanmaktadır³⁶⁵. ABAD, olayda, fikri mülkiyet haklarının varlığını ve kullanımını kabul eden 36. maddeyi dar; malların serbest dolaşımını içeren maddeyi ise geniş yorumlamıştır. ABAD, 36. maddede kast edilenin “hakkın özü” olduğunu belirtmiştir.

ABAD tarafından daha sonraki Centafarm / Sterling Drug kararında, hakkın özü kavramının tanımı yapılmıştır³⁶⁶. Karara konu olayda, Sterling Drug şirketi, Negram marka ilacın İngiltere ve Hollanda'da patent sahibi idi. Şirket, yavru şirketleri aracılığı ile İngiltere ve Hollanda'da patentle korunan ürünlerini pazarlamaktaydı. Davalı Centafarm şirketi, patentle korunan ilaçları, İngiltere'deki sosyal politikalar nedeniyle yarı fiyatla satılmakta olan İngiltere'den satın alarak paralel ithalat yoluyla Hollanda'ya ithal edip pazarlamak istediğinde, Hollanda'daki hak sahibi yavru şirket itirazda bulundu. Konu hakkında ön karar usulü ile ABAD'a başvuruldu.

ABAD, patentle korunan ürünün, Hollanda'da Sterling firmasının rızası ile piyasaya sunulduğunu; bu nedenle, Sterling firmasının patent hakkının tüketildiğini belirtmiştir. Malların serbest dolaşımı ilkesi ile patent hakkı sahibinin üye ülkede

³⁶⁴ C- 78/70 Deutshe Grammophon / Metro (1971); CAMCI, Ömer: Marka Davaları, İstanbul, 1999, s. 119; AYOĞLU, Tolga: Marka Hakkının Tüketilmesi, T.C. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 29; ASLAN, s. 113-114

³⁶⁵ TAYLAN, s. 83

³⁶⁶ KEŞLİ, s. 418

patentle korunan ürünleri bir kez piyasaya sunduktan sonra diğer üye ülkelere ithalini yasaklamaya çalışmasının bağdaşmayacağını; aksi durumun kabulünün, Roma Antlaşması'nın ortak Pazar içinde malların serbest dolaşımına ilişkin hükümleri ile çakışacağını belirterek Centafarm şirketini haklı buldu ve kararda, paralel ithalata izin verdi.

ABAD'ın patent hakkının tüketilmesi ilkesi ile ilgili ilk verdiği karar olan Centafarm / Sterlin Drug kararında hakkın varlığı ve kullanımını ayırımı yaparak, ulusal hukuklarca tanınan hakkın başka bir üye ülkede piyasaya sunum ile birlikte tüketildiğini ve paralel ithalatın engellenemeyeceğini; ayrıca, patentin esas işlevi olan ödüllendirmenin patent sahibi tarafından patenli ürünün piyasaya sunumu ile gerçekleştiğini, böylelikle patentin esas işlevinin yerine getirildiğini ifade edilmiştir. ABAD tarafından, patent hakkının tüketilmesi bakımından bölgesel tüketilme rejimi uygulanmıştır.

ABAD'ın, Centafarm / Sterling Drug kararında patent hakkının özü tanımlamıştır³⁶⁷. Patent hakkının özünün, patente konu olan buluşun sahibinin ödüllendirilmesi olduğu; buluş sahibinin buluşunu özgürce kullanabileceği; ticari olarak patenti piyasaya doğrudan veya lisans verme yoluyla dolaylı olarak ilk kez sunma hakkının patent sahibinde bulunduğu; bu bağlamda yapılan ihlallere itiraz etme hakkının da patent sahibine ait olduğu hususları açıklanmıştır. Ulusal patent hukukunun, ortak pazarın işleyişine ve eşyaların serbest dolaşımına engel olamayacağı vurgulanmıştır.

Özetle, patent hakkının özü kavramı, patent ile korunan ürünü üretmek ve piyasaya sunmak üzere patent hakkı sahibine tekel garantisi tanımak olarak tanımlanmıştır³⁶⁸. Hakkın özü kavramının fonksiyonu, hak sahibine malı ilk kez dolaşıma koyma konusunda münhasır bir hak sağlamaktan ibarettir³⁶⁹.

Kararda dikkat çekildiği üzere, ABAD, hakkın özü kavramı ile bir taraftan patent hakkı sahibinin yatırım ve yenilik çalışmalarını ödüllendirmekte diğer taraftan

³⁶⁷ C- 15/74 Centafarm B. / Sterling Drug (1974), <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?td=ALL&language=en&jur=C,T,F&num=C-15/74> (E. T.: 11.01.2016)

³⁶⁸ Centafarm / Sterling Drug kararı

³⁶⁹ KALİ, s. 62

patent hakkı sahibinin patentle korunan ürünlerini izni olmaksızın başkalarının kullanımını ve satmalarını engellemeye çalışmaktadır.

Hakkın özü kavramının ödüllendirme amacına bir örnek olarak, ABAD'ın, Merk / Stephar³⁷⁰ kararına konu olayda, Merk şirketi, tüm üye ülkelerde ilaç patentini tescil ettirmiş; ancak ilaçlara patent korumasını kabul etmeyen üye ülke İtalya'da patent koruması elde edememiştir. Şirket, ilaçları, İtalya da dahil olmak üzere tüm üye ülkelerde piyasaya sunmuştur. Stephar şirketi, İtalya'dan satın aldığı ilaçları Hollanda'ya ithal etmiştir. Merk, paralel ithalata engel olmak amacıyla dava açmıştır.

ABAD kararında, patent hakkının özünün, patentle korunan ürünün ilk kez piyasaya sunulmasının patent hakkı sahibinin hakkı olduğunu; yaratıcı çabanın böylelikle ödüllendirildiğini belirtmiştir. Patent koruması olmayan bir ülkede, patent sahibinin rızası ile ürünün piyasaya sunulması durumunda ise paralel ithalatın patent hakkı sahibince engellenemeyeceği belirtilmiştir.

Patent hakkının, paralel ithalatı engelleyecek biçimde kullanılmasının AB'yi ulusal sınırlara ayırmak ve birlik içi ticareti sınırlamak olacağını; bu durumun ortak pazarı gerçekleştirme hedefine ters düşeceği ifade edilmiştir. Patent hakkı sahiplerinin, patentle korunan ürünlerini hangi üye ülkede piyasaya sunma konusunda özgürce seçme haklarının olduğu; ancak bir kez, seçtikleri ülkede ürünleri yasalara uygun biçimde piyasaya sunduktan sonra patent haklarının tüketilmiş sayılacağı açıklanmıştır³⁷¹.

AB alanında, patent hukuku bakımından bir mevzuat uyumlaştırması yapılmamış olduğu için ABAD, somut olayın özelliklerine göre patent hakkının özünü ve olayın bu çerçevede değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin analizini yapmaktadır. Bu durum, hukuk güvenliği bağlamında eleştirilmektedir. Diğer bir eleştiriye göre ise, Divan'ın hakkın özünü tanımlaması durumu, Roma Antlaşması'nın 295. maddesinde belirtilen, fikri ve sınai hakların varlığı, kabulü, tanımı ve hukuki koruma sınırlarının belirlenmesi konularında ulusal hukukun yetkili

³⁷⁰ C- 187/80 Merk / Stephar / Petrus Stephanus Exler (1981),

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?td=ALL&language=en&jur=C,T,F&num=C-187/80> (E. T.: 11.01.2016)

³⁷¹ ASLAN, s. 143

olduğunu ifade eden hükme aykırılık taşımaktadır. ABAD uygulaması, ulusal hukuka müdahale olarak değerlendirilebilmektedir³⁷². ABAD'ın ortak pazar amacına hizmet eden rekabet kuralları ile fikri ve sınai hakların çatışması durumunda rekabet kurallarına üstünlük tanındığı iddia edilmektedir.

Kanaatimizce, ABAD tarafında patent hakkının tüketilip tüketilmediği kararı verilirken, öncelikle hakkın varlığı ile hakkın kullanımı arasında bir ayırım yapılması; bu noktada, hakkın varlığı kararının ulusal hukuka bırakılarak; hakkın kullanımının meşru olup olmadığı değerlendirilmesinde, hakkın özü kavramından yararlanılması; hakkın kullanımının hakkın özü kavramının dışında olduğu anlaşıldığında patent hakkının tüketilmiş sayılacağı belirtilmesi şeklindeki yöntem, ulusal hukuku aşan değil; ulusal hukukla uyum içinde ve birliğin varlık amacını destekler biçimde kabul edilmelidir.

2.3 AVRUPA BİRLİĞİ İLE TÜRKİYE ARASINDAKİ GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

AB'de kabul edilen bölgesel tüketilme coğrafi rejiminin Türk Hukuku bakımından sonuç doğurup doğurmadığının açıklanması yerinde olacaktır.

12 Eylül 1963 tarihinde bir tarafta AET üyesi devletler, diğer tarafta Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmak üzere AET - Türkiye Ortaklık Antlaşması, diğer ismiyle Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Ankara Antlaşması, 1 Aralık 1964 itibariyle yürürlüğe girmiştir³⁷³. Ankara Antlaşması, AET ile Türkiye arasında imzalanan uluslararası bir sözleşme olup; amacı, iki taraf arasında bir ortaklık kurulması ve taraflar arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin dengeli şekilde, sürekli olarak sürdürülüp güçlendirilmesinin teşvik edilmesidir.

Antlaşma ile ortaklık ilişkisinin amacı ortaya konulmuş; Gümrük Birliği esasları, kişilerinin, malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, rekabet,

³⁷² GÜÇER, s. 90

³⁷³ 17.11.1964 tarih ve 11858 sayılı Resmi Gazete

ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, oluşabilecek uyuşmazlıkların çözümü gibi konularda antlaşmaya varılmıştır.

Ankara Antlaşması'nın 10. maddesi ile taraflar arasında bir gümrük birliği oluşturulması öngörülmüştür. Gümrük birliği kavramı, ortak Pazar, ortak ekonomik politikalar gibi unsurları içerir³⁷⁴. Roma Antlaşması'nın 23. maddesine göre: *“Topluluk, tüm malların değiş tokuş edildiği bir gümrük birliğine dayanır; bu gümrük birliği, üye devletler arasında ithalat ve ihracat gümrük vergileri ile eş etkili resimleri kapsadığı gibi üçüncü devletlere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamayı da kapsamına alır.”* Buna göre, gümrük birliği iki temele dayanmaktadır. Öncelikle, üye ülkeler arasında ithalat ve ihracattan gümrük vergisi alınması ya da gümrük vergisine eş değerde vergi, resim, harç, ücret gibi herhangi bir ödeme yapılması istenmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca üçüncü devletlere karşı ortak bir gümrük tarifesi belirlenecektir.

Ankara Antlaşması'nın 2. maddesinin 2. fıkrasında öngörülen Avrupa Topluluğu ile Türkiye Gümrük Birliği süreci 23 Kasım 1970'de imzalanıp 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren Katma Protokol ile başlamıştır. Katma Protokol, Ankara Antlaşması'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Katma Protokol ile Türkiye'nin ekonomi politikalarını Avrupa Topluluğu politikalarına yaklaştırmak; karşılıklı ve dengeli yükümlülükler ile gümrük birliğinin yerleşip gelişmesini sağlamak hedeflenmiştir. Katma Protokol'ün 27. maddesi uyarınca Türkiye ve Topluluk arasında en geç geçiş dönemi sonunda ihracat miktar kısıtlamaları ve bütün eş etkili tedbirlerin kaldırılması öngörülmüştür.

Gümrük Birliği bölgesi, topluluk üye ülkelerinin hükümler altındaki ve topluluk içindeki gümrük birliğine dahil bölgeler ile Türkiye gümrük alanını kapsamaktadır. Malların serbest dolaşımı ile ilgili hükümler, menşei gümrük birliği dışındaki üçüncü bir ülkeden olsa bile; gümrük birliğine dahil bir üye devlette serbest dolaşımda bulunan mallar için de geçerli sayılır³⁷⁵.

³⁷⁴ YAVAŞI, Mahmut: Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye, FMR, Y.:1 C.:1, 2001/4, 25-53, s.29

³⁷⁵ PINAR, Hamdi: Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, s. 49; Gümrük Birliği sınırları içinde sınır aşan mallara uygulanan eş etkili resim ve harçlar veya iç vergilere ilişkin hükümlerin ayrıcalık yasağını ihlal etmemesi gerekir. Aksi durum tarifeli ticari engeller anlamına gelecektir. Liman harçları

Gümrük birliğinin dış ve iç iki temel amacı vardır. Dış amaç, AB iç pazarına, AB dışındaki pazarların muhtemel etkilerini, ortak gümrük tarifesi benimseyerek AB lehine bertaraf etmek; iç amaç ise, üye devletlerarası ticarete konması muhtemel her türlü gümrük vergisini ve bu vergilerin doğurduğu sonuçları doğuran vergi, resim, harç ve üye devletlerarası ticarete konu olan mallara ilişkin her türlü miktar kısıtlamasının ve eş etkili tedbirlerin uygulanmasının kaldırılmasıdır.

Ankara Antlaşması uyarınca Türkiye ile Birlik ilişkilerinde en yetkili organ olan Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Kararı, Türkiye ile Birlik arasındaki ilişkiler bakımından en önemli kaynaklardan biridir. 1/95 sayılı OKK 6 bölüm, 64 madde ve 10 Ekten oluşmaktadır.

Rekabet düzeni açısından, 1/95 sayılı OKK'nın 30. ve 31. maddelerinin Roma Antlaşması'nın 85. ve 86. maddeleri (ABİHA 101. ve 102. maddeleri) ile paralel düzenlemeler içerdiği görülmektedir.

1/95 sayılı OKK'nın "Hukukların Yakınlaştırılması" başlıklı dördüncü bölümünün birinci kısmında "Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyet Haklarının Korunması" bulunmaktadır. 1/95 sayılı OKK'nın 29. maddesine göre, taraflar, fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının uygun ve etkili biçimde korunmasında anlaşarak OKK'nın ayrılmaz parçası olan EK 8'de belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyi kabul etmişlerdir.

1/95 sayılı OKK'nın yorum başlıklı 66. maddesine göre: *"Bu Karar hükümleri; Avrupa gümrük birliğinin kapsadığı ürünlere uygulanmaları bakımından, Avrupa Toplulukları Adalet Divanının konuyla ilgili kararlarına uygun olarak yorumlanır"*³⁷⁶.

Birlik ile Türkiye arasında, AB hukukunca uygulanan, fikri ve sınai haklar bakımından malların serbest dolaşımı ile ilgili kriterler uygulanmamaktadır. 1/95

ile lisans alma zorunluluğu tarifeli ticari engellere örnek oluşturmaktadır. Tarifeli ticari engeller iki şekilde olmaktadır. Bunlar eş etkili önlemler ile miktar kısıtlamalarıdır. Miktar kısıtlamaları, malların ithalini tamamen yasaklayan ya da ithal edilen malları miktar, değer veya zaman açısından sınırlayan ve ithalatın yapıldığı devlet tarafından alınan her türlü önlemdir. Kotalar, transit geçişin tamamen önlenmesi veya kısıtlanması buna örnek gösterilebilir.

³⁷⁶ http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/okk_tur.pdf, s. 202 (E. T.: 19.01.2016); Fikri ve sınai hakların malların serbest dolaşımını engelleyecek kullanımları ile ilgili tespitlerde, Avrupa Birliği Hukukunda ABAD'ın içtihatları ile yaratılan, "hakkın özü" "hakkın varlığı-kullanımı" "hakkın tüketilmesi" gibi doktrinlerin göz önünde bulundurulabileceği kanaatindeyiz.

sayılı OKK'nin Mevzuat Uyumuna İlişkin kısmının birinci bölümünün, fikri, sınai ve ticari mülkiyetin korunmasıyla ilgili 29. maddesinde:

“1. Taraflar fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının uygun ve etkin biçimde korunması ile uygulanmasını sağlamak konusuna verdikleri önemi teyid ederler.

2. Taraflar fikri mülkiyet haklarına Gümrük Birliğini oluşturan iki tarafta da eş düzeyde verimli koruma sağlanması halinde Gümrük Birliğinin düzgün işleyeceğini kabul etmektedirler. Bu doğrultuda bu kararın 8 sayılı Ek'inde belirlenen yükümlülükleri üstlenmektedirler.” hükmü yer almaktadır.

1/95 sayılı OKK'nın “Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyetin Korunması” başlıklı EK 8'in 10. maddesinin 2. Fıkrası yer alan düzenlemede, *“Taraflar arasındaki ticari ilişkilerde, fikri, sınai, ve ticari mülkiyet haklarına, hakkın tüketilmesi ilkesinin uygulanması, bu karar ile öngörülmemiştir.”* hükmü bulunmaktadır.

Türkiye ve AB arasında kabul edilen Gümrük Birliği Antlaşması ile kabul edilen malların serbest dolaşımı amacı ile bağdaşmayacak biçimde 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi'nin Ek 8. bölümünün 10/2. maddesinde, Türkiye ile AB arasında fikri mülkiyet haklarının tüketilmesi ilkesinin uygulanmayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu nedenle, AB için kabul edilen bölgesel tüketilme coğrafi rejimi, Türkiye bakımından uygulamamaktadır.

Bu istisnai düzenleme nedeniyle, patent hakkına dayanılarak, AB'de piyasaya sunulmuş patentle korunan ürünlerin Türkiye'ye paralel ithalatı veya Türkiye'de piyasaya sunulmuş patentle korunan ürünlerin AB'ye paralel ithalatı; patent hakkı tüketilmiş olmayacağından, engellenebilecektir.

Düzenleme 1/95 sayılı OKK'nın ithalat ve ihracatta miktar kısıtlamaları ve her türlü eş etkili eylemin taraflar arasında yasaklandığı hükümler olan 5. ve 6. maddelerine de aykırılık taşımaktadır. Doktrinde haklı olarak, tüketilme ilkesinin sözleşme tarafları bakımından uygulanmamasının mantıklı bir gerekçe taşımadığı belirtilmektedir³⁷⁷. AB'nin Türkiye'ye farklı bir tutum gösterdiği düşünülmektedir³⁷⁸.

³⁷⁷ KEŞLİ, Ahmet: The Role of Exhaustion of Intellectual Property Rights In The Integration – Application Of The Principle In The European Internal Market Turkish Customs Union, Erdoğan Moroğlu'na 85. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 1999, s. 433

Ankara Antlaşması'nın 22. maddesine göre, Ortaklık Konseyi, Ortaklık Antlaşması'nda öngörülen hallerde Antlaşma ile belirlenen amacın gerçekleşmesi için karar vermeye yetkili organ konumdadır. Ortaklık ilişkisini düzenlemede birincil hukuk Ortaklık Antlaşması ve Katma Protokol; ikincil hukuk ise Ortaklık Konseyi kararlarından oluşmaktadır³⁷⁹.

Katma Protokolün 29. maddesine göre: “21 ila 27. (dahil) maddeler hükümleri, kamu ahlakı, kamu düzeni, kamu güvenliği, insan ve hayvanların hayat ve sağlıklarının veya bitkiler ile sanat, tarih veya arkeoloji değeri olan milli servetlerin veya ticari ve sınai mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı ithalat, ihracat veya transit yasaklamaları veya kısıtlamaları konulmasına engel teşkil etmez. Bununla beraber bu yasaklama ve kısıtlamalar, ne bir keyfi ayırım aracı ne de Akit taraflar arasındaki ticarete örtülü bir kısıtlama niteliği taşımamalıdır.” hükmü kabul edilmiştir. Bu hüküm patent hakkının tüketilmesi ilkesinin de dayanağı niteliğindedir.

İkincil hukuk kaynağı olan Ortaklık Konseyi Kararı Ek 8'in 10. maddesinin 2. fıkrası ile AB ile Türkiye arasında hakkın tüketilmesi ilkesinin uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Doktrinde, bu düzenlemenin birincil hukuk kurallarına aykırı nitelik taşıdığı belirtilmektedir³⁸⁰. Ayrıca, Birlik ile Türkiye arasında bölgesel tüketilme ilkesinin benimsenmemiş olmasının Katma Protokol'ün 29. maddesine açıkça aykırılık taşıdığı ifade edilmektedir³⁸¹. Bölgesel tüketilme coğrafi rejiminin Türkiye bakımından reddedilmiş olması, Ankara Antlaşması'nın, ithalat ve ihracata miktar kısıtlamaları ve eş etkili tüm tedbirleri kaldırma konusunda, antlaşmanın her iki tarafına getirilen yükümlülüğe ilişkin 10. maddesine aykırı bulunmuştur³⁸².

³⁷⁸ Avrupa Ekonomi Antlaşması'nın altıncı maddesi, 1/95 sayılı OKK'nın 66. maddesi ile benzer hüküm ihtiva etmektedir. Bu düzenlemeye göre taraflar arasında kabul edilen hükümler Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşma hükümlerine esas yönden benzerlik taşıdıkları ölçüde Avrupa Toplulukları Mahkemesi'nin ilgili kararlarına uygun olarak yorumlanmaktadır. Avrupa Ekonomi Antlaşması'nın ekinde düzenlenen 28. Protokolün 2. maddesinin 1. fıkrasında Avrupa Ekonomi Antlaşmasına taraf olan devletler arasında fikri mülkiyet haklarında tüketilme ilkesinin uygulanacağı kabul edilmiştir. Oysa 1/95 sayılı OKK Ek 8'in 10. maddesinin 2. fıkrasında durum tam aksinedir.

³⁷⁹ PINAR, Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, s. 55

³⁸⁰ PINAR, Hamdi: Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, s. 55

³⁸¹ PINAR, Hamdi: Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, s. 56; 1972'de kabul edilmiş Katma Protokol'den sonra Birliğe üye bir ülke tarafından getirilen miktar kısıtlaması veya eş etkili tedbir niteliğinde her türlü sınırlandırmalar bu ülkelerden Türkiye'ye yapılacak ithalatlara uygulanamayacaktır.

³⁸² PINAR, Hamdi: Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, s. 55-56

OKK ile getirilen bu istisnai düzenleme gümrük birliğinin amacı ile çelişmektedir. paralel ithalat bakımından malların serbest dolaşımını engellemektedir. Ortaklık Konseyi'nin bu hüküm ile yetkisini aştığı; bu hükmün, Ankara Antlaşması ve Katma Protokol ile kabul edilen malların serbest dolaşımı ilkelerine aykırı olması nedeniyle geçersiz olduğu ve Türkiye'nin bölgesel tüketilme rejimi sınırlarına dahil kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir³⁸³.

İstisnai düzenleme, AB'nin Türkiye'ye dönük uyguladığı ayrımcı ve ayrılıkçı politikanın da örneği sayılabilir. Zira, ABAD'ın MERCK II kararına konu olayda, karar tarihinde henüz Birlik üyesi olmayan Portekiz ve İspanya'dan İngiltere'ye paralel ithalat yoluyla ilaç getirilmesinde, Genel Sözcü'nün bu ülkelerin henüz Birlik üyesi olmamaları nedeniyle paralel ithalata engel olunması yönündeki talebine rağmen, ABAD tarafından AB için kabul edilen bölgesel tüketilme coğrafi rejimi uygulanarak hakkın tüketildiği kabul edilmiştir. Kararda paralel ithalata izin verilmiştir³⁸⁴.

İstisnai düzenleme konusunda doktrindeki yorum ve gerekçelerin isabetli olduğunu düşünmekteyiz. Gerçekten de bu düzenleme siyasi bir tercih gibi görünmektedir. Dolayısıyla, Birlik Hukuku bakımından geçerli olan bölgesel tüketilme coğrafi rejimi, Türkiye sınırlarının da dahil olduğu genişletilmiş bölge bakımından geçerli sayılmalıdır³⁸⁵.

3. ABD HUKUKUNDA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

Amerikan hukuk sisteminde patent hakkının tüketilmesi kavramının yerine onunla aynı anlama geldiği ifade olunan, ilk satış doktrini kavramı da kullanılmaktadır³⁸⁶.

Amerikan Yüksek Mahkemesi'nce patent haklarının tüketilmesi³⁸⁷ konusunda verilen ilk karar 1853 tarihli Bloomer / McQuewan³⁸⁸ davası hakkındadır. Davanın

³⁸³ PINAR, Malların Serbest Dolaşımı, s. 666 vd.

³⁸⁴ ASLAN, Hakkın Tükenmesi, s. 165

³⁸⁵ PINAR, Hamdi: Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, s. 57

³⁸⁶ LANDERS, Amy: Patent Law, Second Edition, Lexis Nevis, 2012, USA, s. 502

bir tarafında patent sahibi, diğer tarafında patentle korunan ürünün kullanım lisansını alan (lisansiye) firma bulunmaktadır. Mahkeme, patent lisansı alınması ile patentle korunan ürünün satın alınması durumlarını değerlendirilmiştir. Patent lisansının süresi dolsa dahi, patentle korunan ürünün kullanımına, patent hakkı sahibince engel olunamayacağına hükmedilmiştir. Bir ürün patent korumasına sahip olsa da olmasa da satıldığı takdirde bu ürünün kullanımına müdahale edilemeyeceği belirtilmiştir. Bu karar, tam olarak tüketilme ilkesinin hukuki sonucu olmasa da, kararda tüketilme ilkesi terminolojisinin kullanılmış olması bakımından önem taşımaktadır.

1873 tarihli Adam / Burke kararına³⁸⁹ konu olayda ise, lisans alan, Boston şehrinin 10 mil çevresinde, patent korumasına sahip mezarların yapımı, satışı ve kullanımı lisanslarına sahiptir. Lisans sahibinden, Boston şehrinde mezarlık satın alan üçüncü bir kişi, satın aldığı mezarlığı, lisans sözleşmesi ile sınırlanan bölgenin dışında kullanmıştır. Mahkeme, hayatın doğal akışına göre bu kullanımın sınırlandırılmayacağını; patent hakkına dayanılarak bu kullanıma engel olunamayacağını belirtmiştir. Bu karar, ABD hukukunda, ülkesel tüketilme coğrafi rejiminin kabulü yönündeki ilk karar olarak anılmaktadır.

1890 tarihli Boesch / Gröff³⁹⁰ davasına konu olay, ABD dışından paralel ithalat yolu ile getirilmek istenen patentle korunan ürünlere ilişkindir. Kararda, patent hakkının ülkesellik ilkesi gereği; korunduğu ülke kanunlarına göre değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda, patent hakkı sahibi tarafından ABD dışındaki ülkelere gelen patentle korunan ürünlerin, paralel ithalatı önleme yetkisinin bulunduğu karar verilmiştir. Patentle korunan ürünün satılmasından sonra patent hakkına dayanılarak, alıcının kullanımının önlenemeyeceği belirtilmektedir.

³⁸⁷ ABD patent hukukunda, tüketilme doktrini ve ilk satış doktrini kavramları her ikisi de kullanılmaktadır. Özellikle patent hukukunda son zamanlarda tüketilme ilkesi kavramı kullanılmaya başlamıştır. <http://www.ipeg.com/nervous-exhaustion-the-recent-evolution-of-first-sale-doctrine-in-us-patent-law/> (E. T. 18.05.2016) İlk satış doktrini kavramının, özellikle fikir ve sanat eserleri için kullanılmasının, kiralama ve ödünç verme fiillerinin tüketilmeye yol açmayacağını vurgulamak bakımından, daha yerinde bir yaklaşım olduğu belirtilmektedir. Bkz. ARIKAN, s. 34

³⁸⁸ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/55/539/case.html> (E. T. 24.04.2016)

³⁸⁹ <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/84/453/case.html> (E. T.: 24.04.2016)

³⁹⁰ <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/133/697> (E. T.: 24.04.2016)

1895 tarihli Keeler / Standard Folding Bed³⁹¹ davasına konu olayda ise, davalı, Michigan eyaletinden aldığı patentle korunan ürünleri, Massachusetts eyaletinde satmaktadır. Massachusetts eyaleti sınırların patent hakkını devralmış firma, söz konusu satışlara engel olmak istemiştir. Mahkeme, ilk satış ile birlikte patent hakkının tüm ABD sınırları içinde tüketildiği kararını vererek davayı reddetmiştir. ABD içinde herhangi bir eyalette, patentle korunan ürünün piyasaya sunumu ile patent hakkı tüm ABD sınırlarında tüketilmektedir.

1942 tarihli United States / Univis Lens davasında, Yüksek Mahkeme, patent hakkının tüketilmesi konusunda hem patent hukuku hem de antitröst hukukuna göre değerlendirmelerde bulunmuştur. Karara konu olayda, yeniden satış fiyatı kaydı içeren bir lisans sözleşmesi bulunmaktadır. Yeniden satış fiyatı kaydı, tedarikçiler veya üreticiler ile perakendeciler arasında hüküm ifade eden bir sözleşme kaydı olup perakendecilerin satış veya hizmet fiyatını sınırlandırmaktadır. Yeniden satış kaydı genellikle bir antitröst ihlali olarak değerlendirilir ve üreticiler veya tedarikçilerin yeniden fiyat satış fiyatları üzerinde ancak tavsiye verebilecekleri kabul edilir.

Univis Lens Co. şirketi, lens olarak tamamlandığında gözlüklerde kullanılabilen lens boşluklarının ve bu lens boşluklarının cilalanma ile bilenme usullerinin patentlerine sahiptir. Davacı ve davalı arasında yeniden satış fiyatı belirleme kaydı içeren bir sözleşme³⁹² yapılmıştır. Antlaşmaya göre, lisans alan, patent sahibinden lens boşluklarını alacak ve bu lens boşluklarını kullanarak usul patentini uygulayarak lens üretecektir. Lisans alan, ürettiği bu lensleri, patent sahibinin belirlediği fiyat ile satış lisansına sahip olan üçüncü kişilere satmakla yükümlüdür.

Yüksek Mahkeme, öncelikle, patent hakkı sahibinin patent hakkının tüketildiği tespitinde bulunmuştur. Satış fiyatının patent hakkı sahibince belirlenmesi, Sherman Kanunu³⁹³,na aykırı bulunmuştur. Mahkeme, lens boşluklarının satılması ile patent hakkının tüketildiğini ve bu nedenle, gerek lens boşluklarının gerekse lens olarak tamamlanmış ürünlerin satış fiyatlarına patent sahibince karışılmayacağına karar vermiştir. Aksinin kabulünün patent hakkı

³⁹¹ <http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/157/659.html> (E. T.: 24.04.2016)

³⁹² Son zamanlarda Amerikan Mahkemeleri sözleşmeler yoluyla patent haklarını güçlendiren hükümlere izin vermeye başlamışlardır.

³⁹³ 1890 yılında kabul edilmiş Antitröst Kanunudur.

sahibinin tekelleşmesine yol açacağı; patent hakkı sahibinin lens boşluklarının satışı ile gereken ödüllendirmeye kavuştuğu belirtilmiştir³⁹⁴. Bu değerlendirme yapılırken, lens boşluklarının tek kullanım şeklinin lenslerin üretilmesi ile olduğu tespitine yer verilmiştir.

1992 tarihli Mallinckrodt / Mediport³⁹⁵ davasında, patent sahibi patentli araçları tek kullanım koşulu ile satmıştır. Hastaneler, patentli bu araçları bir kez kullandıktan sonra patent sahibine geri gönderecek ve patent sahibi bu araçları yeniden kullanıma hazır hale getirdikten sonra hastanelere tekrar gönderecektir. Fedaral Mahkeme, tek kullanım kaydını, nihai tüketicilere dönük dahi olsa, kendiliğinden (per se³⁹⁶) rekabet ihlali olarak değerlendirmemektedir. Mahkeme, konunun, Rule of reason³⁹⁷ yaklaşımı ile değerlendirilmesi gerektiğini belirtip sözleşmede belirlenen tek kullanım kaydının, patent hakkı açısından mantıklı bir sınırlama olup olmadığını; patent hakkının verdiği imtiyazın ötesinde bir rekabet ihlali yaratıp yaratılmadığının, araştırılması gerektiği ifade etmiştir. Buna göre, tek kullanım sınırlaması, antitröst ile ilgili bir ihlal oluşturmuyorsa, patent sahibi tek kullanım sınırlaması getirebilecektir. Karar, patent hakkı sahipleri lehinedir. Patentle korunan bu ürünlere getirilecek tamir edememe, değiştiremememe gibi sınırlamaların, uygun koşullarda mümkün olduğu açıklanmıştır.

Federal Temyiz Mahkemesi'nin 2001 yılında verdiği Jazz Foto Coop. / International Trade Commission kararına konu olayda ise, davacı Fuji, tek kullanımlık fotoğraf makineleri üretmektedir. Makinelerin bir kısmının satışı ABD dışında yapılmaktadır. Bazı makinelerin ise satışı ilk ABD içinde yapılmakta; ancak tamir için deniz aşırı ülkelere gönderilmektedir. Bu makineler, tamir edilip yeniden satılmak amacıyla tekrar ABD'ye ithal edilmektedir.

³⁹⁴ LANDERS, s. 503

³⁹⁵ <https://litigation-essentials.lexisnexis.com/webcd/app?action=DocumentDisplay&crawlid=1&doctype=cite&docid=27+Suffolk+U.+L.+Rev.+292&srctype=smi&srcid=3B15&key=bc02b711948234fd67836ca06c1190a7> (E. T.: 24.04.2016)

³⁹⁶ Per se doktrinine göre anlaşmanın amacının doğrudan rekabeti kısıtlamak olduğu durumlarda başkaca bir araştırma yapılmaksızın rekabete aykırı olduklarına karar verilir.

³⁹⁷ Rule of Reason Doktrinine göre, anlaşma veya davranışın ekonomik incelenmesine göre ilgili pazarda rekabeti arttırdığına karar verilebiliyorsa antitröst kuralları uyarınca yasaklanamaz. Amacı rekabete aykırı olmayan ancak rekabet açısından bazı sınırlamalar içeren anlaşmalar, sınırlamalar incelenip haklı sebebe dayandırılabilirse antitröst kurallarınca yasaklanmayacaklardır. Eğer sözleşme bütünü dikkate alındığında rekabet lehine değerlendirilebiliyorsa ve anlaşmanın ticari olarak kurulmasında bu sınırlamalar gerekli ise, sınırlamalara izin verilebilmektedir. Bkz. TRITTON, s. 570

Uluslararası Ticaret Komisyonu, piyasaya sunumun ilk nerede gerçekleştiği önemli olmaksızın, paralel ithalatın engellenebileceğini iddia etmiştir. Paralel ithalatçılar ise patent hakkının tüketildiği savunmasında bulunmuşlardır.

Federal Temyiz Mahkemesi, ilk satışı ABD dışında gerçekleşen fotoğraf makineleri bakımından patent hakkının tüketilmediğini; patent hakkının sadece ilk kez ABD sınırları içinde satılan ürünler bakımından tüketilmiş sayılması gerektiğini ifade etmiştir. Mahkeme, ilk satışı ABD dışında yapılan makinelerin ithalatına, patent sahibi tarafından engel olunabileceğini belirtmiştir.

Federal Temyiz Mahkemesi, patent hakkının tüketilmesi konusunda ülkesel tüketilme coğrafi rejimi yönünde karar vermiştir. Mahkeme 2010 yılında verdiği Fuji Film Corp / Benun kararında da aynı görüşünü devam ettirmiştir³⁹⁸.

ABD hukukunda, patent hakkının tüketilmesi ilkesi, öncelikle sadece ürün patentleri bakımından kabul edilmiştir. 2008 tarihli Quanta Computer / LG Electronics³⁹⁹ davasında ise, Yüksek Mahkeme, usul patentleri için de patent hakkının tüketilmesi ilkesinin uygulanacağı yönünde karar vermiştir.

Karara konu olayda, bir usul patenti oluşturmak için kullanılması gereken bileşenlerin bazıları başka bir patentli sistemin bileşenlerindedir. Anlaşmazlık, patentli sistem bileşenleri hakkında patent hakkının tüketilmesi ilkesinin uygulanıp uygulanmayacağı ile ilgilidir. Diğer bir anlatımla, usul patentlerinde tüketilme ilkesinin uygulanıp uygulanmayacağı konusunda uyuşmazlık bulunmaktadır.

Kararda, usul patenti ile oluşturulan ürünün satışı ve ürün patentlerinin satışı arasında patent hakkının tüketilmesi bakımından hiçbir fark olmadığı belirtilmiştir. Patent sahibinin, usul patentlerinin somut bir ürüne değil; bir sürece dönük olduğu için satış ile beraber tüketilmelerinin söz konusu olmayacağı yönündeki iddiası, mahkeme tarafından kabul edilmemiştir⁴⁰⁰.

Usul patentinin somutlaştığı ürünün satışı ile patent hakkı tüketilmektedir. Aksinin kabulünün, patent hakkının tüketilmesi ilkesinin uygulanamaz hale getireceği; patent sahiplerinin hakkın tüketilmesi ilkesinin uygulamasından

³⁹⁸ http://www.sgrlaw.com/resources/client_alerts/1562/ (E.T.: 25.10.2015)

³⁹⁹ <https://www.law.cornell.edu/supct/html/06-937.ZS.html> (E. T.: 24.04.2016)

⁴⁰⁰ LANDERS, s. 503

kurtulmak için patent başvurularında istemleri usul patentlerine dayandırmaya çalışacakları vurgulanmıştır⁴⁰¹.

Olayda, LG ile Intel arasında, LG'ye ait patentli ürünlerinin üretimi ve satışı konusundaki lisans antlaşması yapılmıştır. Bu lisans antlaşması, LG'nin patent hakkına sahip olduğu yarı iletken çipler⁴⁰² gibi kişisel bilgisayarlarda kullanılan bileşenleri de içermektedir.

Intel, bilgisayar sistemlerinin tedarik zincirinde çeşitli düzeyde yer alan ürünleri üreten ve satan bir firmadır. LG ise, patentli yarı iletken çipleri üreterek üçüncü kişilere pazarlamaktadır. Diğer yandan, LG, kendi çipleri ile Intel bileşenlerinin birlikte kullanıldığı bilgisayarları satmaktadır. LG ile Intel arasında, Intel ürünlerinin başka firmaların ürünleri ile birlikte kullanılmasını engelleyen ek bir anlaşma (master agreement) yapılmıştır. Bu antlaşma ile üçüncü kişilerin, Intel'in patentli ürünlerini Intel'e ait olmayan bileşenlerle birlikte kullanamayacağı şartı getirilmiştir. Bu kullanım sınırlandırmasının, LG tarafından, bilgisayar kullanıcılarına ihtaren bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşma uyarınca kullanıcılara bu konuda yazılı bildirim yapılmıştır.

Anglo Sakson hukuk sisteminde, Kıta Avrupası hukuk sisteminden farklı olarak, zımni lisans doktrini bulunmaktadır. Zımni lisans doktrini, patentler için geliştirilmiş olup; patent sahibinin, ürün üzerinde kullanım sınırlamalarına ilişkin bir kaydın bulunmaması halinde, sonraki her türlü kullanıma zımnen izin verdiği anlamına gelmektedir⁴⁰³. Zımni lisans doktrininin uygulanması istenmediğinde, kullanım sınırlandırması kaydının patentle korunan ürün üzerinde bulunması gerekmektedir.

Tüm bu sürece karşın, Quanta firması, Intel'den aldığı patentli mikroşlemcileri⁴⁰⁴ diğer firmaların çipleri ve bileşenleri ile birleştirerek bilgisayar

⁴⁰¹ LANDERS, s. 503

⁴⁰² Çipler, yarı iletken ürün olarak doğada bulunan silikon kristallerinin katmanlar haline getirilmesinden sonra mühendisler tarafından üzerine devrelerin işlenmesi ile oluşturulan yarı iletken materyallerdir. ABD hukukunda, usul patentleri ile birlikte korunan yarı iletken çipler bakımından, genel patent hakkının ülkesel tüketilmesi kuralından ayrılmış ve uluslararası tüketilme rejimi kabul edilmiştir. ARIKAN, s. 53

⁴⁰³ ARIKAN, s. 40

⁴⁰⁴ Bir bilgisayarda verilen komutları yorumlayıp yürüten birim Bkz. TDK Sözlüğü

sistemlerinde kullanmıştır. Bunun üzerine LG, Quanta ile benzeri diğer firmaları patent hakkını ihlal etmekle suçlamıştır.

Yüksek mahkeme, usul patentlerinin de ürün patenleri gibi hakkın tüketilmesi ilkesinin konusu olduğunu, olayda patent hakkı sahibi LG'nin patent hakkının tüketildiğini belirtmiştir⁴⁰⁵.

Patentli bir buluşun temel özelliklerini içeren bir ürünün yasal bir şekilde satışı, patent hakkının tüketilmesine yol açar. Yüksek Mahkeme, Intel tarafından Quanta'ya satılan ürünlerin ihlal edildiği iddiası olunan patenti içerdiğine karar vermiş; ayrıca patentle korunan bu ürünün tek kullanım alanının bilgisayar üretimi olduğunu belirtmiştir. Bir ürünün yasal olarak satışı sonrasında patent hakkı tüketilmektedir ve sözleşme ile getirilen sınırlamalar, hakkın tüketilmesini engelleyemez, denilmiştir.

ABD Hukukunda, patent hakkının tüketilmesi ilkesi, patent sahibi tarafından patent hakkının, kötüye kullanımını veya rekabet ihlali oluşturacak şekilde kullanımını engellemekte kullanılmaktadır. Patent hakkı sahibi, patent hakkını sınırsız kullandığı takdirde, patentin ödüllendirme işlevinin ötesine geçilebilecektir. Bu durum, hakkın kötüye kullanımına veya haksız rekabete yol açacak veya antitröstle ilgili yaptırımlar uygulanmasını gerektirebilecektir.

Coğrafi tüketilme rejimleri bakımından ülkesel coğrafi tüketilme rejiminin benimsendiği ABD patent hukukunda, TRIPS görüşmelerinde, ülkeler arasında ortak bir tüketilme coğrafi rejiminin belirlenmesine karşı çıkmıştır.

4. DİĞER BAZI ÜLKELERDE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

Hakkın tüketilmesi ilkesi ile ilgili üye devletleri serbest bırakan TRIPS Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, birçok devlet, patent hakkının

⁴⁰⁵ Bu kararlar, 1984 yılında Bandag Inc. ile Al Borsers's Tire Stores davası sonunda Federal Circuit'de alınan usul patentlerinin tüketilemeyeceği kararından dönülmüştür. <http://openjurist.org/750/f2d/903/bandag-inc-v-al-bolsers-tire-stores-inc> (E. T.: 24.04.2016)

tüketilmesi konusunda yasal düzenlemeler yapmaya başlamıştır. Bu düzenlemelerde, genellikle, uluslararası tüketilme coğrafi rejimi kabul edilmiştir. Uluslararası tüketilmeyi kabul etmeyen ülkelerde ise çoğunlukla ülkesel tüketilme coğrafi rejimine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.

Özellikle DTÖ üye ülkelerince belirlenecek ortak bir tüketilme coğrafi rejimi, paralel ithalatın engellenmesini önleyecek nitelikte olacaktır. Uruguay Round ve Doha görüşmelerindeki müzakerelerde uzlaşmaya varılamamıştır. Uruguay Müzakereleri sırasında gelişmekte olan ülkeler çoğunlukla uluslararası tüketilme coğrafi ilkesini savunurken; AB, bölgesel tüketilme ilkesini; ABD ise paralel ithalatı sınırlayıp engelleyecek bir sistem konusunda ısrarcı olmuştur⁴⁰⁶.

Dünyada genel geçer üç tip hakkın tüketilmesi coğrafi rejimi benimsenmiş olmakla birlikte; Umman Sultanlığı, Ürdün Krallığı gibi ülkelerde, düzenlemelerin farklı biçimde yapıldığı görülmektedir. Umman Sultanlığı'nın Sınai Mülkiyet Kanunu'nda yer alan hakkın tüketilmesi ilkesi, antitröst yasaları ile ilişkilendirilerek düzenlenmiştir.

4.1 JAPONYADA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

Japonya'da patent haklarının tüketilmesi ile ilgili kabul edilen coğrafi tüketilme rejimi, önceleri ülkesel tüketilme coğrafi rejimi idi⁴⁰⁷. Daha sonra, uluslararası ticaret ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ilkeleri ışığında patent haklarının uluslararası tüketilme coğrafi ilkesi kabul edilmeye başlanmıştır⁴⁰⁸. Başka ülkelerde piyasa sunulan patenle korunan ürünlerin Japonya'ya paralel ithalatı, Japon Hukuku'na göre patent hakkı sahiplerince engellenmemektedir.

Japon Mahkemeleri tarafından, alüminyum bir çark için Japonya'da ve Almanya'da patent hakkı sahibi olan Alman firması BBS ile BBS tarafından Almanya'da üretilen alüminyum çarkları paralel ithalat yoluyla Japonya'ya ithal

⁴⁰⁶ SEZGİN HUYSAL, Ayşegül: İlaç Patenti, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010, s. 195

⁴⁰⁷ DOI, Teruo: The Territoriality Principle of Patent Protection And Conflict Laws: A Review of The Japanese Court Decisions, Fordham International Law Journal, Volume 26, 2003

⁴⁰⁸ PINAR, s. 907

eden Japon KK firması arasında yaşanan uyuşmazlık ile ilgili, 1 Temmuz 1997 tarihinde verilen BBS Kraftverzeug Technik AG / Racimax Japan KK & Jap Auto Products KK kararında, paralel ithalatı gerçekleştiren Japon KK firması lehine, uluslararası tüketilme ilkesi yönünde karar vermiştir.

Karara göre, patentle korunan ürünlerin ilk kez satışı ile patent hakkı tüketilmiştir; ancak sözleşme ile bazı istisnai koşulların kabul edilebileceği belirtilmiştir. Mahkeme, patent hakkı sahibinin, ürünlerin ilk satışı ile yatırımlarının karşılığını alıp ödüllendirildiğini, bu ürünlerle ilgili patent hakkının tüketildiğini açıklamıştır. Ancak buna karşın, mahkeme, ulusal fiyat kontrolü ya da zorunlu lisans gibi, patent hakkı sahibi üzerinde belirli zorunluluklar veya baskılar olması halinde, patent hakkının tüketilmeyeceğini belirtmiştir.

Dolayısıyla Japon Yüksek Mahkemesince, Anglo Sakson hukuk sisteminde geçerli olan, zımni lisans karinesini çürüten, hususi sözleşme kuralları tabir edilen bir uygulama kabul edilmiştir. Buna göre, patentle korunan ürünlerini, Japonya dışında pazarlayan firmalar, ilgili ürünlerin Japonya'ya paralel ithalatının yapılmasını istemiyorlarsa; ürünlerin üzerine yapıştıracakları bir etiketle⁴⁰⁹ belirtmeleri gerekmektedir. Böylelikle, Japonya'daki patent hakkı sahibi, patentle korunan ürünlerin paralel ithalatını, ulusal antitröst ve rekabet yasalarındaki hükümler saklı kalmak şartıyla, önleyebilecektir⁴¹⁰.

Hakkın tüketilme ilkesi ile ilgili verilen bir diğer karar Canon Kararıdır.⁴¹¹ Canon, tekrar doldurulma özelliğine sahip mürekkepli kartuşları yabancı ülkelere satın alıp doldurarak Japonya'ya ithal eden Recycle Asist firmasına dava açmıştır. Canon, bu kartuşların değişikliğe uğratıldığını ve bu nedenle patent haklarının tüketilmesinin söz konusu olmadığını iddia etmiştir.

Kasım 2007'de Japon Yüksek Mahkemesi'nce verilen kararda, patentle korunan bir ürünün satışı yapıldıktan sonra; bu ürün, alıcı tarafından değiştirilir ve

⁴⁰⁹ "X pazarı içindir."; "Y ülkesine ithal edilemez." Şeklinde kayıtlar konulmaktadır. Bkz. ARIKAN, s. 40

⁴¹⁰ ASLAN, Hakkın Tükenmesi, s. 91

⁴¹¹ Japan Supreme Court Case Number 2006, (Ju) NO. 826, Decided on 8.Nov.2007, www.courts.go.jp/english/judgments/text/2007.11.08-2006.-Ju-.No..826-165104.html (Erişim Tarihi: 16.01.2016)

patentle korunan üründen başka bir ürüne dönüştürülürse, patent hakkının tüketilmeyeceği belirtilmiştir.

Bu kararda, Japon Yüksek Mahkemesi uluslararası tüketilme ilkesinin kabulü yönündeki açıklamalarını sürdürmüş ancak, patentle korunan ürünün yeniden yapılması veya yeniden birleştirilmesi gibi durumların söz konusu olması halinde patent hakkının tüketilmeyeceğini vurgulamıştır.

4.2 İSVİÇRE'DE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

EFTA⁴¹² üyesi olup Avrupa Ekonomi Alanı veya Avrupa Birliği üyesi olmayan tek ülke olan İsviçre'de, 1993 tarihli İsviçre Marka Kanunu'nda uluslararası tüketilme rejimi kabul edilmiştir⁴¹³.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesi ile ilgili, İsviçre Federal Mahkemesi'nin 1999 tarihli Kodah v. Jumbo Markt kararında, TRIPS Antlaşması'nın 6. maddesi ile DTÖ üyesi ülkelere, patent hakkının tüketilmesi ile ilgili kendi coğrafi rejimlerini seçme imkanı tanındığı belirtilerek; Antlaşma'nın 28. maddesine⁴¹⁴ değinilmiştir. Maddede paralel ithalata dair bir sınırlamaya yer verilmediği ifade edilmiştir. İsviçre Federal Mahkemesi bu gerekçelerle patentler bakımında ülkesel tüketilme rejimi doğrultusunda karar vermiştir⁴¹⁵.

⁴¹² EFTA'nın açılımı, Avrupa Serbest Ticaret Antlaşması'dır. 1960 yılında Avusturya, Portekiz, Danimarka, İsveç, Norveç, İsviçre ve İngiltere arasında imzalanmıştır.

⁴¹³ www.ige.ch (E.T.:25.10.2015)

⁴¹⁴ TRIPS Antlaşması'nın Verilen Yetkiler başlıklı 28. maddesi aynen şu şekildedir:

(1) Patent, sahibine aşağıdaki münhasir hakların verilmesini sağlayacaktır.

(a) Patent konusu bir ürün olduğunda, patent sahibinin iznini almamış üçüncü kişilerin bu ürünü imal etmelerini, kullanmalarını, satışa arz etmelerini, satmaları veya bu amaçlarla ithal etmelerini engellemek(v");

(b) Patent konusu bir usul olduğunda, patent sahibinin iznini almamış üçüncü kişilerin usulü kullanmalarını ve en azından doğrudan bu usul ile elde edilmiş ürünü kullanmalarını, satışa arz etmeleri satmalarını veya bu amaçlarla ithal etmelerini engellemek.

(2) Patent sahipleri patenti devretme veya veraset yoluyla intikal ettirme ve lisans sözleşmeleri imzalama hakkına da sahip olacaklardır.

www.telifhaklari.gov.tr (E.T.: 25.10.2015)

⁴¹⁵ https://www.ige.ch/fileadmin/user_upload/Juristische_Infos/d/j100_Parallelimporte_d.pdf (E.T.: 25.10.2015)

İsviçre’de, patentle korunan ürünün piyasaya ilk sunulduğu yere veya ürünün özelliğine göre, farklı coğrafi tüketilme rejimleri uygulanmaktadır.

Genel kural, patentle korunan ürünlerin piyasaya ilk sunumu İsviçre’de veya başka bir Avrupa Ekonomik Alanı ülkesinde gerçekleştirilmişse, patent hakkının tüketilmesi bakımından bölgesel tüketilme coğrafi rejiminin uygulanması yönündedir.

Patentle korunan ürünün işlev ve fonksiyonları itibariyle çeşitli özellikler taşıyorsa, uluslararası tüketilme coğrafi rejimi kabul edilmektedir. Traktör ve tarım makineleri gibi tarımla ilgili ürünlerde uluslararası tüketilme rejimi uygulanmaktadır. Son olarak, ilaçlar gibi, patentle korunan ürün için fiyat belirlemesi, İsviçre Devleti tarafından yapılıyorsa, bu ürünün İsviçre’de piyasaya sunumu için patent hakkı sahibi ile anlaşılması gerektiği belirtilmektedir⁴¹⁶.

İsviçre Federal Konseyi’nin 19.12.2008 tarihli kararı ile 1 Haziran 2009 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, Patent Kanunu’nda değişiklik yapılmış; mütekabiliyet şartı aranmaksızın tek taraflı olarak, Avrupa Ekonomik Alanı ülkeleri ile uyum sağlanması amacıyla, eczacılık ürünleri hakkında bölgesel tüketilme coğrafi rejiminin uygulanması kabul edilmiştir⁴¹⁷.

4.3 UMMAN’DA PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

Patent hakkının tüketilmesi bakımından, Umman Sultanlığı’nda, genel kural, ülkesel tüketilme coğrafi rejiminin kabul edilmesidir. Ancak, ürünün niteliksiz veya nicelik bakımından yetersizliği, yüksek fiyatlı olması gibi koşullar oluştuğunda veya kamu yararı gereğiyle, piyasaya sunum Umman sınırları dışında gerçekleşse dahi; resen ya da ilgililerin talebiyle patent hakkının tüketildiği kararı ve paralel ithalata

⁴¹⁶ WIPO, Standing Committee On The Law Of Patents: Exceptions And Limitations To Patent Rights: Exhaustion Of Patent Rights, Twenty-First Session, Geneva, November 3-7 2014, s. 7-8

⁴¹⁷ <https://www.ige.ch/en/news-archiv/2009/news-details/news/1073-regionale-erschaffung-im-patentrecht.html> (E.T.: 25.10.2015)

izin verilebilmektedir. Ancak sonradan bu koşullar değişirse verilen izin, paralel ithalatçının stoklardaki ürünleri istisnai tutularak iptal edilebilmektedir⁴¹⁸.

Umman Sultanlığı tarafından uygulanan bu sisteme “Kontrollü Ülkesel Tüketilme Rejimi” adı verilmektedir. Bu sistem, bir yandan patent hakkı sahibini diğer yandan doğrudan yabancı yatırımcıları korumayı amaçlamaktadır. Patent hakkı sahibinin patent hakkını kötüye veya rekabet ihlali oluşturacak şekilde kullanımını önlemek için, gereken durumlarda uluslararası tüketilme coğrafi rejiminin uygulanması kabul edilmektedir⁴¹⁹. Bu uygulama, ülkelere hem bireysel, hem de kamu yararlarını gözetmek konusunda; doğrudan yabancı yatırım teşvikinde; patent hakları kullanılarak rekabet ihlali oluşturulmasını önleme konusunda esnek ve yaratıcı bir çözüm sunmaktadır.

4.4 ÜRDÜN'DE PATENT HAKKININ TÜKETİLMESİ İLKESİ

Ürdün Krallığı, Umman Sultanlığı'nın tam tersi yönde bir sistem geliştirmiştir⁴²⁰. Buna göre, genel kural uluslararası tüketilme coğrafi rejiminin

⁴¹⁸ Umman Sultanlığı'nın 67/2008 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu'nun 11. maddesinde:

(4) “Patent sahibi tarafından veya onun izni ile üçüncü kişilerce patentle korunan ürünlerin piyasaya sunumu ilke kez Umman'da gerçekleşti ise patent hakkı tüketilecektir.

(5) Ancak Bakanlıkça, resen veya ilgilerin talebi üzerine, patentle korunan ürün veya patenli usul ile üretilen ürün ilk olarak Umman'da piyasaya sunulmamışsa dahi, söz konusu ürün Umman'da bulunmayan bir üründen veya bulunuyorsa bile çok düşük standartlara sahipse veya miktar bakımından yerel talebi karşılayamayacak düzeydeyse veya fiyatları aşırı yüksekse veya rekabeti engelleyici diğer her türlü kamu yararı gerektirdiğinde, patent hakkının tüketildiği kararı verilebilecektir.

(i) Paralel ithalatı yapılmak istenen patentle korunan ürün, piyasaya patent sahibince veya onun izni ile üçüncü kişiye sunulmuşsa ve

(ii) Paralel ithalatı yapılmak istenen ürün, paralel ithalatın yapılacağı ülkede üretilmişse ve bu ürün hakkında Umman'da da patent tescili yapıp koruma elde edilmişse ve bu korumanın sahibi olan kişi paralel ithalatı yapmak isteyen kişiyse

(a) Paralel ithalatı gerçekleştiren patent hakkının tüketildiğine ilişkin Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kararının koşullarını yerine getiremediği takdirde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı resen veya patent hakkı sahibinin talebi üzerine paralel ithalat iznini iptal edebilmektedir.

(b) Bu koşullar oluşur ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca patent hakkının tüketildiğine dair verilen karar iptal edilirse dahi, paralel ithalatçının kazanılmış hakları gözetilerek stoklarda kalan malların satış hakları saklı tutulmaktadır.”⁴¹⁸ düzenlemesi yer almaktadır.

⁴¹⁹ WIPO, Interface Between Exhaustion Of Intellectual Property Rights And Competition Law, CDIP/4/4 REV./STUDY/INF/2, Original: English, June 1 2011, s.10

⁴²⁰ Ürdün Krallığı'nın 2001 tarihli Geçici 71 Sayılı Kanunla Değişik 199 tarihli 32 Sayılı Ürdün Krallığı'nın Buluşlara Patent Verilmesi Kanunu'nun 37. maddesine göre:

kabulü olmaktadır. Serbest rekabet kurallarına dayalı uluslararası tüketilme coğrafi rejimi öncelikli olarak uygulanmaktadır. Ancak, bazı koşullar oluştuğunda, uluslararası tüketilme coğrafi rejimi uygulanmamaktadır. Patent sahibi tarafından, lisans sözleşmeleri aracılığıyla getirilen kimi kısıtlamalarla paralel ithalata engel olunması mümkün kılınmıştır⁴²¹.

Ürdün Krallığı'nın patent hakkının tüketilmesi ilkesi uygulamasına, "Kontrollü Uluslararası Tüketilme Rejimi" adı verilmektedir.

"Bu kanun hükümlerine göre, Ürdün Krallığı'nda patent tesciline ve korumasına sahip bir ürünün, patent hakkı sahibinden alınarak haksız rekabet oluşturmayacak ve patentin ekonomik değerini azaltmayacak şekilde meşru yollarla paralel ithalatının yapılması engellenemez.

Ancak bir lisans sözleşmesi ile Ürdün Krallığı'na paralel ithalat yapılmasına engel getirilmişse ve patent sahibince bu konu Gümrük Yönetimi'ne yazılı olarak bildirildiyse lisans alan tarafından paralel ithalat gerçekleştirilemez. Masraflar patent sahibine ait olmak üzere, bu durum yerel bir gazetede yayımlanır."

Bkz. WIPO, Interface Between Exhaustion Of Intellectual Property Rights And Competition Law, CDIP/4/4 REV./STUDY/INF/2, Original: English, June 1 2011, s. 10-11

⁴²¹ WIPO, Interface Between Exhaustion Of Intellectual Property Rights And Competition Law, CDIP/4/4 REV./STUDY/INF/2, Original: English, June 1 2011, s.11

SONUÇ

Teknolojik gelişmeleri ve yeniliği teşvikte önemli olan patent hakları, sahibinin yaratıcı çabalarının, araştırma geliştirme faaliyetlerinin, yenilikçi düşünceye katkılarının bir sonucu olarak, sahibini bir takım hak ve yetkilerle donatmaktadır.

Patent hakları yeterince korunmadığı takdirde, sürdürülebilir yenilik ve yaratıcılık teşvik edilemeyecektir. Patent haklarının gereğinden fazla korunması ise, hak sahiplerinin piyasada tekel elde edip, piyasaya giriş engelleri yaratmasına neden olabilecektir. Böyle bir durumun oluşması, patentlerin hem varlık sebepleri hem de işlevleri göz önüne alındığında istenmeyen bir sonuç yaratacaktır. Bu nedenle, çeşitli gerekçelerle bu haklar, sınırlamalara konu olmuştur. Patent hakkının tüketilmesi ilkesi, patent hakkını sınırlandıran durumlardan biridir.

Patent hakkı sahiplerinin mutlak hakları ile patentlerin üzerinde somutlaştığı ürünleri alan kişilerin, serbest ticaret kuralları gereği bu ürünleri yeniden satışa koyma hakları arasında bir dengeleme aracı olarak patent hakkının tüketilmesi ilkesinden yararlanılmaktadır.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesi, patentle korunan bir ürün veya patenli bir usul ile elde edilen ürünün patent hakkı sahibince veya onun izni ile üçüncü bir kişi tarafından ilk olarak piyasaya sunulduktan sonra, söz konusu bu belirli ürünlerin daha sonraki satış ve dağıtımlarına, patent hakkına dayanılarak müdahale edilememesi anlamına gelmektedir. Hakkın tüketilmesi ilkesi sayesinde malların serbest dolaşımı korunmakta, serbest ticaretin önünde oluşabilecek engeller ortadan kaldırılmaktadır.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesinin konusu sadece patentlerin üzerinde somutlaştıkları ürünlerdir; patent hakkının kendisi tüketilmeye konu olmamaktadır; buluş serbest hale gelmemektedir.

Patent hakkının tüketilmesi bağlamında, devletlerce kabul edilen üç temel coğrafi tüketilme rejimi bulunmaktadır. Bunlar, ülkesel, bölgesel ve uluslararası coğrafi tüketilme rejimleridir. Kabul edilen coğrafi tüketilme rejimleri doğrultusunda

farklı sonuçlar meydana gelmektedir. Ülkenin hukuki sonucu olan paralel ithalatın mümkün olup olmadığı kararı, seçilen coğrafi tüketilme rejimlerine göre verilmektedir.

Patent sahipleri, pazarlama stratejilerini farklılaştırarak pazarları bölme ve farklı fiyatlandırma yolu ile kar maksimizasyonu sağlama hedefindedirler. Böylelikle yatırımlarından ve inovatif çalışmalarından daha kolay geri dönüş sağlamaktadırlar. Pazarların bölünmesi, farklı fiyat politikaları, döviz kurlarındaki dalgalanmalar gibi nedenler paralel ithalata, tekrar ithalata ve gri ithalata yol açmaktadır.

Paralel ithalat, bir ülkede yasal yollarla patent hakkı sahibi veya onun rızası ile piyasaya sunulan patentle korunan ürünlerin satın alınıp; patent sahibinden herhangi bir izin alınmadan patent korumasına sahip olunan başka bir ülke pazarına, ticari amaçla sokulmasıdır. Tekrar ithalat ise, patentle korunan ürünlerin, patent sahibi tarafından veya onun izni ile üçüncü kişice ihraç edilmesinden sonra, yeniden ilk piyasaya sunulduğu ülkeye ithal edilmesidir.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesini dar uygulayan ülkesel veya bölgesel coğrafi tüketilme rejiminin uygulandığı ülkelerde, paralel ithalat ve tekrar ithalata patent sahibince patent hakkına dayanılarak engel olunabilmektedir. Çünkü bu sistemlerde, patent hakkı sadece ilk olarak piyasaya sunumlarının gerçekleştiği bu ülke veya bölgelerle sınırlı olarak tüketilmektedir. Başka ülke veya bölgelerde piyasaya sunulan ürünler bakımından patent hakkı tüketilmemiştir. Bu coğrafi rejimler patent hakkı sahipleri lehine sistemler olarak değerlendirilmektedir.

Ülkesel tüketilme rejimi, ülkelerin açık pazarlara dönüştürülmesini engelleyen; araştırma ve geliştirme faaliyetlerini arttıran üretim merkezleri haline getirilmeleri hedefine ilerlemek bakımından daha etkin bir araç olabilmektedir, düşüncesindeyiz. Bu bağlamda ülkesel tüketilme rejiminin uzun vadede ekonomik olarak da daha faydalı olabileceği kanaatindeyiz.

Patent hakkının tüketilmesi ilkesinin geniş uygulandığı uluslararası tüketilme rejiminin kabul edildiği ülkelerde, patent korumasına sahip ürünün dünyanın herhangi bir yerinde piyasaya sunulması ile patent hakkı tüketilecektir. Bu rejimde, patent sahibi ne paralel ithalata ne de tekrar ithalata engel olabilmektedir.

Her ne kadar hakkın tüketilmesi ilkesinin geniş yorumlanması global ticareti ve rekabeti destekliyor olsa da; gelişmekte olan ülkelerdeki tüketiciler bakımından hakkın tüketilmesi ilkesinin dar yorumu sayesinde uygulama alanı bulan fiyat farklılaştırmaları da, tüketiciler bakımından önemli bulunmaktadır. İlkenin geniş yorumlanmasının olası diğer bir olumsuz yanı ise, paralel ithalatlar nedeniyle ülke ekonomisinin büyüme hızının düşmesi ve işsizliğin artmasıdır. Paralel ithalat yoluyla ülkeye getirilen ürünler ülkedeki ürünlerden daha ucuz olduğunda, tüketiciler ithal mallara yönelecek; ülke iç piyasası durgunlaşacaktır, işsizliğin artmasına sebep olacaktır.

Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki Ortaklık Konseyi'nin 06 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı kararı ile 556 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında KHK çıkarılmış ve böylelikle patent hakkının tüketilmesi ilkesi KHK'nın 76. maddesi ile yasal düzenlemeye kavuşmuştur. 556 sayılı KHK'nın 76. maddesi patent haklarının tüketilmesi bakımından ülkesel tüketilme rejimi kabul edilmiştir. 1/95 sayılı OKK EK 8'in 10. maddesinin 2. fıkrası: *“Bu karar, bu karar çerçevesinde tarafların ticaret ilişkilerine uygulanan fikri, sınai ve ticari mülkiyet haklarının tüketilmesi sonucunu doğurmaz.”* istisnai hükmü nedeni ile Türkiye, AB bakımından geçerli olan bölgesel tüketilme coğrafi rejiminin dışında bırakılmıştır. Bu durum gümrük birliğinin amacı ile çelişmektedir.

Sınai Mülkiyet Kanun Tasarısı'nda da hakkın tüketilmesi ilkesi bakımından ülkesel tüketilme rejimi tercihi devam etmektedir.

Ülkemiz tüketim ve sıcak para odaklı günlük ekonomi politikalarını bırakıp üretim ve bilgi toplumu olma hedefini benimsediği takdirde; araştırma geliştirme faaliyetleri sonucu elde edilecek patentler, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, güncelliğini ve önemini arttıracaktır. Bu bağlamda, uygulamada ve yargı kararlarında da patent hakkının tüketilmesi ilkesi irdelenmeye; içtihatlar yoluyla geliştirilmeye başlayacaktır, temennisinde ve düşüncesindeyiz. Bu nedenle inceleme konumuz olan “Patent Hakkının Tüketilmesi” giderek önemi artan bir konu olacaktır.

KAYNAKÇA

AKIN, Levent: Fikri Haklara Yönelik Tecavüzlere Karşı Hukuk Davaları, Prof. Dr. Turhan Esener'e Armağan, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi, Ankara, 2000, s. 105 – 146

ANGI, Fatma Gözlükaya: Lisans Sözleşmelerinde Yer Alan Bazı Hükümlere İlişkin Rekabet Hukuku Uygulaması, Rekabet Dergisi, Sayı 23, Temmuz Ağustos Eylül 2005.

ARIKAN, Ayşe Saadet: Fikri ve Sınai Hakların Tükenmesi ve Rekabet Hukuku, Uluslararası Ticaret Hukuku Bakımından Değerlendirme, Kültür Bakanlığı İşbirliği ile Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, Ankara, 2002, C. 1.

ARIKAN, Ayşe Saadet: Fikri – Sınai Haklarda Hakkın Tüketilmesi Doktrini, Avrupa Birliği ve Türkiye, (AB-Türkiye), İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, (İKVD), 1996, S.129.

ARIÖZ, Ahsen: Avrupa Birliğine Uyum Süreci İçerisinde Patent Hakları, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Avrupa Birliği Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2008, yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

ARKAN, Sabih: Haksız Rekabet ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Hükümleri Arasındaki İlişki, Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, (Turgut Kalpsüz'e Armağan), Ankara 2003.

ARKAN, Sabih: Marka Hakkının Tüketilmesi, (Marka), Ali BOZER'e Armağan, Bankacılık Enstitüsü Yayınları, Ocak 1998, 197-208.

ARSLANOĞLU, Anıl / DAĞCI, Aksu: Marka Hakkının Korumasına Getirilen Sınırlamalar Kapsamında Marka Tescilinden Doğan Hakların Tükenmesi İlkesi, İlk Satış İlkesi, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi, Y. 1, S. 3; s. 671 – 685.

ASLAN, Adem: Türk ve AB Hukukunda Fikri Mülkiyet Haklarının Tükenmesi (Mukayeseli), Beta Yayınları, İstanbul, 2004.

ASLAN, İ. Yılmaz: Fikri Mülkiyet Hakları Kullanılarak Paralel İthalatın Önlenmesi: Hakkın Tükenmesi İlkesi, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, Y. 1, S. 4, Ekim- Aralık 2004, Özel Dosya Küreselleşme ve Fikri Sınai Haklar, s. 99-117 (Paralel İthalat).

AŞÇIOĞLU, ÖZ, Gamze: Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması, Ankara 2000, www.rekabet.gov.tr (E. T. 12.05.2016)

ATEŞ, Mustafa: Fikri Hukukta Eser, (Eser), Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

ATEŞ, Mustafa: Rekabet Hukukunun Özel Hukukla İlişkisi, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Eylül 2013, Cilt 29, Sayı 3, Doç. Dr. Nurkut İnan'a Armağan, s. 85-107.

AYBAY, Rona / HATEMİ, Hüseyin: Eşya Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.

AYİTER, Nurşin: İhtira Hukuku, Ankara, 1968.

AYOĞLU, Tolga: Marka Hakkının Tüketilmesi, T.C. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

BOZBEL, Savaş: Fikri Mülkiyet Hukuku, XII Levha, İstanbul, Eylül 2015.

CORNİSH, W. R.: Free Movement Of Goods Pharmaceuticals, Medicine, Biotechnology And European Law, Edited by E. Richard Goldbelg, J. Lonbay, Cambridge University Press, London, 2000, s. 16 vd., <http://assets.cambridge.org/0521792495/sample/0521792495WS.PDF>.

CUMALIOĞLU, Emre: Konusu Ahlaka Aykırı Fikir ve Sanar Eseri Olan Sözleşmelerin Geçerliliği, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 115-116, s. 47-70.

ÇAMLİBEL, TAYLAN Esin: Marka Hakkının Kullanımıyla Paralel İthalatın Önlenmesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.

DALOĞLU, Bülent: Patent ve Patent Bilgisinin Önemi, Neden Patent Alınmalı, Türkiye’de ve Dünyada Nasıl Patent Alınabilmekte, Buluşların Patentle Korunabilmesinde Devletçe Teşvikler, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi, Cilt. 8, Sayı 29, 2012, s. 49 – 74.

DOI, Teruo: The Territoriality Principle of Patent Protection And Conflict Laws: A Review of The Japanese Court Decisions, Fordham International Law Journal, Volume 26, 2003.

DURAL, Mustafa / SARI, Suat: Türk Özel Hukuku Cilt 1, Temel Kavramlar ve Medeni Kanununun Başlangıç Hükümleri, Filiz Kitapevi, 9. Baskı, İstanbul, 2014.

EKDİ, Barış: Avrupa Birliği’nde İlaçların Yeniden Paketlenmesi ve Paralel İthalatı Açısından Sınırlar, Ankara Barosu Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi, Y. 9, C. 9, S. 2, s. 77-108

ERDEM, B. Bahadır: Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002.

ERDEM,ERCÜMENT: Rekabet Hukuku ve Haksız Rekabet İlişkisi, Prof. Dr. Ömer Teoman’a Armağan, İstanbul 2002.

ERDEM,ERCÜMENT, Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı), Ünal Tekinalp’e Armağan, c. I, İstanbul 2003.

EREL, Şafak N.: Türk Fikir ve Sanat Hukuku, 2. Bası, Ankara, 1998.

ERTAŞ, Şeref: Yeni Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Eşya Hukuku, Seçkin Yayınları, 5. Baskı, Ankara, 2004.

GÜÇER, Sülün: Rekabet Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Çerçevesinde Sınai Mülkiyet Hakları, Ankara, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi, 2005.

GÜN, Mehmet / ÖZTÜRK, Pınar / AKAN, Melike: Marka Hakkının Tükenmesi ve Paralel İthalata Genel Bir Bakış, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi 2/2005, Y:1, S: 2, s. 424- 452.

GÜNEŞ, İlhami: Son Yasal Düzenlemelerle Uygulamada Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.

GÜNEŞ, İlhami: Uygulamada Fikri Mülkiyet Hakları ve Haksız Rekabet Davaları, (Haksız Rekabet), Seçkin Yayıncılık, Eylül 2009.

GÜRZUMAR, Osman Berat: Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması, İstanbul, 1995.

HIRSCH, Ernst: Fikri ve Sınai Haklar, Ankara, 1948.

HOLYOAK / TORREMANS: Intellectual Property Law, Oxford Press, 7th Edition, s. 353-354.

İNAN, Nurkut: Rekabet Hukukunun Diğer Disiplinlerle İlişkisi, (Rekabet Hukuku), Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları I, Ankara, Ekim 1999

İNAN, Nurkut: Tek Satıcılık Sözleşmesi ve Üçüncü Kişiler, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Aralık 1993, c. XVII, S. 2.

İŞGÜZAR, Hasan, Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989.

Japon Patent Kanunu (www.japaneselawtranslation.go.jp)

KARAHAN, Sami / SULUK, Cahit / SARAÇ, Tahir / NAL, Temel: (Suluk/Nal) Fikri Mülkiyet Hukukunun Esasları, Seçkin Yayınları, Ankara, 2007.

KAYA, Arslan: 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Getirilen Zorunlu Lisans Sistemi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1996, LV, 4, s. 335 vd. (Zorunlu Lisans).

KAYA, Arslan: Türk Hukukunda Patentten Doğan Haklar, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. LV, S. 4, 1997.

KAYHAN, Fahrettin: Türk Marka Hukuku Açısından Paralel İthalat ve Marka Hakkının Tükenmesi, FMR C:1 S:1, 52-70.

KENT, Penelope: European Community Law, London, 1992.

KEŞLİ, Ahmet: The Role of Exhaustion of Intellectual Property Rights In The Integration – Application Of The Principle In The European Internal Market Turkish Customs Union, Erdoğan Moroğlu'na 85. Yaş Günü Armağanı, İstanbul, 1999.

KILIÇOĞLU, Ahmet: Sınai Haklarla Karşılaştırmalı Fikri Haklar, Turhan Kitapevi, Ankara, 2006.

KIRCA, Çiğdem: Franchise Sözleşmesi, Ankara, 1997.

LANDERS, Amy: Patent Law, Second Edition, Lexis Nevis, 2012, USA.

MAHER, İmelde: Rekabet Hukuku ve Fikri Mülkiyet Hakları: Biçimselliğin Evrimi, çeviren: Gülgün ANIK, FMR YIL:3 C:3 2003/1, s. 133-159.

NART, Serdar: Rekabetin Korunması Kapsamında Fikrî ve Sinaî Hakların Sınırları, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 11, Sayı:1, 2009.

OĞUZMAN, M. Kemal / BARLAS, Nami: Medeni Hukuk Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar, 20. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2014.

OĞUZMAN, Kemal / SELİÇİ Özer / OKTAY-ÖZDEMİR Saibe: Eşya Hukuku, Filiz Kitapevi, Yenilenmiş ve Mevzuata Uyarlanmış 18. Baskı, İstanbul, 2015.

OKUTAN, Gül: Exhaustion of Intellectual Property Rights, A Non-Tariff Barrier to International Trade, Annalise de la Faculte de Droit, İstanbul, 1996.

ONGAN, Burak: Sinaî Haklara İlişkin Lisans Sözleşmelerinde Tarafların Hukuki Durumu, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

ORTAN, N. Ali: Patent Lisansı Sözleşmesi, Ankara, 1979.

ORTAN, Ali Necip: İşçi Buluşları Hukuku, (İşçi Buluşları), DEÜHF Yayınları, İzmir, 1987.

ÖZÇELİK, Anıl: Avrupa Birliği Hukukunda Patent Hakkı ve Korunması, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, Avrupa Birliği Hukuku Bilim Dalı, Ankara, 2009, www.yok.gov.tr.

ÖZDEMİR, Saibe Oktay: Sinaî Haklara İlişkin Lisans Sözleşmeleri ve Rekabet Hukuku Düzenlemelerinin Lisans Sözleşmelerine Uygulanması, İstanbul, 2002 (Sinaî Haklara İlişkin Lisans Sözleşmeleri).

ÖZDEMİR, Saibe Oktay: Fikri Nitelikteki Sinaî Değerler Üzerindeki Haklar ile Bunlara İlişkin Verilen Lisansın Hukuki Niteliği, Prof. Dr. Ergun Özsunay'a Armağan, Vedat Kitapçılık Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2004, (s. 571- 598) (Ergun Özsunay'a Armağan).

ÖZSUNAY, Ergun: Avrupa Birliği Hukuk ve Türkiye – AB İlişkileri, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.

ÖZTÜRK, Pınar: Patent Hakkı ve Rekabet Hukuku, Rekabet Hukukunda Güncel Gelişmeler Sempozyumu III, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005.

ÖZTRAK, İlhan: Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar, Ankara, 1971.

Patent ve Faydalı Model Kanun Tasarısı Gerekçesi, www.tpe.gov.tr.

PINAR, Hamdi: Marka Hukukunda Hakların Tükenmesi, Prof. Dr. Kemal Oğuzman'a Armağan, İstanbul, 2000, s. 855-915, (Oğuzman'a Armağan).

PINAR, Hamdi: Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, Hakkın Tüketilmesi, Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları, Ankara, 24 Ekim 2002, s. 125-126.

PINAR, Hamdi: Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2004.

PINAR, Hamdi: Fikri Mülkiyet Hakları ve Rekabet Hukuku, Rekabet Dergisi, Sayı 23, Temmuz Ağustos Eylül 2005, s. 30 – 87 (Fikri Mülkiyet Hakları).

PINAR, Hamdi: Marka ve Haksız Rekabet Hukuku Alanında AT Mahkemesi'nin GB'de Malların Serbest Dolaşımına İlişkin Kararı ve Türk Hukukuna Etkileri (Malların Serbest Dolaşımı).

POROY, Reha / YASAMAN, Hamdi: Ticari İşletme Hukuku, 10. Bası, 2004.

POROY, Reha / YASAMAN, Hamdi: Ticari İşletme Hukuku, 14. Bası, İstanbul, 2012.

SARAÇ, Tahir: Patentten Doğan Hakka Tecavüz ve Hakkın Korunması, Seçkin Yayınları, Ankara, 2003 (Patentten Doğan Hak).

SAYHAN, İsmet: Patent Haklarının Kazanılması Bakımından Tescili Etkisi, FMR Cilt:5, 2005/2, s. 117 – 148.

SEZGİN HUYSAL, Ayşegül: İlaç Patenti, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2010.

SOYAK, Alkan: Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Önemi, Legal Fikri ve Sınai Haklar Dergisi 1/2015, Yıl:1, Sayı:1, (s.11-31).

SULUK, Cahit: Topluluk ve Türk Hukukunda Görünmeyen Tasarımlar, İÜHF 2002/1-2.

SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral: Avrupa Birliği/Avrupa Topluluğu Usul Hukukuna Giriş, Yetkin Yayınları, Ankara, 2009.

SÜEL, Selda: Türk ve Avrupa Birliği Hukukunda Patent Hakkının Tükenmesi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2007.

ŞEHİRALİ, Feyzan Hayal: Patent Hakkının Korunması, Ankara, Turhan Kitapevi, 1998 (Patent Hakkının Korunması).

TANDOĞAN, Haluk: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Aralık 1982, c. XI, S. 4.

TEKDEMİR, Yaşar: Marka Hakkının Tükenmesi İlkesi ve Paralel İthalat Sorununa İktisadi Bir Yaklaşım, 1. Farklı Tükenme Rejimleri, 2. Türkiye İçin Politika Önerisi, Rekabet Dergisi, Sayı 13, Ocak Şubat Mart 2003, s. 3-29.

TEKİNALP, Ünal / TEKİNALP, Gülören: Avrupa Birliği Hukuku (Tekinalp/Tekinalp), B2, İstanbul, 2000.

TEKİNALP, Ünal: Fikri Mülkiyet Hukuku, Arıkan Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2005.

TEKİNAY Selahattin Sulhi: Medeni Hukuka Giriş Dersleri, 5. Baskı, İstanbul, 1987.

TEOMAN, Ömer: Tek Satıcılık Sözleşmesinin Üçüncü Kişiler Tarafından İhlali Durumunda Haksız Rekabet Kurallarının Uygulanma Olanığı, 30 Yıl Ticaret Hukuku, Tüm Makalelerim, C. I-II, İstanbul 2000-2001.

TİİMANN, Tiit: Legal Definition of The Term Invention as The Primary Substance of Patent Law, s. 4, <http://ssrn.com/abstract=2034683>.

TRITTON, GUY: Richard Davis, Michael Edenborough, James Graham, Simon Malynicz, Ashley Roughton: Intellectual Property In Europe, Third Edition, Thomson Sweet & Maxwell.

TÜYSÜZ, Mustafa: Fikri Mülkiyet Hakları Çerçevesinde Yeni Bitki Çeşitleri Üzerindeki İslahçı Hakkı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007.

VAVER, David: Intellectual Property Rights Critical Concepts in Law, Cornwall, MPG Books, 2006.

WIPO, Interfaces Between Exhaustion Of Intellectual Property Rights And Competition Law, CDIP/4/4 REV./STUDY/INF/2, Original: English, June 1 2011.

WIPO, Standing Committee On The Law Of Patents: Exceptions And Limitations To Patent Rights: Exhaustion Of Patent Rights, Twenty-First Session, Geneva, November 3-7 2014.

YALÇINER, Uğur: Sınai Mülkiyetin İlkeleri, Metal Ofset Matbaacılık, Ankara, 2000.

YASAMAN, Hamdi: Marka Hukuku 556 sayılı KHK Şerhi, C. 1, İstanbul, 2004,

YAVAŞI, Mahmut: Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı ve Türkiye, FMR, Y:1 C:1, 2001/4, 25-53.

YAVUZ, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Yenilenmiş 11. Bası, Beta, İstanbul, 2012.

YILDIRIM, Nevhis Deren: Türkiye'nin Gümrük Birliğine Girişinin Fikri ve Sınai Haklar Üzerindeki Etkileri, Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.13, S.1-2, İstanbul, Marmara Üniversitesi Avrupa Topuluğu Enstitüsü Yayını, 2005, (s.29-46).

YILDIZ, Burçak: Eser Sahibinin Yayma Hakkının Tükenmesi, Prof. Dr. Turgut Kalpsüz'e Armağan, s. 579 – 611.

ZEVKLİLER, Aydın / ACABEY, Beşir / GÖKYAYLA, Emre: Zevkliler Medeni Hukuk, Seçkin Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2000.

ZEVKLİLER, Aydın / HAVUTÇU, Ayşe / ERTAŞ, Şeref /GÜRPINAR, Damla: Yeni Medeni Kanuna Göre Medeni Hukuk Temel Bilgiler, Turhan Kitapevi, Ankara, 2015, 9. Bası.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/157/659.html>

<http://curia.europa.eu>

<http://eur-lex.europa.eu>

<http://keionline.org>

<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/55/539/case.html>

<http://www.consilium.europa.eu/>

<http://www.ippt.eu>

<https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/133/697>

<http://www.uspto.gov>

<http://www.sice.oas.org/trade/camertoc.asp>

<http://www.sgrlaw.com>

<http://www.wto.org>

www.ab.gov.tr

www.courts.go.jp

www.curia.europa.eu

www.fikrimulkiyet.com

www.ige.ch

www.muzikbir.org

www.tbmm.gov.tr

www.tdk.gov.tr

www.telifhaklari.gov.tr

www.tpe.gov.tr

www.wipo.int

www.yok.gov.tr